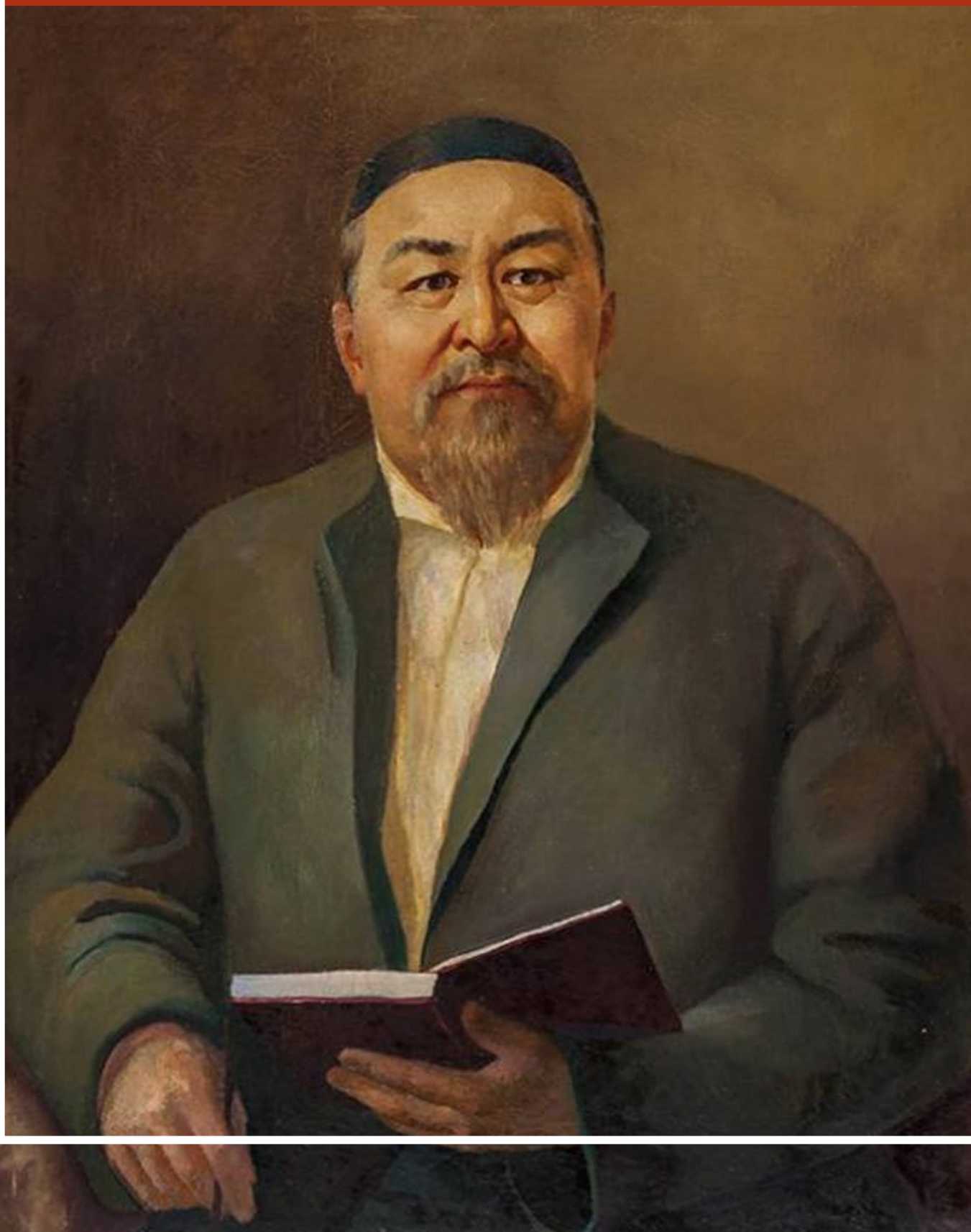

Республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық, қоғамдық-ақпараттық журнал

АБАЙ

СӘУІР-2024

ТАҒЫЛЫМЫ №4(8)

«АБАЙ ТАҒЫЛЫМЫ»

Республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық,
қоғамдық-ақпараттық журнал

2023 жылдан бастап шығады.

Шығу жиілігі-айына бір рет.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму
министрлігінің мерзімді баспасөз басылымын, ақпарат агенттігін
және желілік басылымды есепке қою туралы №KZ88VPY00079149
куәлігімен тіркелген:

БАС РЕДАКТОР:

*Нұзманбекова Раушан
Қабжанқызы*

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Еспенбетов А.С.,

Шәкәрім атындағы мемлекеттік
университетінің профессоры,
филология ғылымдарының
докторы.

Кәрімов М.Қ.,

Шәкәрім атындағы мемлекеттік
университетінің профессоры,
тарих ғылымдарының кандидаты.

Исин А.И.,

Шәкәрім атындағы мемлекеттік
университетінің профессоры,
тарих ғылымдарының кандидаты.

Шаңбай Т.Қ.,

әдебиеттанушы-философ,
Қазақстанның еңбек сіңірген
қайраткері

Ахметқалиев Н.Н.,

Абай облыстық білім
басқармасының
басшысы

Аубакирова М.С.

дизайнер

Сейпілова Р.С.

корректор

«АБАЙ ТАҒЫЛЫМЫ»

Республикалық ғылыми-
әдістемелік, педагогикалық-
танымдық, қоғамдық-ақпараттық
журналының редакциясына келіп
түскен материалдар, қолжазбалар
қайтарылмайды. Редакция
жолданған материалдың
мазмұнына, сапасына жауап
бермейді. Жолдаған материалы
бойынша жауапкершілік әр
автордың өзінде болады.
Материалдарды журналдың
рұқсатынсыз көшіріп басуға
болмайды.

Журнал мұқабасындағы Абай суреті:
<https://florcvet.ru/abay-nanbaev-biografiya/>
А. Боколеев.

МАЗМҰНЫ:

<i>Редактордың алғы сөзі.....</i>	<i>3</i>
<i>Абай Құнанбайұлы</i>	<i>4</i>
<i>Отеулинова Айнур Закарияновна.....</i>	<i>5</i>
<i>Алипбаева Сандугаш Бегембековна.....</i>	<i>7</i>
<i>Жумаканова Райгуль Ешенгазиновна.....</i>	<i>9</i>
<i>Насырова Динара Рашидовна.....</i>	<i>11</i>
<i>Ргелова Айгуль Бигадыевна.....</i>	<i>14</i>
<i>Дайырбекова Улжан Тохтарбековна.....</i>	<i>16</i>
<i>Жаксыбаева Толкын Токтаргазиновна.....</i>	<i>18</i>
<i>Жумабаева Гульмира Абуқызы.....</i>	<i>20</i>
<i>Қамбарбаева Гүлім Жеделбекқызы.....</i>	<i>22</i>
<i>Семенова Марина Александровна.....</i>	<i>24</i>
<i>Кожажалиева Гульжанат Жумашовна.....</i>	<i>27</i>
<i>Мусабекова Лаура Ерсайыновна.....</i>	<i>29</i>
<i>Толуғожина Гүлнара Зиятқызы.....</i>	<i>31</i>
<i>Амангелдинова Гүлзат Қайратқызы.....</i>	<i>31</i>
<i>Ибрайханова Маржан Коныровна.....</i>	<i>33</i>
<i>Талғатқызы Самал.....</i>	<i>35</i>
<i>Нестёркина Полина Ивановна.....</i>	<i>37</i>
<i>Сулейменова Мереке Болатовна.....</i>	<i>40</i>
<i>Камбарова Альфия Қуандыковна.....</i>	<i>44</i>
<i>Жомартова Айгерим Рамазановна.....</i>	<i>46</i>
<i>Узбекова Баян Ханатовна.....</i>	<i>48</i>
<i>Килибасова Умитай Казбековна.....</i>	<i>51</i>
<i>Бесикбасова Асем Иманғалиевна.....</i>	<i>53</i>
<i>Карымсакова Факиза Мухаметхановна.....</i>	<i>55</i>
<i>Тусупова Мария Абылкаевна.....</i>	<i>58</i>
<i>Амирова Шынар Серикхановна.....</i>	<i>60</i>
<i>Толегенова Баян Азаматовна.....</i>	<i>62</i>
<i>Тилеуханова Меруерт Тилеухановна.....</i>	<i>64</i>
<i>Аубакирова Айнагул Сайыновна.....</i>	<i>66</i>
<i>Аубакирова Аяулым Руслановна.....</i>	<i>68</i>
<i>Кусаинова Айнур Мустафаевна.....</i>	<i>70</i>
<i>Айшукенова Данагул Ермаковна.....</i>	<i>72</i>
<i>Баймышева Лаура Мырзабековна.....</i>	<i>74</i>
<i>Исабекова Дана Амангельдыевна.....</i>	<i>76</i>
<i>Ваулин Сергей Альбертович.....</i>	<i>78</i>
<i>Нуралина Динара Мурзакановна.....</i>	<i>81</i>
<i>Өмірзақ Айдар Нұрланұлы.....</i>	<i>83</i>
<i>Шакирова Карлығаш Болатовна.....</i>	<i>85</i>
<i>Лилия Артемовна Марущак.....</i>	<i>88</i>
<i>Нуримханова Енлик Семейгазыевна.....</i>	<i>91</i>
<i>Шадрин Лариса Викторовна.....</i>	<i>94</i>

*Ұстаздық қылған жалықпас,
Үйретуден балаға
Ақырын жүріп, анық бас,
Еңбегің кетпес далаға.
Абай*

Ұлы Абайдың жазу үстелі қасында

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАН!

Ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың ұсынысымен Семейге тарихи қала мәртебесі берілді. Бұл ұсыныс жалпы халықтың қолдауына ие болды. Бұдан соң Президент тағы бір маңызды шешім жасап, Абай облысын құрды. Семей қаласын облыс орталығы етіп бекітті. Бұл Жаңа Қазақстанның жаңаша әділетті жолының айқын көрінісі еді. Абай даналығы Қазақ елін асқақтатпаса төмендетпейтіні хақ! Ел Президенті соған ерекше мән беріп отыр. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Абай облысы ашылғаннан кейін ең алғаш рет «Ұстаздар күнінде» Семейге арнайы келіп, халықпен кездесу өткізді.

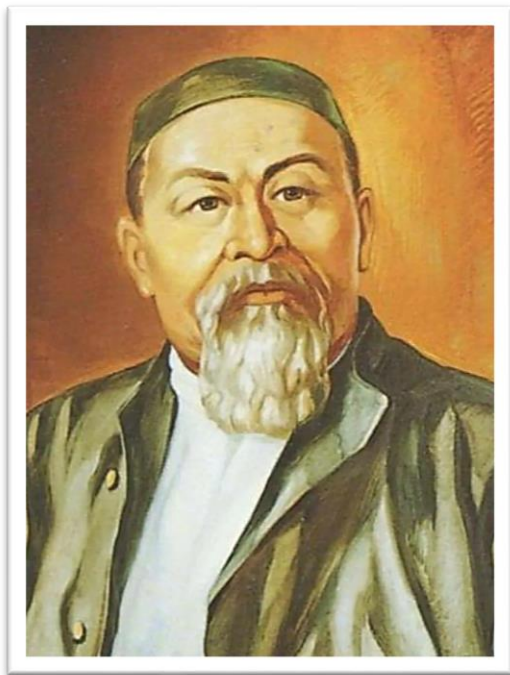
Облыс мәртебесіне ие болған кезде қарапайым халықтың қуанышында шек болмады. Әсіресе, бір кездері бұрынғы Семей облысының ірге тасы қалануына тер төгіп, үлкен еңбек сіңірген ардагер-ақсақалдарымыз тіпті көздеріне жас ала қуанды. Кейіннен, облыс әкімі ақсақалдармен кездесу өткізді, ел ағалары жігерлі басшыға ақ батасын берді. Осы жақсы жаңалықтар халықты қанаттандырды, бәріміз серпіліп қалдық. Біз де Абай облыстық білім басқармасының қолдауымен «Абай тағылымы» журналын шығаруды қолға алдық. «Абай тағылымы» журналы ғылыми-педагогикалық ортаға арналған. Дегенмен, қазіргі таңда тек республиканың бүкіл халқы үлкен де, кіші де журналымызға қызу түрде атсалысуда.

Қазіргі заманда ауылда болсын, қалада болсын, білім нәрін себуші ұстаздар қауымы екені рас. «Артық ғылым кітапта» деп ғұлама Абай айтқандай, журналдың басты мақсаты-жаңалықтың жаршысы болу, білім мен тәрбиенің дәнін егу. «Білім – шамшырақ», біз осы жолды ұстандық. Сол себептен журналға Абайдың «Ұстаздық қылған жалықпас, үйретуден балаға, ақырын жүріп, анық бас, еңбегің кетпес далаға» деген өлең жолдарын эпиграф етіп алдық. «Абай тағылымы» – республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық және ел өміріне де арналған қоғамдық-ақпараттық журнал болмақ. Журналға университет, колледж, мектеп мұғалімдерімен қатар, барлық мамандық иелері, жастар мен оқушылар, дана қарияларымыз да атсалыса алады.

Құрметпен, Раушан Нұғманбекова

«Абай тағылымы» журналының Бас редакторы

АБАЙ ӨЛЕҢДЕРІН ОҚИ ОТЫРЫҢЫЗДАР...

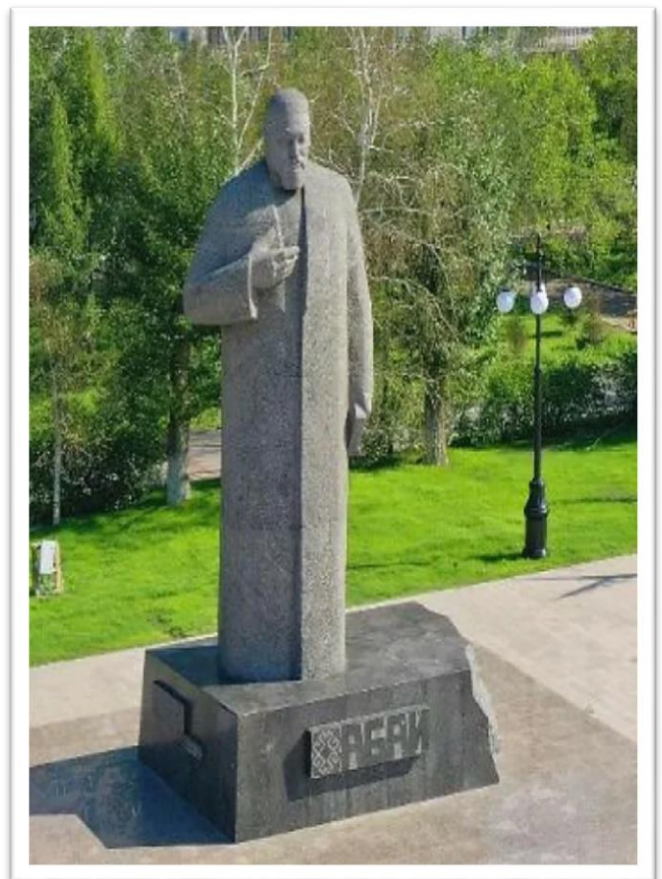

Қайтсе жеңіл болады жұрт билемек?

Абай Құнанбайұлы

Қайтсе жеңіл болады жұрт билемек?
Жұрты сүйген нәрсені ол да сүймек.
Ішің берік боп, нәпсіге тыюлысып,
Паңсымай, жайдақсымай, ірі жүрмек.
Сасқаныңды көрсетпе ешкімге бір,
Сүйтсе де ірісімен кеңесіп жүр.
Кейбірін хауіптендір, мінін тауып,
Кейбірін жылы сөзбен көңілдендір.
Көрінбе ел көзіне әсте қорқақ,
Жанды жан демейтұғын жан шығып бақ,
Анда-санда құтырған жаман емес,
Оныңды жиі қылмай және бол сақ.
Кісімсі қайда жүрсең олжаға тоқ,
Шоқыма халық көзінше қарғаша бок.

Жұрт — жас бала, ешнәрсесін тартып алма,
Білдіртпей ептеп алсаң залалы жоқ.
Жат елге жадағайда сөйле шәрғез,
Тар жерде тайпалудан танба әр кез.
Жатты жау деп еліңді үрпитіп ап,
Жауға жабдық деп жиып, пайда қыл тез.,

АҒЫЛШЫН ТІЛІН МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ: ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҚИЫНДЫҚТАР МЕН БОЛАШАҚ ПЕРСПЕКТИВАСЫ

Отеулинова Айнур Закарияновна

ағылшын тілі пәні мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Семей қаласының білім бөлімінің

«№ 18 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Жылдам дамып жатқан жаһандану жағдайында шет тілдерін меңгеру, оның ішінде ағылшын тілі, тек артықшылық емес, қажеттілікке айналды. Қазіргі кезде ағылшын тілі - халықаралық байланыс құралы болып табылады, ол өмірдің барлық салаларын қамтиды: халықаралық қарым-қатынас, ғылым,

бизнес, технологиялар мен мәдениет. Бұл тілдің жаһандық өзара әрекеттесудің тілі болуына байланысты ағылшын тілі әлемдегі миллиондаған адамдарды біріктіреді. Мектепте ағылшын тілін оқыту тек қазіргі заманғы білім беру стандарттарына сәйкестігі тұрғысынан ғана емес, оқушылардың әмбебап дағдыларын қалыптастыру контекстінде де ерекше маңызға ие. Ағылшын тілін меңгеру жаңа білім алу, кәсіби өсу және халықаралық жобаларға қатысу мүмкіндіктерін кеңейтеді. Сонымен қатар, шет тілін үйрену сыни ойлау, коммуникативтік дағдылар мен мәдениетаралық түсіністікке ықпал етеді, бұл қазіргі қоғамда аса маңызды болып табылады. Ағылшын тілін ерте және жүйелі түрде оқытудың маңыздылығы педагогикалық зерттеулер мен білім беру бағдарламаларында көрініс тапқан, олар тілдік негізді және оқуға ынтаны қалыптастыруға бағытталған. Осылайша, ағылшын тілі мектеп бағдарламасында тек пән ретінде ғана емес, жаһандық әлемде жастарға жаңа мүмкіндіктер мен ғылым әлемін ашатын құрал ретінде тұр.

Неліктен ағылшын тілі маңызды?

Бүгінгі таңда ағылшын тілі халықаралық мәртебеге ие болып, әлемде 1,5 миллиардтан астам адам оны сөйлейді немесе екінші тіл ретінде үйренеді.

Ағылшын тілі мына салаларда қолданылады:

- дипломатия мен саясатта,
- халықаралық сауда мен экономикада,
- академиялық және ғылыми ортада,
- цифрлық технологиялар, ақпараттық технологиялар саласында және инженерияда.

Мектеп оқушылары үшін ағылшын тілін үйрену тек тілдік дағдыларды дамыту ғана емес, сонымен қатар дүниежүзілік білім мен ақпараттық ресурстарға қол жеткізу болып табылады, өйткені көптеген мәліметтер ағылшын тілінде жарияланады[1,15].

Ағылшын тілінің мектептегі рөлі

Халықаралық қатынас тілі ретінде ағылшын тілі көптеген тілдер арасында универсалды коммуникация құралы ретінде ерекшеленеді, сондықтан оны білім беру, бизнес, ғылыми қызметтің барлық салаларында қажетті құрал деп санауға болады. Сондықтан мектепте ағылшын тілін оқыту білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналды, ол ХХІ ғасырда сәтті әлеуметтену және кәсіби жүзеге асу үшін қажет негізгі дағдыларды қалыптастырудың негізі болып табылады. Ағылшын тілі - халықаралық байланыс, ғылым, дипломатия, мәдениет және қазіргі технологиялардың тілі. Әлемде миллиардтан астам адам ағылшын тілін бірінші немесе екінші тіл ретінде пайдаланады, оның маңызы жаһандық коммуникациялардың және цифрлық технологиялардың дамуымен үздіксіз артып келеді. Ағылшын тілі түрлі елдер мен мәдениеттерден келген адамдар арасындағы байланысты жеңілдетіп, ақпараттар мен білімдердің алмасуына ықпал етеді. Ағылшын тілін білмей, қазіргі заманғы ғылыми зерттеулерге, халықаралық конференцияларға, жаңа технологияларға және жаһандық нарықтарға қол жеткізу қиын. Білім беру саласында ағылшын тілі әлемдік үздік білім беру бағдарламаларына, тағылымдамаларға және

алмасуларға қол жеткізудің кілті болып табылады, бұл оқушылардың кәсіби және жеке дағдыларын дамытуға көмектеседі[2,5].

Көптеген елдер, соның ішінде Қазақстанның білім беру стандарттары ағылшын тілін ерте және жүйелі түрде оқытудың маңыздылығына назар аударады. Мектеп тек грамматикалық және лексикалық құрылымдарды үйретіп қана қоймай, оқушыларға еркін қарым-қатынас жасау, сыни тұрғыдан ойлау және басқа халықтардың мәдениетін түсіну қабілетін қалыптастыруы қажет. Ағылшын тілін меңгеру коммуникативтік дағдылар, мәдениетаралық қарым-қатынас, ақпараттық сауаттылық және өздігінен оқу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бұл дағдылар тек оқу үшін ғана емес, жаһандық еңбек нарығында болашақ кәсіби қызмет үшін де қажет[3,17].

Ағылшын тілін оқытудың басты міндеттерінің бірі - оқушылардың мотивациясын қолдау болып табылады. Оқушылардың тілдің олардың жеке өміріндегі және кәсіби қызметіндегі маңыздылығын түсінуі, оқуға деген қызығушылықтарын арттырады. Қазіргі мектептерде оқу процесінде инновациялық әдістер жиі қолданылады: ойын технологиялары, мультимедиялық ресурстар, интерактивті платформалар және жасанды интеллект, бұл тіл үйрену процесін қызықты әрі тиімді етеді[4,29].

Сондай-ақ, оқу процесін оқушылардың деңгейі, қызығушылықтары мен мақсаттарына сәйкес жеке қажеттіліктеріне бейімдеу маңызды. Тіл үйренуді басқа пәндермен интеграциялау (CLIL әдістемесі) арқылы тілдің түрлі білім салаларындағы практикалық қолданылуын көруге болады. Қазіргі кезде оқу процесін заманауи технологияларсыз елестету мүмкін емес. Duolingo, ChatGPT, Quizlet сияқты интерактивті платформалар мен AI қосымшаларын қолдану оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді. Бұл ресурстар оқушыларды ойын түрінде және визуалды оқыту арқылы тартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жобалық технологиялар, қашықтық форматтары, CLIL-әдістемесі (тіл мен пәннің мазмұнын интеграциялау) сияқты әдістер қолданылады[4,9].

Ағылшын тілін мектепте оқыту - бұл гармониялы дамыған тұлғаны қалыптастырудың ажырамас бөлігі, ол жаһандық әлемде табысты қызмет етуге дайын. Ағылшын тілі жаңа білімдерге жол ашады, қарым-қатынас мүмкіндіктерін кеңейтеді және сыни ойлауды дамытуға ықпал етеді. Жаһандану жағдайында ағылшын тілінің білім беру саласындағы рөлі арта түсуде, бұл оны мектеп бағдарламасында басты бағыт ретінде оқытуды қажет етеді. Ағылшын тілі мектепте тек пән емес, бұл дамудың, ойлау, мансап және жаһандық ойлау құралы. Бұл процесс оқушылардың ойлау қабілетін кеңейтіп, олардың мәдениетаралық байланыстарын нығайтуға көмектеседі[5,16].

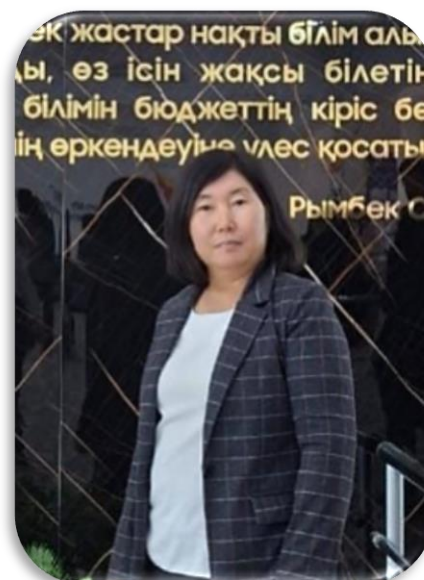
Ағылшын тілі қазіргі заманда әлемнің түрлі салаларындағы жетекші тіл ретінде өз орнын алды. Ғылым, білім, технологиялар, мәдениет және халықаралық қарым-қатынас салаларында ағылшын тілін білу — өмір сүрудің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Ағылшын тілі әлемнің түрлі салаларындағы ең басты ақпарат алмасу құралы болып табылады. Ғылыми зерттеулер, жаңа технологиялар мен медициналық жаңалықтар көбінесе ағылшын тілінде жарияланады. Сондықтан, ағылшын тілін меңгерген оқушыларға тек қана әлемдегі білім қорына қолжетімділік артып қана қоймай, олар ғаламдық ғылыми және мәдени қауымдастыққа қатысу мүмкіндігіне ие болады. Мысалы, халықаралық ғылыми конференцияларға қатысу немесе басқа елдердің ғылыми орталарымен байланыс орнату үшін ағылшын тілін білу өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. — СПб.: Питер, 2003.
2. Маркова А.К. Психология мотивации учебной деятельности школьников. — М.: Просвещение, 1990.
3. Dörnyei Z. Motivational Strategies in the Language Classroom. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
4. Бим И.Л. Теория и практика обучения английскому языку в средней школе. — М.: Просвещение, 2002.
5. Хуторской А.В. Современные педагогические технологии.— М.: Академия, 2021.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕР

Алипбаева Сандугаш Бегембековна
бастауыш сынып мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі
«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
№47 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Бүгінгі ақпараттық қоғамда балаға берілетін ең маңызды білімдердің бірі – оқу сауаттылығы. Бұл ұғым тек әріп тану немесе мәтінді дауыс шығарып оқумен шектелмейді. Оқу сауаттылығы – баланың мәтінді түсінуі, ақпаратты талдай алуы, ой қорытып, жаңа идея шығара білуі, алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдануы. Сондықтан бастауыш сынып – оқушының оқу дағдысын қалыптастырып қана қоймай, оның танымдық қабілеттерін дамытатын, тұлғалық негізін қалыптастыратын шешуші кезең. Заманауи білім беру парадигмасы осы кезеңде оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту үшін жаңа әдістемелерді, педагогикалық жаңашылдықтарды қажет етеді. Алдымен, оқу сауаттылығының негізі – қызығушылық екенін түсіну маңызды. Егер балаға мәтін оқудан ләззат алу сезімі қалыптаспаса, қанша әдіс қолданылса да нәтиже жоғары болмайды. Сол себепті қазіргі мұғалімнің міндеті – оқушыға оқу үрдісін міндет немесе талап ретінде емес, зерттеу, тану және қиял әлеміне саяхат түрінде қабылдату. Бұл үшін интерактивті әдістер, ойын технологиялары, мультимедиялық құралдар кеңінен пайдаланылады. Әсіресе, бастауыш жаста бала бейнелі ойлау басым болғандықтан, көрнекілік пен эмоциялық әсер оқу ынтасын арттырады. Заманауи әдістердің ішінде диалогтік оқыту ерекше орын алады. Бұл тәсілде оқушылар бір-бірімен пікір алмасып, мәтінді бірлесе талдайды, сұрақтар қояды, аргумент келтіріп, өз ойын дәлелдеуді үйренеді. Диалог барысында бала мәтінді механикалық оқымай, оның мазмұнын терең түсінуге тырысады. Мұғалімнің рөлі – бағыт беруші, ынталандырушы. Осы әдіс арқылы бастауыш оқушыда сыни ойлау қалыптасып, мәтінмен жұмыс мәдениеті дамиды. Сонымен қатар, сын тұрғысынан ойлау технологиясы оқу сауаттылығын арттыруда өте тиімді. «Түртіп алу», «ЖИГСО», «Балық қаңқасы», «Венн диаграммасы» сияқты тәсілдер мәтінді түрлі қырынан қарауға мүмкіндік береді. Мысалы, Венн диаграммасын қолдану оқушыларды салыстыруға, ортақ және айырмашылық тұстарын табуға үйретеді. Бұл – талдау, жүйелеу дағдысын қалыптастыратын маңызды қадам. Осындай стратегиялар баланың мәтінге сыни көзбен қарауын, өз пікірін қалыптастыруын, ақпаратты өңдеуін жеңілдетеді.

Технология дамыған заманда цифрлық оқу құралдарының маңызы артып келеді. Интерактивті кітаптар, онлайн оқулықтар, анимациялық оқиғалар, цифрлық тапсырмалар оқушының оқу процесіне деген қызығушылығын күшейтеді. Мәселен, QR-код арқылы қосымша ақпарат оқу, аудиокітап тыңдау, мультимедиялық мәтінді талдау – баланың ақпаратты түрлі формада қабылдау қабілетін дамытады. Бұл тәсілдер тек оқу жылдамдығын ғана емес, ақпаратты сараптай білу дағдысын қалыптастырады[1,26].

Сонымен бірге, бастауыш сыныпта жобалық жұмыс әдісі де кеңінен қолданылады. Оқушының өзі таңдаған тақырыбына зерттеу жүргізуі, қолданған материалдарды талдауы, өз ойын плакат, макет немесе шағын презентация арқылы ұсынуы – оның шығармашылық ойлауын дамытады. Жоба жасау барысында бала әдеби және ақпараттық мәтіндерді зерттеп, өзіне қажетті мәліметтерді таңдап алуға үйренеді. Бұл – оқу сауаттылығының негізгі көрсеткіштерінің бірі[2,11].

Заманауи әдістемелердің тағы бір маңызды бағыты – оқу стратегияларының кешенді әрі жүйелі қолданылуы. Қазіргі білім беру жүйесінде мәтінмен жұмыс оқушының танымдық дағдыларын дамытудың негізгі құралы ретінде қарастырылады. Сол себепті мәтін алдындағы, мәтін барысындағы және мәтіннен кейінгі тапсырмаларды кезең-кезеңімен ұйымдастыру – оқу әрекетін басқарудың тиімді тетігі. Мәтінге дейінгі тапсырмалар оқушыны мазмұнды қабылдауға дайындап, оның қызығушылығын оятады, алдын ала болжам жасау дағдысын дамытуға көмектеседі. Мысалы, иллюстрацияға қарап ой қорыту, мәтіннің атауы бойынша сюжетті алдын ала болжау, кілт сөздерді талдау арқылы мазмұнды шамалау – балалардың сыни және шығармашылық ойлауын іске қосады. Бұл кезеңде оқушыға сұрақ қойғызу, болжам карталарын толтыру сияқты әдістер де оның мәтінге деген танымдық сұранысын арттырады. Мәтінмен жұмыс барысындағы тапсырмалар – оқылым әрекетінің өзегі. Бұл кезеңде оқушы тек мәтінді оқып қана қоймай, оның құрылымын шешеді, қажетті ақпаратты іріктеу дағдысын дамытады. Белгі қою (INSERT), маңызды жерлерді маркерлеу, таныс емес сөздерді анықтау, кейіпкер іс-әрекетіне талдау жасау, автор ойын анықтау сияқты стратегиялар оқушының мәтінді саналы әрі белсенді қабылдауына мүмкіндік береді. Бұл кезеңде оқушының логикалық ойлауы, ақпаратты бөліп-жарып талдау қабілеті, мәтін ішіндегі байланыстарды анықтау дағдысы дамиды.[3,8]

Мәтіннен кейінгі тапсырмалар оқылған ақпаратты қайта пайымдауға, қорытынды жасауға, мәтіннің негізгі идеясын өмірлік тәжірибемен байланыстыруға бағытталады. Оқушы өз түсінігін мәтін мазмұнымен салыстырып, дәлелдер келтіреді, кейіпкерлерге баға береді және автор ұсынған ойды өзінің танымдық деңгейінде қайта түсіндіреді. Мәселен, қорытынды кестелер толтыру, «Венн диаграммасы», «Бес саусақ әдісі», «Негізгі ойды анықта» тапсырмалары білімді құрылымдауға септігін тигізеді. Бұл кезеңде оқушы ақпаратты тек қабылдаушы емес, оны талдап, жаңа білім ретінде қолданушы деңгейіне көтеріледі[4,7].

Жалпы алғанда, бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын дамыту – тек мұғалімнің кәсіби міндеті ғана емес, бүкіл қоғамның мәдени деңгейін арттыратын стратегиялық маңызды бағыт. Өйткені оқу сауатты тұлға – тек мәтінді дұрыс оқитын адам емес; ол — ойлай алатын, салыстыра білетін, ақпаратты сүзгіден өткізіп талдайтын, өз көзқарасын дәлелдей алатын, саналы шешім қабылдайтын тұлға. Мұндай адамның қалыптасуы бастауыш мектептегі дұрыс ұйымдастырылған оқу процесінен бастау алады. Сондықтан заманауи әдістемелік тәсілдерді тиімді қолдану, оқушының жас ерекшелігі мен жеке қабілетін ескеру, оқу тапсырмаларын шығармашылық және функционалдық бағытта ұйымдастыру — бүгінгі педагогтың ең негізгі міндеттерінің бірі. Оқу әрекетін қызықты, мазмұнды, баланың ізденісін оятатындай етіп құру – тек білім сапасын арттырып қоймай, ел ертеңінің интеллектуалдық әлеуетін нығайтатын маңызды қадам.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының орта білім беру мазмұнын жаңарту тұжырымдамасы. – Астана, 2017.
2. ҚР Білім және ғылым министрлігі. *Бастауыш білім беру стандарты*. – Астана, 2020.
3. Құрманғожина Р. *Бастауыш сыныпта оқу сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі*. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Жұмабаева Ә. *Оқу сауаттылығын дамыту жолдары*. – Алматы: Білім, 2021.
5. Greene, J. *Teaching Reading in the Elementary Grades*. – New York: Routledge, 2022.
6. Vygotsky, L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Harvard University Press, 1978.
7. Fisher, R. *Teaching Children to Think*. – London: Nelson Thornes, 2005.
8. Cummins, J. *Language, Power, and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. – Multilingual Matters, 2000.

ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДА ҰЛТТЫ СҮЮ ЖӘНЕ ХАЛЫҚТЫ ТӘРБИЕЛЕУ ИДЕЯЛАРЫ

Жумаканова Райгуль Ешенгазиновна
«№17 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
директоры

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Абай облысы, Семей қаласы

Аннотация. Бұл мақалада Шәкәрім Құдайбердіұлы шығармашылығындағы ұлтты сүйу, халықты тәрбиелеу және ағартушылық идеялары қарастырылды. Ақын халық өмірін шыншылдықпен бейнелеп, әлеуметтік кемшіліктерді көрсетсе, жастарды ғылым мен білімге, адамгершілікке тәрбиелеуге шақырды. Сонымен қатар, Шәкәрім

әлем әдебиетін қазақ оқырманына таныстыра отырып, ұлттық мәдениетті дамытуға үлес қосты.

Кілт сөздер: Шәкәрім Құдайбердіұлы, ұлтты сүйу, халықты тәрбиелеу, ағартушылық лирика, әлеуметтік теңсіздік, ғылым мен білім, әлем әдебиеті, қазақ әдебиеті

Шәкәрім Құдайбердіұлы шығармашылығында халыққа деген махаббат ерекше орын алады. Ақын тек кемшіліктерді әшкерелеумен ғана шектелмей, халық қазынасына, дәстүріне, рухани байлығына да баса мән береді. Оның «Бай мен қонақ», «Ей, көп халық», «Өкінішті өмір», «Қазақ», «Насихат», «Тағы сорлы қазақ», «Қош!» сияқты шығармалары арқылы ұлтының қазіргі және өткен хал-ахуалын шыншылдықпен көрсетеді. Мысалы, «Қош, жұртым» өлеңінде ақын кәрілікке аяқ басқан лирикалық кейіпкер ретінде өткенге ой жібереді, қазіргі жағдайды бағалайды. Ол халқының тәуелсіз болашағына үміт артып, қоғамдағы күнестік пен мақтаншақтық сияқты кемшіліктерді түзету қажеттілігін айқындайды. Шәкәрім әлеуметтік теңсіздік пен тұрмыс салтындағы кемшіліктерді нақты бейнелеп, халықтың ойына қозғау салады. «Бай мен қонақ» өлеңінде ауыл тұрмысы, адамдардың мінез-құлқы арқылы сол дәуір психологиясы мен этикасы көрініс табады.

Ағартушылық идеялар. Шәкәрімнің ағартушылық лирикасы оның шығармашылығының негізгі бағыттарының бірі. «Жастарға» атты өлеңінен бастап, ақын Абай ағартушылық дәстүрін жалғастырып, бұқараны ғылымға, еңбекке және мәдениетті елдерден үлгі алуға шақырды. Өлеңдерінде білім мен ғылымның құндылығы жоғары бағаланады. Мысалы, «Үш-ақ түрлі өмір бар» шығармасында ол белсенді өмірді пайдаланып, ғылым мен білімге ден қоюға үндейді [1,65].

Шәкәрім және әлем әдебиеті. Абай мектебін жалғастыра отырып, Шәкәрім қазақ оқырманын әлем әдебиетімен таныстыруға көп күш жұмсады. Ол өз шығармаларында әлемдік әдебиетті насихаттап, Н.Толстоймен шығармашылық байланыс орнатып, Шығыстың Қожа Хафиз, Физули, Науаи сияқты ақындарының шығармаларын қазақ тілінде жеткізді. Сонымен қатар, А.С. Пушкиннің, Л.Н. Толстойдың, Гарриэт Бичер Стоудың еңбектерін аударып, қазақ әдебиетіне қосқан үлесін арттырды. Шәкәрім әрдайым өзінің өлеңдері арқылы халықтың жағдайын бейнелеп, оның кемшіліктерін ашық көрсетіп, ар-намысын оятуға тырысады. Шәкәрім Құдайбердіұлы – Абайдың әдеби мектебінен тәлім алып, оны одан әрі дамытқан көрнекті ақын, жазушы, философ, аудармашы және композитор. Оның шығармашылығы қазақ әдебиеті мен мәдениетінде өзіндік орны бар, халықтың рухани дамуына, ғылым мен ағартушылық идеяларға үлес қосқан маңызды мәдени мұра болып саналады. Шәкәрім Құдайбердіұлы шығармашылығы қазақ әдебиетінде ерекше орын алады, өйткені ол өз туындыларында ұлтты сүйу, халықты тәрбиелеу және ағартушылық идеяларды үйлестірген маңызды феноменді көрсетеді. Оның шығармаларында қазақ халқының өмір салты, дәстүрі, әдет-ғұрыптары жан-жақты бейнеленген, сонымен қатар қоғамдағы кемшіліктер мен әлеуметтік мәселелер ашық талданады. Шәкәрім тек қана кемшіліктерді

айыптап қоймай, адамгершілікке, әділдікке, білім мен ғылымға шақырып, қоғамдағы рухани құндылықтарды көтеруге тырысқан. Сонымен қатар, ақын мен философ ретінде Шәкәрім әлем әдебиетінің озық үлгілерін таныстырып, ұлттық мәдениет пен ой-өрісті кеңейтуге күш салды. Ол өзінің шығармаларында философиялық терең ойларды, моральдық-этикалық мәселелерді көтере отырып, қазақ оқырманын ойлануға, өзін-өзі жетілдіруге шақырды. Шәкәрімнің шығармаларының мәні тек әдебиетте ғана емес, сонымен бірге қоғамның рухани дамуына, адамның жан дүниесін байытуға бағытталған[2,15].

Осы тұрғыдан алғанда, Шәкәрім Құдайбердіұлының шығармашылығы ұлттық рух пен адамгершілік идеясын дәріптеп, қазақ әдебиеті мен мәдениетінің қалыптасуына орасан зор үлес қосқан деп айтуға болады. Шәкәрім Құдайбердіұлы тек ақын немесе жазушы ғана емес, сонымен қатар ойшыл, философ және ағартушы ретінде танылған тұлға. Оның шығармашылығы ұлттық рухты көтеруге, халықты тәрбиелеуге, адамгершілік құндылықтарды насихаттауға бағытталған. Шәкәрімнің поэзиясы мен прозасы терең философиялық ойларға толы, және ол өз туындылары арқылы қоғамның рухани дамуына зор үлес қосқан[3,25].

Ұлтты сүю және халықты тәрбиелеу идеяларының маңызы. Шәкәрім шығармашылығында халыққа деген сүйіспеншілік басты тақырыптардың бірі болып табылады. Ақын халықтың тұрмысын, әлеуметтік жағдайын, кемшіліктерін және рухани байлығын шыншылдықпен бейнелейді. Оның «Бай мен қонақ», «Партия адамы», «Қош, жұртым», «Өкінішті өмір» сияқты шығармалары қоғамдағы теңсіздік, күндестік, мақтаншақтық секілді мәселелерді ашып көрсетеді.

Мысалы, «Қош, жұртым» өлеңінде ақын кәрілік кезеңіне аяқ басқан лирикалық кейіпкер ретінде өткен өмірге ой жібереді, қазіргі жағдайға баға береді. Ол халқының тәуелсіз болашағына үміт артып, қоғамдағы кемшіліктерді түзету қажеттілігін айқындайды. «Бай мен қонақ» өлеңінде ауыл тұрмысы, адамдардың мінез-құлқы арқылы сол дәуір психологиясы мен этикасы көрініс табады[4,5].

Ағартушылық және философиялық идеялары. Шәкәрімнің шығармашылығы тек поэзиямен шектелмей, ағартушылық бағыттағы ойларды да қамтиды. Ақын жастарды білімге, ғылымға, еңбекке, адамгершілікке шақырған. «Жастарға», «Насихат», «Үш-ақ түрлі өмір бар», «Ғылымсыз адам айуан» сияқты өлеңдерінде ол адамдарды өзін-өзі жетілдіруге, рухани дамуға ұмтылдырады. «Үш-ақ түрлі өмір бар» өлеңінде Шәкәрім адамның белсенді өмір кезеңін тиімді пайдаланып, білім мен ғылымға көңіл бөлу керектігін көрсетеді. Ақын үшін байлық тек материалдық қана емес, ең бастысы – ғылым мен білімнің құндылығы болып саналады. Шәкәрім және әлем әдебиеті десек, Абай мектебін жалғастыра отырып, Шәкәрім қазақ оқырманын әлем әдебиетімен таныстыруға үлкен үлес қосты. Ол Шығыстың Қожа Хафиз, Физули, Науаи сияқты ақындарын, А.С. Пушкиннің, Л.Н. Толстойдың шығармалары қазақ тіліне аударды. Бұл тәсіл ұлттық мәдениетті дамытуға, ой-өрісті кеңейтуге және философиялық ойлауды қалыптастыруға мүмкіндік берді. Шәкәрім шығармаларында философиялық тақырыптар терең қарастырылады: адам өмірінің мәні, әділдік, адалдық, қоғамдағы моральдық құндылықтар. Сол арқылы оқырман өзін-өзі жетілдіруге, ойлануға және рухани тұрғыда өсуге шақырылады. Оның туындылары әдеби мұра ғана емес, сонымен бірге рухани тәрбиенің, білім мен ғылымның, адамгершіліктің үлгісі болып саналады. Шәкәрім қазақ халқының ой-санасын байытып, ұлттық рухты көтерген, қазіргі күнде де өзектілігін жоғалтпаған дара тұлға. Оның шығармалары халыққа патриоттық сезім сыйлап, адамгершілік және философиялық ойларға жетелейді, ұрпаққа үлгі бола бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Шәкәрім Құдайбердіұлы. Өлеңдер мен шығармалар жинағы. Алматы: Жазушы, 1991.
2. Бейсенова, А. Шәкәрім Құдайбердіұлы: Өмірі мен шығармашылығы. Алматы: Фолиант, 2005.
3. Ахметов, Т. Қазақ әдебиетінің тарихы. Алматы: Қазына, 2010.
4. Тәтішев, С. Абай мен Шәкәрімнің әдеби мұрасы. Алматы: Арыс, 2008.

**. ФОРМИРОВАНИЕ ПРАКТИЧЕСКИХ И ТВОРЧЕСКИХ
ПИАНИСТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ
В ПОДГОТОВИТЕЛЬНОМ КЛАССЕ ДМШ и ДШИ**

Насырова Динара Рашидовна

педагог-исследователь, преподаватель по классу фортепиано

КГКП «Детская музыкальная школа №1»

отдела образования города Семей

управления образования области Абай

Работа с учащимися подготовительного класса фортепианных отделений ДМШ и ДШИ по предмету «Специальное фортепиано» закладывает основы для дальнейшего и всестороннего развития юных пианистов. Воспитание пианиста должно быть комплексным и иметь практическую направленность. Если раньше педагогу-пианисту было достаточно научить ребёнка грамотно читать и разбирать нотный текст, технично и выразительно исполнять произведение, то сейчас и сам ребёнок, и его родители ждут от обучения в ДМШ и ДШИ создания условий для практического и творческого самовыражения в музыке. В результате такого обучения развивается активная, гармоничная и созидаящая личность. Ребёнок получает радость и удовлетворение от того, что может самостоятельно подобрать на слух любимую мелодию и аккомпанемент к ней. Он не просто разбирает текст, но и анализирует его, умеет транспонировать. Беглое чтение нот с листа даёт возможность расширить репертуар произведениями в различных жанрах. Юный пианист способен выразить свой внутренний мир в импровизации. Более сложное умение – сочинение собственной музыки. Участие в домашних концертах и концертной жизни класса, школы требует развития навыков ансамблевой игры и аккомпанемента. Такой комплексный подход к воспитанию учащихся фортепианных отделений раскрывает творческий потенциал детей, оснащает их необходимыми компетенциями для дальнейшей самореализации в музыке.

Эту работу необходимо начинать с самых первых уроков, учитывая индивидуальные психофизические и эмоционально-психологические особенности каждого дошкольника. На первом же занятии малыш начинает знакомится с инструментом и его выразительными возможностями на примере исполняемых педагогом разнохарактерных произведений: «Медведь» Г. Галынина, «Дождик» С. Майкапара, «Клоуны» Д. Кабалевского, «Воробей» А. Руббаха и др. [1].

Ребёнок взволнован новыми для него музыкальными впечатлениями и может успешно откликнуться на следующее задание - подобрать на слух простейшие интонации из мира живой природы: шаги медведя, лай собачки, мяуканье кошки, пение птички, кваканье лягушки. Активизации слухового восприятия способствует использование зрительных образов (яркие карточки, собственные рисунки ребёнка). По рисункам малыша педагог отслеживает уровень развития слуховых и музыкальных представлений (обратная связь). Важно проводить параллели с разговорной речью, объясняя, что и в музыкальной ткани есть «слова», «вопросы», «ответы». Сначала ребёнку сложно подобрать целый мотив или фразу. Можно предложить подобрать только окончание мотива. Ощущение тяготения к Тонике позволит развиваться ладотональному слуху дошкольника. Первые задания по подбору должны основываться на материале, состоящем из простейших ритмических фигур.

Навык подбора по слуху тесно связан с моторикой начинающего пианиста, поэтому первые пьески для подбора должны быть написаны в пределах пятипальцевой позиции. Со временем, следует усложнять материал для подбора по слуху, включая задания по простейшей гармонизации. Малышу нужно показать основные басы (Т – S - D). Он из них выбирает бас, который подходит для гармонизации конкретного такта. К концу года ребёнок сможет подобрать простейший аккомпанемент из двойных нот и трезвучий. Самые

подвинутые учащиеся смогут исполнять аккомпанемент в виде арпеджио или «полечном» изложении (бас + аккорд). При этом, обязательным является работа над метроритмом с ощущением сильной доли, пульсации.

Для воспитания у дошкольников «звуковысотного» восприятия движения мелодической линии в процессе обучения навыкам чтения с листа, следует давать такие задания, в которых ребёнок сможет видеть восходящие и нисходящие последовательности («лесенки»), скачки («прыжки»), повторяющиеся ноты («топчемся на месте»). Полезно сольфеджировать мелодию, тогда активизируется комплекс «вижу – слышу – играю». На начальном этапе следует вводить в работу по чтению с листа небольшие музыкальные построения, написанные в тональностях до 1 знака при ключе и в диапазоне первой октавы. Постепенно расширяем диапазон второй и малой октавами. Ритмический рисунок должен быть понятным ребёнку. При чтении с листа малыш не успевает считать «1 и 2 и». Нужно научить воспринимать длительности нот по цвету (длинные «беленькие» и короткие «чёрненькие») и ассоциативно (в виде «человечков»: восьмые ноты «бегут», четвертные ноты «идут», половинные ноты «сидят», а целые ноты «лежат»). Если мелодия изложена двумя видами длительностей, то полезно предварительно их записать длинными и короткими палочками, а затем прохлопать и проговорить вслух по методу Л.А. Баренбойма [3]: длинные звуки – важно: «ТА» (Кошка Матильда из мультика про Карлсона); короткие – хитро «ти» (маленький Мышонок). Эффективности процесса чтения нот с листа способствует исполнение пьес в ансамбле с педагогом. Получая удовольствие от совместного музицирования и создания «взрослого» звучания, малыш легко решает задачи по распознаванию и воспроизведению нотного текста. В свою очередь, беглое чтение с листа переключает внимание ученика с процесса вглядывания в нотный текст на решение технических исполнительских задач.

Анализ – неотъемлемая часть работы над нотным текстом, как при его разборе, так и при чтении с листа. В первую очередь, ребёнок должен уметь самостоятельно определить жанр, стиль, содержание произведения по его названию, тональности (мажор или минор), размеру, указаниям автора перед началом исполнения о темпе и характере звучания. Характер произведения «прорисовывается» и в таких деталях, как: ритмическая организация, использование тех или иных фортепианных штрихов, динамика и нюансировка.

Затем по ключевым знакам и последней ноте конкретизируем название тональности. Обращаем внимание на способ изложения произведения (мелодический или гармонический). Ребёнок уже может определить, какая рука солирует, а какая аккомпанирует. Необходимо научить малыша сразу видеть в нотном тексте сложные участки и более лёгкие. Даже большое произведение будет легче восприниматься, если дошкольник увидит в нём повторяющиеся элементы, а также представит форму произведения. Обязательно нужно находить кульминационные точки и основную кульминацию в произведении.

Игра в ансамбле – самый любимый вид исполнительства у малышей. Они чувствуют себя причастными к «высокой музыке». Играя мелодию в простейшем изложении, начинающие слышат в совместном с педагогом или более старшим учеником звучании богатую фактуру, яркую тембровую окрашенность. Даже самые застенчивые дошкольники раскрываются в ансамблевом музицировании. Так как игра в ансамбле расширяет коммуникативные способности ребёнка. Играя первую партию, малыш проявляет лидерские качества. Исполняя вторую партию, он учится согласовывать свои действия с партнёром по дуэту. К концу года можно предложить ребёнку аккомпанировать ученику-оркестранту или вокалисту. Так создаются зачатки концертмейстерской деятельности. Можно пробовать давать дошкольнику выполнить задание по транспозиции на тон вверх или на тон вниз. Такое задание будет легче даваться, если ребёнок представит, что мы перевозим на машине не одну ноту, а сразу много нот. При этом важно сохранять направление мелодической линии и ритмическую схему.

Импровизация у многих учащихся является важнейшей формой существования за фортепиано в донотном периоде. Здесь дошкольник не скован никакими нотными знаками и

может свободно выражать свои эмоции, чувства, впечатления. Причём, во время импровизации улучшается приспособленность рук к клавиатуре, развивается музыкальный слух, как мелодический, так и гармонический. Грамотный педагог направляет поиски малыша в нужное русло, чтобы этот процесс был более осмысленным и разнообразным. Постепенно навык импровизации трансформируется в сочинение. В работе с начинающими педагог даёт элементарные знания по сочинению небольших музыкальных построений с учётом ладотональных тяготений, логики движения мелодической линии, её деления на мотивы, фразы, соблюдения квадратности и баланса между «вопросом» и «ответом». Предлагая ребёнку такие сложные задания, педагог сначала просит придумать «сценарий» пьесы, визуализируя его в рисунке.

Конечно, эта работа начинается с самых несложных задач: дописать окончание какого-либо фрагмента, изменить уже готовую фактуру изложения, поменять направление мелодической линии или тональность пьесы, видоизменить штрихи. Ребёнок почувствует вкус к такому виду творчества и сможет сочинять самостоятельно простейшие произведения. Часто малыши сочиняют, но не могут записать свои сочинения. Педагог должен научить навыкам оформления звуковых образов в систему нотной записи. Таким образом, приобретение навыка сочинения поможет дошкольнику лучше понимать авторский текст в исполняемых произведениях. Недаром, в дипломе выпускника-пианиста во многих европейских музыкальных учебных заведениях наряду с оценкой по специальности выставлены оценки по импровизации и сочинению (композиции), а в графе «квалификация» пишется «пианист-импровизатор».

Формирование практических и творческих пианистических навыков положительно влияет на качество подготовки учащихся подготовительного класса, независимо от уровня их музыкальной одарённости. Приобщение начинающих к активному музицированию позволяет достичь успешного их прохождения по любому из 3 курсов, определённых Образовательной программой музыкальных школ по предмету «Фортепиано» (Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования, Астана, 2012), а именно: познавательному, развивающему уровню; академическому, любительскому уровню и профессиональному уровню [2].

Главное, чтобы работа по развитию практических и творческих пианистических навыков велась систематически, в увлекательной и доступной для ребёнка форме. Необходимо поддерживать проявления творческой инициативы учащихся подготовительного класса, чтобы он с интересом продолжил своё дальнейшее развитие в последующих классах.

Список использованной литературы:

1. Артоболевская А.Д. Первая встреча с музыкой. Учебное пособие. СПб.: Композитор, 2020. – 88 с.
2. Ахметбекова Л.Д., Водопьянова Н.В., Айтбакиева Э.А., Нурбаева А.А., Станевич Н.Н. (авторы-составители). Образовательная программа музыкальных школ по предмету «Фортепиано». Астана: Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования, 2012. – 62 с.
3. Баренбойм Л.А., Брянская Ф.Д., Перунова Н.Н. Под общей редакцией Баренбойма Л.А. Путь к музицированию. Школа игры на фортепиано. Выпуск 1. Первый год обучения. Л.: Советский композитор, 1980. – 184 с.

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ПЕДАГОГИКАСЫНДА ҚОБЫЗДЫҢ ОРНЫ

Ргелова Айгуль Бигазиевна
қобыз сыныбының мұғалімі
қосымша білім беру педагогы
Семей қаласы «№1 Балалар музыка мектебі»

Қосымша білім беру педагогикасы қазіргі заманғы білім жүйесінің маңызды салаларының бірі болып табылады. Бұл педагогика оқушылардың мектеп бағдарламасынан тыс уақытта шығармашылық қабілеттерін дамытып, эстетикалық талғамын қалыптастыруға, рухани дүниесін байытуға бағытталған. Қазіргі қоғамда балалардың интеллектуалды дамуы мен шығармашылық әлеуетін арттыруда музыкалық өнердің рөлі ерекше. Музыка тек өнердің бір түрі ғана емес, ол психологиялық дамудың, эмоционалды тәрбие мен эстетикалық сезімнің дамуына да ықпал етеді. Сол тұрғыдан, қазақ музыка мәдениетінде өзіндік орны бар қобыз – қосымша білім беру педагогикасының маңызды құралдарының бірі болып табылады. Қобыздың ерекшелігі – оның терең, сазды дыбысы мен өзіндік философиялық мәнінде. Бұл аспап балаларға музыкалық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың рухани, эстетикалық және психологиялық дамуына да септігін тигізеді. Қобызды үйрету арқылы балалар тек музыкаға ғана емес, сонымен бірге ұлттық мәдениет пен дәстүрге деген сүйіспеншілікті де меңгереді. Осылайша, қобыз – қосымша білім беру педагогикасының көп қырлы құралдарының бірі болып саналады.

Қосымша білім беру педагогикасында музыкалық өнердің орны

Қосымша білім беру педагогикасы – бұл оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, жеке даралық қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған педагогикалық жүйе. Мұнда музыкалық өнер ерекше орын алады, себебі музыка адам санасын дамытып, эмоциясын тәртіпке келтіреді, эстетикалық талғамды қалыптастырады. Музыкалық білім арқылы балалардың зейін қою қабілеті, логикалық ойлауы, эмоционалды тұрақтылығы артады. Музыкалық білімнің психологиялық және педагогикалық әсері туралы көптеген зерттеулер бар. Мысалы, академиялық зерттеулер көрсеткендей, музыкалық аспаптарда ойнау балалардың когнитивтік қабілеттерін дамытуға оң әсер етеді. Қобыз сияқты дәстүрлі аспаптар бұл үрдіске қосымша ұлттық ерекшелік береді, себебі олар тек музыкалық дағдыларды ғана емес, ұлттық мәдениет пен тарихты да үйретеді. Қосымша білім беру педагогикасында музыкалық өнердің мақсаты тек ноталарды ойнау немесе музыкалық шығармаларды орындау емес. Ол оқушылардың шығармашылық ойлауын, эстетикалық талғамын дамытуға, мәдени құндылықтарды тануға, эмоциялық интеллектін қалыптастыруға бағытталған. Сол тұрғыдан, қобыз – балаларға осы мақсаттарды жүзеге асыруға көмектесетін негізгі құралдардың бірі.

Қобыздың тарихы мен мәдени маңызы: Қобыз – қазақ халқының ежелгі музыкалық аспабы, оның тарихы бірнеше ғасырларға созылады. Дәстүрлі көзқараста, қобыз тек музыка аспабы ғана емес, сонымен қатар халықтың рухани өмірін, дүниетанымын бейнелейтін мәдени феномен. Қобыздың дыбысы терең әрі ерекше, ол адам сезімін қоздырып, ойға жетелейді. Қобыз арқылы қазақ халқы өз тарихын, салт-дәстүрін және мәдени құндылықтарын ұрпаққа жеткізген. Қобыз – әуен арқылы адамгершілік, батылдық, әділдік сияқты қасиеттерді дәріптейтін құрал. Оны қолдану арқылы балалар ұлттық мәдениетпен танысып, өзінің рухани дамуына үлес қосады. Қазіргі кезде қобыз тек дәстүрлі музыкада ғана емес, сонымен қатар қосымша білім беру орталықтарында да кеңінен қолданылады. Бұл аспап арқылы оқушылар қазақ мәдениетімен танысып қана қоймай, өздерінің шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Қосымша білім беру орталықтарында қобыз сабақтары жеке-жеке және топтық сабақтар түрінде жүргізіледі. Жеке сабақтар оқушының жеке қабілеттеріне, дамуына және музыкалық дайындық деңгейіне бағытталған. Топтық сабақтарда балалар бір-бірімен ынтымақтастықта жұмыс жасап, ансамбльде ойнау арқылы әлеуметтік және шығармашылық дағдыларын дамытады. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, сабақта интерактивтік әдістерді қолдану өте тиімді. Мысалы, қобызда ойнау барысында оқушыларға өз эмоцияларын білдіру, әртүрлі музыкалық образдарды жасау тапсырмалары беріледі. Бұл балалардың шығармашылық ойлауын дамытып, өзін-өзі көрсетуіне мүмкіндік береді[1,4].

Қобыз арқылы шығармашылық және рухани дамуды қамтамасыз ету

Қобызды үйретудің ең басты артықшылықтарының бірі – оқушылардың шығармашылық дамуын қамтамасыз етуі. Аспапты ойнау арқылы балалар өз сезімін білдіруді, музыкалық шығармаларды интерпретациялауды үйренеді. Бұл процесс эмоционалды интеллектті, зейін қоюды, өз эмоциясын басқаруды дамытады. Сонымен қатар, қобыз арқылы оқушылар ұлттық мәдениет пен дәстүрді үйренеді. Бұл аспап арқылы жас ұрпаққа ұлттық өнерді дәріптеу, оның тарихын тану, мәдени құндылықтарды бағалау мүмкіндігі беріледі. Мысалы, қобыз сабақтарында балаларға қазақтың халық әндері мен күйін үйрету арқылы олардың мәдени санасы кеңейеді. Қобызды үйрену балалардың рухани дамуына да әсер етеді. Музыкалық шығарманы сезіну арқылы олар адамгершілік, батылдық, адалдық сияқты қасиеттерді бойына сіңіреді. Сонымен қатар, қобыз сабақтары балалардың өзіне деген сенімін арттырып, шығармашылыққа деген ынтасын оятады[2].

Қобыздың қосымша білім беру жүйесіндегі практикалық тәжірибесі

Қазіргі кезде Қазақстанда көптеген қосымша білім беру орталықтарында қобыз сабақтары жүргізіледі. Мысалы, кейбір мектептен тыс үйірмелер мен орталықтарда қобызда ойнау арқылы оқушылар ансамбльдерде өнер көрсетеді, ұлттық мәдени іс-шараларға қатысады. Бұл тәжірибе оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, мәдени санасын арттыруға, өзара ынтымақтастыққа үйретеді. Қобыз сабақтарында педагогикалық инновациялық әдістерді қолдану тиімді. Мысалы, әртүрлі музыкалық бағдарламалар, ансамбльдік тәжірибе, шығармашылық тапсырмалар оқушылардың музыкалық қабілеттерін арттырып қана қоймай, олардың жалпы дамуына да ықпал етеді. Сонымен қатар, қобыз үйрету арқылы оқушылардың көңіл-күйі мен эмоциялық жағдайы жақсарып, сабаққа деген қызығушылығы артады[3].

Қорытындылай келе айтарымыз, қосымша білім беру педагогикасында қобыздың орны ерекше. Бұл аспап балалардың музыкалық, эстетикалық және рухани дамуына әсер етумен қатар, ұлттық мәдениетті сақтауға және жас ұрпаққа жеткізуге үлкен үлес қосады. Қобыз арқылы оқушылар өздерінің шығармашылық әлеуетін аша отырып, ұлттық өнерге деген сүйіспеншілікті бойына сіңіреді. Қосымша білім беру орталықтарында қобызды енгізу педагогикалық тәжірибенің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Ол балалардың шығармашылық дамуына, эмоциялық және эстетикалық қабілеттерін жетілдіруге, ұлттық мәдениет пен дәстүрді насихаттауға мүмкіндік береді. Сондықтан, қобызды үйрету – тек музыкалық сабақ қана емес, сонымен қатар рухани тәрбиенің тиімді құралы болып табылады. Қобыз арқылы оқушылар тек музыкалық дағдыларын дамытуға ғана емес, сонымен қатар ұлттық мәдениетпен танысып, рухани-эстетикалық құндылықтарды бойына сіңіруге мүмкіндік алады. Бұл аспектілер қосымша білім беру педагогикасының негізгі мақсаттарына толық сәйкес келеді және оқушылардың жан-жақты дамуына үлкен үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тұранбаев, М. (2015). Қазақ музыка мәдениетінің философиялық мәні. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
2. Wood, C. (2014). *The role of traditional instruments in children's musical development*. International Journal of Music Education, 32(1), 25–37.
3. Campbell, P. S., & Scott-Kassner, C. (2016). *Music in Childhood: From Preschool through the Elementary Grades*. Boston: Cengage Learning.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕҢГЕРТУДЕ ЖЕТІЛДІРЕ ОҚЫТУ

Дайырбекова Улжан Тохтарбековна
бастауыш сынып мұғалімі, педагог сарапшы
Абай облысы Семей қаласы
«Әлихан Бөкейхан атындағы N39 жалпы орта білім
беретін мектебі» КММ

Бастауыш сынып — баланың оқу процесіндегі маңызды кезең. Бұл кезең баланың танымдық, әлеуметтік және эмоционалды дамуы үшін шешуші болып табылады. Осы уақытта бала тек жаңа ақпарат қабылдап қана қоймай, сонымен қатар өз ойын ұйымдастырып, оны жеткізуге үйренеді. Сондықтан бастауыш сыныптағы тілдік дағдылардың қалыптасуы оқудың әрі қарайғы сапасын, соның ішінде басқа пәндерді меңгеру деңгейін де айқындайды. Қазақ тілін меңгеру — бұл тек сөздерді, грамматикалық құрылымдарды немесе орфографияны үйрену ғана емес, сонымен қатар ойлау мәдениетін, сөйлеу әдебін, логикалық пайымдау қабілетін және шығармашылық ойлау дағдыларын дамыту. Баланың тіл арқылы өз сезімдерін, ойларын, пікірін дұрыс жеткізе білуі, сөйлеу мәдениетінің қалыптасуы оның жеке тұлға ретінде өсуінде шешуші рөл атқарады. Тілдік дағдыларды ерте жастан дамыту баланың коммуникациялық қабілетін, әлеуметтік өзара әрекеттесуін арттырады және оқу процесіндегі белсенділігін қамтамасыз етеді. Сондықтан бастауыш сыныпта қазақ тілін оқытуда жетілдірілген, тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану ерекше маңызды. Мұғалім тек жаңа тақырыптарды үйретіп қана қоймай, балалардың тілдік ойлауын, сөздік қорын кеңейтуге, сөйлеу әрекетін дамытуға бағытталған әртүрлі шығармашылық тапсырмалар мен ойындар қолдануы керек. Сонымен қатар балалардың қызығушылығын арттыру үшін мультимедиялық құралдарды, көрнекі материалдарды, әңгімелесу, пікірталас жүргізу және топтық жұмыстарды тиімді пайдалану ұсынылады. Мұның барлығы балалардың қазақ тілін меңгеруіне ғана емес, жалпы оқудағы табыстылығына да үлкен әсер етеді. Бастауыш сыныптағы қазақ тілін оқытудағы маңызды міндеттердің бірі — балалардың ойлау қабілетін дамыту. Балалар логикалық тапсырмаларды орындау арқылы тек тілдік ережелерді жаттап қана қоймай, сөйлем құру, пікір айту, дәлел келтіру сияқты дағдыларды да меңгереді. Шығармашылық тапсырмалар, әңгімелеу және ертегі айту арқылы оқушылардың қиялы дамып, сөздік қорлары байи түседі. Мұндай оқыту әдістері тек білім беріп қана қоймай, сонымен қатар балаларды өзіне сенімді, ой-өрісі кең, тіл арқылы өзін еркін білдіре білетін жеке тұлға ретінде қалыптастырады. Бастауыш сыныптағы қазақ тілін оқыту — баланың жалпы дамуының негізін қалайтын маңызды процесс. Тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы ғана тілдік дағдыларды терең және жүйелі дамытуға, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға, ойлау қабілетін жетілдіруге болады. Сондықтан бұл кезеңде мұғалімнің шығармашылық және кәсіби шеберлігі, әдістемелік тәсілдері ерекше рөлге ие. Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқытудағы басты мақсат — оқушылардың қазақ тіліндегі сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу дағдыларын жан-жақты дамыту. Бұл кезеңде тілдік қабілеттердің қалыптасуы оқудың әрі қарайғы сапасына тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, тілдік қорды байыту, сөздік қоры мен грамматикалық ережелерді меңгеру, баланың ойлау, қиял және шығармашылық қабілеттерін дамыту басты міндеттердің бірі болып табылады. Оқушы тек сөздерді жаттап қана қоймай, оларды сөйлеу және жазу барысында қолдана білуі, пікірін дәлелдеп жеткізе алуы тиіс. Осыған байланысты бастауыш сыныпта қазақ тілін оқытудың тиімді әдістері мен тәсілдерін қолдану өте маңызды[1,29].

Негізгі тәсілдер. Интерактивті әдістерді қолдану: Сұрақ-жауап, ойын арқылы оқу, диалогтық тапсырмалар сияқты интерактивті әдістер оқушылардың белсенділігін арттырады. Мысалы, «Сөз құрастыру» ойыны немесе тақырыпқа байланысты рөлдік ойындар балаларға

жаңа сөздерді тез меңгеруге, оларды сөйлеуде дұрыс қолдануға мүмкіндік береді. Диалогтық тапсырмалар арқылы оқушылар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, тілдік әрекеттерін жетілдіреді, сөйлеу мәдениетін дамытады.

1. **Көрнекі құралдар мен мультимедиа.** Суреттер, презентациялар, бейнежазбалар арқылы тақырыпты жеңіл әрі қызықты жеткізу оқушылардың назарын ұстап тұруға көмектеседі. Мысалы, жаңа тақырыпты бейнежазба арқылы көрсету немесе тақырыпқа сай иллюстрациялар пайдалану оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, сөздік қорын байытады. Бұл әдіс әсіресе визуалды ақпаратты жақсы қабылдайтын оқушыларға тиімді[2,15].
2. **Топтық жұмыс.** Оқушыларды шағын топтарға бөліп, бір-бірімен тілдік әрекет жасауға мүмкіндік беру олардың коммуникациялық қабілеттерін арттырады. Топтық тапсырмаларда оқушылар өз идеяларын ортаға салады, бір-бірінің ойын тыңдайды, түсініктемелер береді. Мұндай жұмыс балаларда өзара ынтымақтастық, жауапкершілік сезімін қалыптастырады[3,23].
3. **Қайталау және жүйелі бақылау.** Сөздік қор мен грамматиканы жүйелі түрде қайталау арқылы меңгеруді бекіту маңызды. Мұғалім әр сабақта өткен тақырыптарды шағын тапсырмалар арқылы қайталап отыруы тиіс. Бұл әдіс оқушылардың есте сақтау қабілетін жақсартып, тілдік ережелерді тұрақты қолдануға үйретеді[4,18].
4. **Шығармашылық тапсырмалар.** Әңгімелер жазу, өлеңдер оқу, суретке сөйлемдер құрастыру сияқты шығармашылық тапсырмалар баланың ойлау қабілетін дамытып, шығармашылық әлеуетін арттырады. Мысалы, оқушыларға белгілі бір тақырыпқа шағын әңгіме құрастыру немесе суреттегі көріністі сипаттау арқылы сөйлем құру тапсырмасын беру олардың сөздік қорын байытады және сөйлеу икемділігін қалыптастырады[5,15].

Жетілдірілген оқыту әдістерін қолдану арқылы бастауыш сынып оқушылары қазақ тілін тез, қызықты және тиімді меңгереді. Интерактивті әдістер, көрнекі құралдар, топтық жұмыс, жүйелі қайталау және шығармашылық тапсырмалар оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың ойлау, қиял және шығармашылық қабілеттерін де дамытуға ықпал етеді. Мұндай тәсілдердің нәтижесінде оқушылар тілдік дағдыларды жүйелі меңгеріп, өз ойын еркін жеткізе алады, грамматикалық және лексикалық құрылымдарды дұрыс қолдануды үйренеді. Сонымен қатар, бастауыш сыныпта қалыптасқан тілдік мәдениет оқушының болашақтағы оқу және шығармашылық қызметінде сенімді негіз болады. Осылайша, қазақ тілін оқытудағы заманауи, тиімді әдіс-тәсілдер баланың жан-жақты дамуына, коммуникациялық қабілеттерінің қалыптасуына және оқуға деген ынтасының артуына мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова, Г. К. *Бастауыш сынып оқушыларын оқуға үйретудің әдістемесі*. Алматы: Білім, 2018.
2. Байтұрсынов, А. *Қазақ тілінің грамматикасы*. Алматы: Ғылым, 2015.
3. Мұқашев, Е. *Оқыту мен оқудағы интерактивті әдістер*. Астана: Республикалық баспа, 2020.
4. Назарбекова, Л. *Бастауыш сыныптағы тілдік дағдыларды дамыту*. Семей: Білім орталығы, 2019.
5. Қасымова, Р. *Шығармашылық тапсырмалар арқылы оқушылардың ойлау қабілетін дамыту*. Алматы: Оқу құралы, 2021.
6. Жұмабекова, С. *Мультимедиа және көрнекі құралдардың бастауыш сыныптағы рөлі*. Алматы: Білім, 2020.
7. Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan. *State Educational Standard for Primary Education*. Nur-Sultan, 2018.
8. UNESCO. *Teaching and Learning for All: Best Practices in Literacy Development*. Paris: UNESCO, 2019.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА КӨРКЕМ СӨЗ АРҚЫЛЫ ТІЛ БАЙЛЫҒЫН ДАМУ

Жаксыбаева Толкын Токтаргазиновна
бастауыш сынып мұғалімі
«Новотаубинка бастауыш мектебі»КММ
Жарма ауданы, Абай облысы

Көркем сөз – адам ойы мен сезімін жеткізудің ең нәзік әрі әсерлі құралы. Ол тек әдеби шығармалар арқылы ғана емес, күнделікті өмірде де адамның тілін байытуға, ой өрісін кеңейтуге мүмкіндік береді. Бастауыш сынып – оқушының тілдік қабілеттерін, сөздік қорын, ойлау деңгейін қалыптастыруда маңызды кезең. Осы кезеңде көркем сөзді тиімді пайдалану арқылы балалардың сөйлеу мәдениеті, шығармашылық қабілеті және тілдік мәдениеті қалыптасады. Қазіргі білім беру жүйесінде тілдік даму мәселесі ерекше назарда. Оқушылардың сөздік қорын кеңейту, дұрыс сөйлеуге дағдыландыру, әдеби шығармаларды түсініп оқу – бастауыш сынып педагогының басты міндеттері. Көркем сөз осы міндеттерді шешудің тиімді құралдарының бірі болып табылады. Бұл мақалада біз көркем сөздің бастауыш сынып оқушыларына беретін педагогикалық мәнін, оны сабақта тиімді қолдану тәсілдерін және тіл байлығын дамытудағы рөлін талқылаймыз.

Көркем сөздің бастауыш сыныптағы педагогикалық мәні

Көркем сөз – бұл сөздің эстетикалық мәні бар, сезім мен ойды жеткізетін тілдік құрал. Бастауыш сынып оқушылары үшін көркем сөз оқу – тек мәтінді оқу емес, ол арқылы олардың ой-өрісін, қиялын, эмоционалдық қабылдауын дамыту болып табылады. Көркем сөздің педагогикалық мәні бірнеше бағытта көрінеді:

- Сөздік қорды дамыту – балалар жаңа сөздермен танысып, олардың мәнін түсінеді, сөйлемде дұрыс қолдануды үйренеді.
- Шығармашылық қабілетті дамыту – өлең, ертегі, қысқа әңгімелер оқушының қиялын дамытады, өз ойларын еркін жеткізуге көмектеседі.
- Эмоциялық тәрбиелеу – көркем мәтін арқылы оқушылар махаббат, мейірім, достық, адалдық сияқты адамгершілік құндылықтарды сезінеді.
- Тілдік мәдениетті қалыптастыру – көркем сөзді оқу және талдау балаларды сөйлеу мәдениетіне, дұрыс жазуға және әдеби нормаларды сақтауға үйретеді.

Педагогикалық тәжірибеде көркем сөз арқылы оқушының сөйлеу дағдысын дамыту оқушыны тек біліммен ғана емес, рухани байлықпен де қамтамасыз етеді. Мысалы, қысқа өлеңдер немесе халық ертегілері сабақта қолданылғанда, балалар сөздің дыбыстық, ритмдік үйлесімін түсінеді, сөйлем құруда икемді болады.

Бастауыш сыныпта тіл байлығын дамытудағы көркем сөздің рөлі

Бастауыш сыныпта тіл байлығын дамыту – оқушының сөйлеу дағдысын, сөздік қорын, ойлау қабілетін қалыптастыру. Бұл жерде көркем сөздің рөлі ерекше маңызды. Оның мәні бірнеше аспектіден көрінеді:

Сөздердің мәнін түсіну – көркем мәтін арқылы балалар жаңа сөздердің мағынасын, олардың қолдану ерекшеліктерін меңгереді.

Сөйлеу икемділігін дамыту – өлең немесе ертегі арқылы сөйлем құрылымын, сөздерді үйлесімді қолдануды үйренеді.

Эмоциялық қабылдау – көркем мәтінді оқу арқылы оқушы өз эмоциясын сезінеді, мәтіндегі кейіпкерлердің көңіл-күйін түсінеді.

Ойлау қабілетін дамыту – мәтінді талдау, сұрақтарға жауап беру, мәтін бойынша әңгімелеу оқушының логикалық ойлауын қалыптастырады.

Мысалы, «Ана туралы өлең» тақырыбында оқушы тек жаңа сөздерді үйреніп қана қоймай, олардың сезімін жеткізуге, өз ойын еркін айтуға мүмкіндік алады. Осылайша,

көркем сөз – тіл байлығын дамытудың негізгі әдісі болып табылады. Көркем сөз арқылы тіл байлығын дамыту үшін бастауыш сынып мұғалімдері әртүрлі әдістемелік тәсілдерді қолданады. Олардың тиімділігі оқушылардың жас ерекшелігіне және психологиялық ерекшелігіне байланысты. Балалар өлең немесе тақпақты оқу кезінде сөздің дыбысына, ритміне назар аударады. Мұндай жаттығулар:

- жаңа сөздерді есте сақтау;
- сөйлеу мәнерін дамытуға көмектеседі.

Мәтін бойынша әңгімелесуге келсек, мұғалім оқушыға қысқа мәтінді оқып, түсінгенін айтып беруін ұсынады. Бұл әдіс сөздік қорды бекіту мен сөйлем құру қабілетін дамытуға әсер етеді.

Мысалы, тәжірибелік сабақтарда көркем мәтінді талдау арқылы балалар тек мәтінді түсінбей, сонымен бірге жаңа сөздерді меңгеріп, оларды сөйлемде қолдануға дағдыланады. Мұндай тәжірибе балаларға сөздердің мағынасын контексттен түсінуді, синонимдер мен антонимдерді ажыратуды, сөйлемде дұрыс орналастыруды үйретеді. Мысалы, «Жеміс бақшасы» тақырыбындағы мәтінді оқығаннан кейін оқушылар жаңа сөздерді тауып, оларды қысқа әңгімелерде қолдануға шақырылады. Бұл балалардың ойлау қабілетін жетілдіреді, сөздік қорын байытады және өз ойын жүйелі жеткізе білуге үйретеді. Сонымен қатар, мәтіннің тақырыбына байланысты шығармашылық тапсырмалар беру – мысалы, мәтін кейіпкерлерінің әрекетін жалғастырып әңгіме құру – оқушының қиялын дамытады, шығармашылық ойлауға мүмкіндік береді. Бастауыш сыныпта көркем сөз арқылы тіл байлығын дамыту – тек білім беру ғана емес, оқушының шығармашылық, эмоционалдық және коммуникативтік қабілеттерін дамыту процесі болып табылады. Көркем мәтін балаларға жаңа сөздерді үйретіп қана қоймай, олардың ойлау қабілетін, қиялын, сөйлеу мәдениетін жетілдіреді. Мысалы, өлеңдер мен тақпақтарды оқу арқылы балалар әрбір сөздің мәнін сезініп, ритм мен интонацияны дұрыс қолдануды үйренеді, бұл олардың сөзге деген сезімталдығын арттырады және сөйлеу мәнерін байытады. Педагогикада көркем сөзді тиімді қолдану – мұғалімнің басты міндеті болып табылады. Мұғалім мәтіндерді оқушының жас ерекшелігіне және деңгейіне сәйкес дұрыс таңдап, сабақта қызықты әдістемелерді қолдануы қажет. Мысалы, көркем мәтінді суреттермен байланыстыру, сұрақ-жауап арқылы талдау, топтық талқылаулар, драматизация жасау арқылы оқушылардың қатысуын белсенді ету – бәрі тілдік дағдыларды дамытудың тиімді жолдары болып табылады. Сонымен қатар, көркем сөз арқылы балалардың адамгершілік және эстетикалық тәрбиесі де дамиды. Мәтіндегі кейіпкерлердің іс-әрекеттері мен сезімдерін талқылау, олардың моральдық таңдауларын бағалау – оқушының этикалық түсінігін қалыптастырады, мейірімділік, достық, адалдық сияқты қасиеттерге баулиды. Көркем сөз – бастауыш сыныпта тіл байлығын дамытудағы ең маңызды құрал. Ол оқушыны тек біліммен қамтамасыз етпей, сонымен бірге рухани және мәдениетпен байытады. Сондықтан мұғалімдер көркем мәтінді сабақта жүйелі түрде қолдануы керек. Жүйелі және мақсатты тәсіл арқылы қолданылған көркем сөз оқушының жан-жақты дамуына елеулі үлес қосады, оның ойлау қабілеті мен сөйлеу мәдениетін арттырады, шығармашылық және эмоционалдық тұрғыда жетілуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, көркем сөз балалардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, өмірлік тәжірибелерін байытады, тілдік және моральдық дағдыларын дамытады. Осылайша, көркем мәтін – бастауыш сыныпта тілдік және рухани дамуды қамтамасыз ететін негізгі педагогикалық құрал ретінде ерекше орын алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдіжәми, С. Қазақстандағы бастауыш сынып оқушыларына көркем әдебиетпен жұмыс. – Алматы: Санат, 2020.
2. Ахметова, Г. Бастауыш сыныптағы тілдік даму әдістемесі. – Астана: Фолиант, 2018.
3. Мұхамеджанова, Л. Көркем мәтін арқылы ойлау және сөйлеу дағдыларын дамыту. – Алматы: Білім, 2019.
4. UNESCO. Early Childhood Education and Literacy. – Paris, 2021.
5. Қазақ ұлттық энциклопедиясы. Көркем әдебиет және тілдік даму. – Алматы, 2011.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИЕТКЕ БАУЛУДА ҚОЛӨНЕРДІҢ РӨЛІ

Жумабаева Гульмира Абуқызы
№ 11 «Ертөстік» бөбекжайының тәрбиешісі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласының білім бөлімі

Қоғамның рухани дамуы мен ұлттық мәдениеттің сақталуы ең алдымен жас ұрпаққа берілетін тәрбиеге байланысты. Ел болашағын тәрбиелеу ісі балабақшадан басталатыны белгілі. Мектепке дейінгі ұйымдарда жүргізілетін ұлттық тәрбие жұмысы – баланың болашақта ұлтжанды, мәдениеті жоғары, еңбекқор, шығармашыл тұлға болып қалыптасуына негіз бола алады. Осы тұрғыдан алғанда, балаларды ұлттық мәдениетке баулудың ең тиімді

жолдарының бірі – қазақтың дәстүрлі қолөнерін таныту, үйрету және күнделікті іс-әрекетке енгізу. Ұлттық қолөнер – халқымыздың ғасырлар бойы жинақтаған тәжірибесі мен дүниетанымының көрінісі. Киіз басу, кесте тігу, ағаш ою, құрақ құрау, зергерлік бұйымдарды жасау, тері өңдеу, ши орау сияқты өнер түрлері тек тұрмыстық қажеттілікті өтеумен шектелмей, адамдық қасиеттерді тәрбиелеудің құралы болған. Бұл өнер түрлерін балабақша жасындағы балаларға таныстыру олардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырып, еңбекке деген сүйіспеншілігін қалыптастырады.

Ұлттық қолөнер – эстетикалық тәрбие бастауы

Мектепке дейінгі жастағы бала қоршаған ортаны көркемдік тұрғыдан қабылдауға бейім келеді. Қазақтың ұлттық ою-өрнектері, түрлі түсті жіптер мен маталардың әсем үйлесімі баланың эстетикалық талғамының дамуына оң әсер етеді. Мысалы, «қошқар мүйіз», «түйе табан», «бота көз» секілді ою түрлерін құрастыру барысында бала тек әсемдік пен симметрия ұғымдарын меңгеріп қана қоймай, сол оюлардың символдық мәнін де түсіне бастайды. Эстетикалық тәрбие баланы әдемілікті көруге, оған сүйсіне білуге, өз қолымен әсем дүниелер жасауға жетелейді. Қолөнер арқылы бала түрлі түстерді ажыратуды, үйлестіруді, формаларды салыстыруды үйренеді. Бұл – баланың логикалық ойлау қабілетін дамытатын маңызды процесс. Сол себепті қолөнерді ұлттық мәдениетті танудың алғашқы баспалдағы деуге болады[1,5].

Қолөнер арқылы еңбекқорлық пен шыдамдылыққа баулу

Қолөнер – үлкен еңбекті қажет ететін сала. Тіпті ең қарапайым құрақ құрау немесе жіп ширату ісінің өзі баладан ұқыптылықты, шыдамдылықты талап етеді. Мектепке дейінгі жастағы балаға қолөнердің қарапайым элементтерін үйрету арқылы біз еңбек процесінің мәнін түсіндіре аламыз. Мысалы, жіпті инеге сабақтау, моншақ тізу, қағаз қиып, жапсыру жұмыстары – ұсақ моториканы дамытумен қатар, баланың еңбектің нәтижесін көруіне мүмкіндік береді. Өз қолымен жасаған бұйымын ұстап көрген баланың қуанышы – оның келесі жолы да еңбек етуге мотивациясын арттырады. Қазақ халқында «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» деген нақыл сөз бар. Бұл сөздің тәрбиелік мағынасы өте терең. Баланы еңбекке баулу – оның ертеңгі өмірге бейім тұлға болып қалыптасуының негізі. Ұлттық қолөнермен айналысу барысында бала еңбек нәтижесінің тек оған ғана емес, қоғамға да пайдалы болатынын сезінеді[2,18].

Ұлттық дүниетанымды қалыптастыру

Балабақшадағы ұлттық тәрбие жұмысының басты мақсаты – балаға өз халқының мәдениеті мен тарихын таныту. Қолөнер туындылары – халқымыздың тұрмыс-тіршілігі, салт-дәстүрі, эстетикалық құндылықтары жайлы мәлімет беретін шынайы дерек көзі. Мысалы, киіз үйдің уық-керегесін таныстыру арқылы қазақтың көшпелі өмір салтын түсіндіруге болады. Киіз басу немесе ши өруде пайдаланылған табиғи материалдар –

қазақтың табиғатпен етене өмір сүргендігін көрсетеді. Сонымен қатар, әрбір қолөнер бұйымының өз тарихы бар. Зергерлік бұйымдар – қыз баланың бойтұмары, тұмарша, шашбау – қазақтың әдет-ғұрпы мен наным-сенімдерінің айғағы. Мұндай дүниелермен танысқан бала ұлттық мәдениетті тек сырттай қызықтау емес, оның рухани мәнін сезіне бастайды. Бұл – ұлттық сана қалыптасуының алғашқы кезеңі[3,5].

Ұлттық құндылықтарға қызығушылықты арттыру

Балалар табиғатынан білуге құмар, еліктегіш болып келеді. Егер тәрбиеші ұлттық қолөнерді қызықты, ойын элементтерімен жеткізсе, бала оны жеңіл қабылдайды. Мысалы:

- «Өрнекті тап» ойыны арқылы балалар ою-өрнектердің түрлерін салыстырады;
- «Құрақ құрайық» іс-әрекетінде әр бала өз түсін, формасын таңдап, шығармашылықпен жұмыс істейді;
- Шебер ана, ісмер әже, ұста ата туралы әңгімелер балалардың осы өнерге қызығушылығын арттырады;
- Ұлттық мерекелерде қолөнер көрмесін ұйымдастыру балалардың еңбегін бағалауға мүмкіндік береді.

Қызығушылық арта түскен сайын бала ұлттық заттардың жасалу жолын зерттеуге, қолдануға тырысады. Бұл – ұлттық мәдениеттің баланың ішкі дүниесіне терең сіңуіне жол ашады[4,12].

Ұрпақтар сабақтастығын сақтау. Қазақтың дәстүрлі өнерін жетілдіріп, ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп отырған – аналар мен әжелер, ағаш шеберлері мен зергерлер. Бүгінгі таңда осы дәстүр сабақтастығын жалғастыру – балабақшадан басталуы тиіс маңызды іс. Мектепке дейінгі ұйымдарға ата-аналарды, әжелерді, ұлттық шеберлерді шақырып, шеберлік сабақтарын өткізу – балалардың ұлттық мәдениетті жан-жақты меңгеруіне ықпал етеді. Балалар үлкендердің қолөнерді қалай жасайтынын көріп қана қоймай, олардың әңгімесін тыңдап, ұлттық тәрбие туралы түсінігін кеңейтеді. Мұндай әрекеттер отбасылық тәрбиені күшейтіп, халық мәдениетінің үзілмеуіне себеп болады[5,47].

Тәрбиеші әр баланың ерекшелігіне қарай жеке бағыттап, жұмыс түрін күрделендіріп немесе жеңілдетіп отырады. Сонымен бірге, бала бойындағы шығармашылық еркіндікке шектеу қоймай, оны қолдауы маңызды. Мектепке дейінгі жастағы балаларды ұлттық мәдениетке баулу – қоғам болашағына жасалған ең маңызды қадамдардың бірі. Қазақтың ою-өрнегі, қолөнер туындылары, табиғи материалдардан жасалған бұйымдар – ұлттық тәрбиенің сарқылмас көзі. Қолөнерді бала өміріне енгізу арқылы біз оларды еңбекке, ұқыптылыққа, әсемдікті сезінуге, ұлттық мәдениетке құрметпен қарауға үйретеміз.

Ұлттық құндылықтарын бойына сіңіріп өскен бала – халқына жанашыр, мәдениеті жоғары, рухани бай тұлға болып қалыптасады. Сондықтан балабақшада қолөнерді пайдалану – тек өнерді үйрету емес, ол – ұлт болашағын тәрбиелеудің ең тиімді жолдарының бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Айтмамбетова Б. «Тәрбие – тағылым». – Алматы: Рауан, 1995.
2. Қалиев С., Майғаранова Ш. «Мектепке дейінгі балаларға ұлттық тәрбие беру». – Алматы: Білім, 2012.
3. Наурызбай Ж. «Ұлт мәдениеті және бала тәрбиесі». – Алматы: Атамұра, 2001.
4. Жұмабаев М. «Педагогика». – Алматы: Рауан, 1993.
5. Төрениязова А. «Балабақшадағы көркем-эстетикалық тәрбие». – Алматы: Білім, 2010.
6. Арғынбаев Х. «Қазақ халқының қолөнері». – Алматы: Өнер, 1987.
7. Тұрыскелдина Г. «Мектепке дейінгі балалардың шығармашылығын дамыту әдістері». – Алматы: Білім, 2015.

**«СӨЗ МАРЖАНЫ»: МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ
ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ҰЛТТЫҚ
МАЗМҰНДА ДАМУ**

Қамбарбаева Гүлім Жеделбекқызы
№ 11 «Ертөстік» бөбекжайының тәрбиешісі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласының білім бөлімі

Қазіргі жаһандану дәуірінде әр ұлттың өзіндік рухани құндылықтарын, тарихи тәжірибесін, мәдениеті мен тілін сақтау – аса өзекті мәселе. Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық болмысын, сөз өнерін, ауыз әдебиетін, салт-дәстүрге құрылған тәрбие жүйесін жас ұрпаққа жеткізудің ең маңызды кезеңі – мектепке дейінгі тәрбие. Балабақша — баланың ойлау жүйесі, дүниетанымы, сөздік қоры, мінез-құлқы қалыптасатын алғашқы әлеуметтік орта. Сондықтан да мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін ұлттық мазмұнда дамыту – тек тілдік құзыреттілікті арттыру ғана емес, ұлттық рухты бойына сіңірудің, мәдениетін қалыптастырудың, халықтық дүниетанымды меңгертудің тиімді жолы. «Сөз маржаны» дегеніміз – халықтың ғасырлардан жеткен даналығы, ойлы сөздері, мақал-мәтелдері, шешендік өнері, ертегі-аңыздары, жұмбақтары, өлеңдері мен жырлары. Осы асыл қазынаны баланың санасына сіңіру — оның тіл байлығын арттырып қана қоймай, ұлттық құндылықты бойына дарытудың негізгі құралы.

Тілді ұлттық мазмұнда дамытудың маңызы

Бала дүниеге келгеннен бастап ана тілінің әуезіне бөленіп өседі. Ана тілі арқылы ол алғашқы сөздерді үйренеді, алғашқы сезімдерін жеткізеді, қоршаған ортаны таниды және әлеуметтік байланыс орнатады. Сондықтан тіл — баланың интеллектуалдық өсіп-жетілуінің негізгі тірегі.

Қазақ тілінің сөздік қоры өте бай, бейнелі, әуезді, образға толы. Балаға осы тілдің көркемдігін ерте жастан сезіндіру:

- сөйлеу дағдысын қалыптастырады;
- сөздік қорды байытады;
- ойлау қабілетін дамытады;
- ұлттық дүниетаным негізін қалайды;
- мәдени сөйлеуге үйретеді;
- ұлттық болмысты сезінуге жетелейді.

Тілді ұлттық мазмұнда дамытудың ерекшелігі — ол тек сөз үйрету емес, сөз арқылы тәрбиелеу, сөз арқылы баланың жан дүниесіне әсер ету[1].

Халық ауыз әдебиетінің тіл дамытудағы рөлі

Қазақ халқы ауыз әдебиетіне өте бай. Олардың барлығы бала тілін дамытуға үлес қосады. Ертегі — баланың танымын кеңейтетін, қиялын дамытатын, тілін жетілдіретін ең әсерлі құрал. Қазақ ертегілеріндегі көркем тіл, тұрақты тіркестер, мақал-мәтелдер, кейіпкерлердің сөйлеуі — баланың сөздік қорын молайтады.

Мысалы:

- «Тазша бала» — тапқырлық пен шешендікті тәрбиелейді.
- «Алдар көсе» — әділдік пен адамгершілікті түсіндіреді.
- «Қаңбақ шал» — өмірдің қарапайым қағидаларын үйретеді.

Ертегіден кейін қойылатын сұрақтар мен талдау жұмыстары — баланың сөйлеуін белсендіреді[2,5].

Жұмбақтар — ойды бейнелі түрде жеткізуге, баланың қиялын дамытуға, логикалық ойлауына ықпал етеді. Жұмбақ шешу барысында балалар сөздің мағынасына үңіледі, салыстырады, талдайды.

Мысалы: *«Отқа жанбас, суға батпас»* — темір екенін тану логикалық ойлануды қажет етеді.

Жаңылтпаштар — дыбыстау мүшелерін жаттықтырып, дұрыс айтуға көмектеседі. Қазақ тілінің дыбыстық ерекшелігін меңгерту үшін жаңылтпаштар өте тиімді.

Мысалы: *«Қап-қара қапшық, қапшықта қап тұрады»* — қ дыбысын бекітуге.

Мақал-мәтелдер. Қазақ мақалдары аз сөзбен терең ой айтады. Мақал-мәтелдер арқылы бала:

- ұлттық мінезді;
- адамгершілік қағидаларын;
- еңбек тәрбиесін;
- үлкенге құрмет, кішіге ізеттілікті

меңгереді[3,17].

Мысалы: *«Сөздің көркі – мақал»* деген сөздің өзі мақалдың тіл байытудағы орнын көрсетеді.

Тіл дамытуда ұлттық ойындардың орны

Ұлттық ойындар — қазақ халқының тәрбие тәжірибесінің бір бөлігі. Олар баланың тілін де, ойлау қабілетін де дамытады[4,5].

«Санамақтар». Санамақ — баланың тілін жаттықтырудың тамаша әдісі. Қарапайым әрі ырғақты сөздер баланың есте сақтауын, сөзді дұрыс айтуын қалыптастырады.

«Орамал тастамақ», «Сиқырлы қап», «Қарлығаштың құйрығы неге айыр?» ойындары. Ойын барысында бала:

- сұрақ қояды,
- жауап беруді,
- өз ойын дәлелдеп сөйлеуді

үйренеді. Ұлттық ойындар — баланың сөздік қорын табиғи жағдайда кеңейтетін ерекше құрал[5,11].

Ұлттық салт-дәстүрлерді тіл дамыту процесіне енгізу

Тілді дамытуда салт-дәстүрлердің алатын орны ерекше. Қазақ халқының әрбір дәстүрінде тәрбиелік мән жатыр: Бесікке салу, тұсау кесу, сүндет той, тұмар тағу. Осындай салттарды таныстыру барысында балалар көптеген жаңа сөздермен танысады: ұлыс, Наурыз, бәтерке, бата, кәдесый, үкі, шілдеhana, шашу, құрсақ той, т.б. Сөздер тек жаттанды емес, нақты әрекет арқылы меңгерілсе, бала тез есте сақтайды. Бала тілінің қалыптасуында отбасы — негізгі мектеп. Ата-ана баламен жиі сөйлессе, ертегі оқып берсе, мақал-мәтел қолданса, ұлттық дәстүрлермен таныстырса бала тілі байып, ұлттық рухы нығаяды. Сондықтан тәрбиеші мен ата-ананың бірлесе жұмысы — жоғары нәтиженің кепілі. «Сөз маржаны» — халықтың рухани байлығы. Осы асыл сөздерді балаға ерте жастан үйрету — қарапайым тіл дамыту емес, ұлттық тәрбиенің өзегі. Қазақтың ауыз әдебиеті, салт-дәстүрі, ұлттық ойындары, шешендік өнері — баланың тілін де, ойлау жүйесін де, мәдениетін де қалыптастыратын бірегей құрал. Ұлттық сөз өнерін бойына сіңіріп өскен бала — өз халқының мәдениетіне құрметпен қарайтын, тілін, тарихын, дәстүрін қадірлейтін азамат болып өседі. Осы мақсаттағы педагогтың еңбегі — ұлттың ертеңіне қосылған үлес.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Айтбаева А. «Мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі». – Алматы: Білім, 2018.
2. Жұмабекова Ф. «Мектепке дейінгі педагогика». – Алматы: Атамұра, 2019.
3. Наурызбай Ж. «Ұлттық тәрбие: отбасынан бастап балабақшаға дейін». – Алматы: Атамұра, 2001.
4. Калиев С., Майғаранова Ш. «Мектепке дейінгі жастағы балаларға ұлттық тәрбие беру негіздері». – Алматы: Білім, 2012.
5. Ұзақбаева С.А. «Халық педагогикасы және тәрбие». – Алматы: Санат, 1995.
6. Әлімбаев М. «Халық — ғажап тәлімгер». – Алматы: Рауан, 1994.

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ: ОРГАНИЗАЦИЯ ИГРОВОГО АППАРАТА ЮНОГО ПИАНИСТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИГРОВЫХ ФОРМ И МЕТОДОВ

Семенова Марина Александровна
педагог дополнительного образования
педагог-исследователь
преподаватель по классу фортепиано
КГКП «Детская музыкальная школа №1»
Отдела образования города Семей
Управления образования области Абай

В своём выступлении Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев неоднократно подчёркивал: «Система образования нуждается в быстрой адаптации к новым реалиям. Ведущие школы мира усиленно занимаются развитием креативного потенциала детей, обучают цифровым технологиям, меняют методики в сторону игровых форматов.

- Все мы едины в своём стремлении сделать Казахстан процветающей и развитой страной. Ключ к этому – качественное, доступное и современное образование».

ОРГАНИЗАЦИЯ ДВИЖЕНИЙ ПИАНИСТА НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ

Обучение игре на фортепиано – сложный и многогранный процесс. С первых шагов юного музыканта в детской музыкальной школе постепенно формируются навыки и умения, необходимые для овладения этим, одним из самых сложных музыкальных инструментов. Идёт кропотливая работа по «лепке» пианистического аппарата.

Игра на фортепиано, как и любой другой труд, требует определённых мышечных усилий. Невозможно играть совершенно расслабленными руками, так же, как и выполнять какое-либо другое действие. Для успешной работы пианиста необходим упругий, активный тонус мышц.

Организацию движений ученика мы строим таким образом, чтобы воспитать у него правильное отношение к фортепиано как к «поющему» инструменту.

Важную роль в работе пианиста играют самые сильные и выносливые мышцы плеча, спины, груди, плечевого пояса. Они укрепляют и уравнивают плечевой сустав, удерживают руку на нужном уровне, направляют её. Сутулость, сгорбленная осанка сильно затрудняют работу. Поэтому положение корпуса – это первое, на что следует обращать внимание при организации аппарата ученика. При правильной осанке главным ощущением должно быть формирование «стержня», проходящего вдоль спины, поддержки всего корпуса мышцами поясницы. При этом лопатки прилегают к спине, грудь открытая, широкая, плечи опущены. Их необходимо сохранять спокойными во время игры. Центр тяжести проходит вертикально через туловище. Это позволяет сохранять устойчивость посадки и даёт возможность свободно поворачиваться и наклоняться в разные стороны. Высокое положение головы, обусловленное правильной осанкой, позволяет слышать звук как бы со стороны, не «у рояля», а «из зала», контролировать себя.

Также необходима хорошая опора на ноги. Наиболее удобна посадка, при которой можно в любую минуту встать, не готовясь заранее, или приподнять согнутые ноги, остаться в вертикальном положении.

Главным условием хорошего звукоизвлечения и техники является абсолютная свобода руки, запястья и всего тела вообще. Только пальцы и суставы кисти должны при необходимости более или менее фиксироваться. Лишь на этой предпосылке можно строить все остальные положения.

Поэтому первостепенной заботой каждого пианиста должно быть стремление добиться абсолютной свободы и сохранить ее в полной мере. Постоянно помнить об этом и контролировать свои движения.

Упражнения для начинающих – это элементы сложных движений, тонких мышечных и тактильных ощущений, необходимых пианисту при непосредственном контакте с клавиатурой.

Механическая подготовка работы рук и пальцев происходит с помощью гимнастики, которая способствует рациональному и свободному «дыханию» рук. Не нужно жалеть времени на специальную гимнастику – без неё движения будут скованными и примитивными, пальцы не будут слушаться и подчиняться ещё долго.

6 -7 лет - обычный возраст детей, поступающих в музыкальную школу. Этот период – сензитивный для развития фантазии. Ребёнок переходит от наглядно-комплексного к словесно-логическому мышлению, учится синтезировать знания и информацию, полученную извне.

Поэтому игровые методы находят активный и положительный отклик в работе с начинающими.

Движению пальцев или объединению руки можно научить ещё до игры на инструменте – это облегчит первые попытки игры начинающему пианисту. Движения, необходимые для пианистического воплощения музыки, можно развивать за обыкновенным столом, крышкой инструмента, на собственных коленях и т.д.

Также можно использовать упражнения из физкультурного комплекса, развивающие разные части игрового аппарата, так как при игре на фортепиано необходимы активная работа мышц, ловкость, гибкость, выносливость, чему способствуют физические упражнения. Дополнительная гимнастика необходима потому, что движения при игре на фортепиано не используют всю возможность работы мышц. При помощи гимнастики мышцы развиваются быстрее.

Гимнастика для рук

Упражнение 1. «Маятник».

Ноги на ширине плеч. Корпус чуть прогнут. Плечи свободные и немного опущены. Руки впереди корпуса. Кисти расслаблены, свисают свободно. Локти округлы, без острых углов. Центр тяжести на пояснице. Шейные мышцы свободны. Подбросьте руки вверх, и они, падая свободно, долго раскачиваются, как маятник, до полной остановки.

Это упражнение помогает при игре на фортепиано, способствует «проводимости звука», согласованному движению обеих рук.

Упражнение 2. «Полотенце»

Держите перед собой первым-вторым пальцем воображаемое полотенце. Руки лёгкие, покоящиеся на «подставке»; локоть слегка закруглённый. Поворачивайтесь на «стержне» вправо и влево.

Упражнение 3. «Солнышко»

Свободно, без усилий «открывайте» и «захлопывайте» все пальцы одновременно, чувствуя, что ладонь как бы сгибается посередине, а пальцы «растут из ладони».

Упражнение 4. «Бокс».

Для того чтобы почувствовать руку «из корпуса», имитируйте движения боксера, с силой выбрасывая руки вперед, как бы угрожая противнику. При этом ни в коем случае не поднимайте плечи.

Упражнение очень полезно для ощущения целостности рук (особенно если не получаются вращательные движения).

Упражнение 5. «Лампочка».

Движения кистей рук имитируют активное ввинчивание и вывинчивание лампочки.

Это упражнение развивает пронацию и супинацию – боковые движения, вращения, нужные для игры арпеджио, трелей, тремоло, фигураций.

Упражнение 6. «Капельки».

Представьте, что вы стираете вручную. После стирки вещь надо встряхнуть, в нашем случае, высоко подняв руки. Если стряхивать хорошо – брызги разлетаются далеко, а если

стряхивать зажатými руками – все брызги падают на живот. Следовательно, руки должны быть свободными.

Так и при игре: звуки, как брызги. Играете свободными руками – звуки далеко в зал летят, а играете зажатými – они все здесь, вблизи остаются.

Упражнение 7. «Сломанная кукла».

Раскрепощение мышц рук и плечевого пояса. Медленно и плавно, вместе со вздохом, поднимите ненапряжённые руки вверх; кисти висят свободно. Затем легко разведите руки в стороны и вместе с выдохом тяжело уроните расслабленные руки вниз.

Упражнение 8. «Дирижер».

Дирижируйте под музыку.

Это упражнение помогает включить в работу все мышцы, вырабатывает плавность и пластичность движений. Важно следить за правильным дыханием, тогда плечи остаются в покое, не поднимаются. Грудные мышцы расправлены. Ни в коем случае нельзя сутулиться! Упражнение способствует развитию пианистических движений и правильному дыханию.

Упражнение 9. «Балерина».

Корпус чуть прогнут. На вдохе подняться на носки и одновременно плавно поднять руки вверх, скрестить их над головой и развести в стороны. На выдохе вместе с наклоном туловища руки свободно падают и раскачиваются до полной остановки. Мышцы плеч при этом должны быть расслаблены.

Упражнение помогает распрямить туловище, научиться ощущать руки «из корпуса», а также освобождать мышцы рук от зажимов.

Безусловно, для того чтобы научить прямо «держат ь спину», нужно делать упражнения не только для снятия напряжения с шейных и плечевых мышц, но и для укрепления нижних мышц спины. Например – разведение рук в стороны; при этом работают грудные и спинные мышцы.

Полезно выполнять упражнения, которые помогают организовать пианистический аппарат. Все приемы и упражнения следует проходить постепенно, от простого к сложному, умело дозируя ежедневные нормы работы и выбирая для каждого ученика те упражнения, которые ему более всего необходимы в данный момент. Последовательность изучения упражнений индивидуальна.

Детский педагог достигнет больших успехов, если облечет свои уроки в игровую форму. Он должен пребывать в творческом состоянии духа, потому что каждый урок — это маленький спектакль, это мини-театр! Всегда должен быть в запасе большой выбор игр, они придадут уроку динамику. Весь учебный материал, данный в игровой форме, легче воспринимается, увлекает, рождает игровой азарт, желание самому сделать что-то, запомнить, повторить - то есть научиться.

Использованная литература

1. Аникиенко, Е. В. **Методика обучения игре на фортепиано в детской музыкальной школе.** – Москва: Просвещение, 2018.
2. Баренбойм, Л. А. **О воспитании пианиста.** – Л.: Музыка, 1972.
3. Гофман, И. **Фортепианная игра: руководство для учащихся и педагогов.** – Москва: Музыка, 1984.
4. Нейгауз, Г. Г. **Об искусстве фортепианной игры.** – Москва: Музыка, 1988.
5. Цыпин, Г. М. **Пианист и его работа.** – Москва: Классика-XXI, 2002.
6. Мильштейн, Я. И. **Основы фортепианной методики.** – Москва: Музыка, 1990.
7. Токарева, Л. В. **Игровые технологии в музыкальном обучении детей.** – Санкт-Петербург: Лань, 2019.
8. **Использованная литература**
9. Аникиенко, Е. В. **Методика обучения игре на фортепиано в детской музыкальной школе.** – Москва: Просвещение, 2018.

**БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА
ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІН ТИІМДІ
ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ**

Кожағалиева Гульжанат Жумашовна
бастауыш сынып мұғалімі
№46 жалпы орта білім беретін мектебі
Абай облысы. Семей қаласы

Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде орын алып жатқан жаңартулар мен әдістемелік өзгерістер бастауыш мектептегі жаратылыстану пәнін оқытуға да тікелей әсер етуде. Қазіргі қоғам ғылым мен технология қарқынды дамыған кезеңде өмір сүріп отырғандықтан, оқушыларды ерте жастан ғылыми ойлауға, зерттеуге құштарлыққа баулу қажеттілігі арта түсуде. Сол себепті бастауыш сыныптарда жаратылыстану пәнін тиімді оқыту үшін заманауи педагогикалық технологиялар мен әдіс-тәсілдерді қолданудың маңызы өте жоғары. Заманауи әдістер мұғалімге оқу үдерісін жандандырып, оқушының танымдық белсенділігін арттыруға, пәнге деген қызығушылығын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Жаратылыстану – оқушыларға табиғаттағы құбылыстарды таныстырып, олардың себеп-салдарлық байланыстарын түсіндіруді мақсат ететін кешенді пән. Бұл пәнді бастауыш деңгейде тиімді оқыту үшін білім берудің тұлғалық-бағдарлы, әрекеттік және құзыреттілікке бағытталған тұжырымдамаларына сүйену қажет. Заманауи әдістер оқушыны дайын білімді қабылдаушы емес, керісінше сол білімді іздену, тәжірибе жасау, бақылау, зерттеу арқылы игеретін белсенді тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған. Жаңартылған білім беру мазмұны да осы бағытты қолдайды. Онда оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру, өз ойын дәлелдеп айту, бақылау жүргізу, нәтижелерді жинақтау сияқты білім-білік дағдылары негізгі мақсаттардың бірі ретінде қарастырылады. Сондықтан мұғалім сабақ барысында дәстүрлі әдістермен қатар заманауи технологияларды кеңінен қолдануы тиіс. Заманауи білім беру үдерісінде жаратылыстануды оқытудың ең тиімді әдістерінің бірі – зерттеушілік әрекетке негізделген тәсіл. Зерттеушілік әдіс оқушыларды табиғат құбылыстарын өз бетінше зерттеуге, сұрақ қойып, болжам жасауға, тәжірибе нәтижесін талдауға үйретеді. Бұл тәсіл оқушының ойлау қабілетін арттырып қана қоймай, оны дербес шешім қабылдауға баулиды. Тәжірибелік жұмыстар да жаратылыстану пәнінде маңызды орын алады. Мысалы, «Өсімдіктердің өсуіне жарықтың әсері», «Судың үш күйі», «Магниттің қасиеттері» сияқты қарапайым тәжірибелер оқушылардың пәнге деген қызығушылығын оятып, алған білімін нақтылауына мүмкіндік береді. Тәжірибелердің қарапайым болуы оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай келеді және сабақтың тиімділігін арттырады. Ойын – бастауыш сынып оқушылары үшін пәнді меңгертудің табиғи әрі тиімді әдісі. Жаратылыстану сабақтарында ойын технологияларын қолдану арқылы мұғалім күрделі табиғат құбылыстарын жеңіл әрі қызықты түрде түсіндіре алады. Мысалы, «Табиғат құбылыстарын тап», «Өсімдікті құрастыр», «Жануарлардың тіршілік ортасын анықта» сияқты ойындар оқушылардың белсенділігін арттырады. Ойындар оқушылардың логикалық ойлауын дамытып қана қоймай, топтасып жұмыс істеу, бір-бірімен қарым-қатынас жасау, уақытты тиімді пайдалану сияқты маңызды дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) қазіргі білім беру үдерісінің ажырамас бөлігіне айналды. Жаратылыстану пәнін оқытуда интерактивті тақта, анимациялар, бейнежазбалар, виртуалды зертханалар, 3D модельдер сияқты цифрлық құралдарды пайдалану сабақтың көрнекілігін арттырып, күрделі процестерді түсінуді жеңілдетеді.

Мысалы, жануарлардың тіршілік ортасын, адамның ішкі мүшелерін немесе табиғи құбылыстарды бейнематериалдар арқылы көрсету оқушылардың пәнге деген қызығушылығын күшейтеді. Сонымен қатар онлайн викториналар, интерактивті тапсырмалар, білім тексеруге арналған платформалар оқушының жеке қабілетіне қарай жұмыс жасауына мүмкіндік береді. STEAM – ғылым (Science), технология (Technology), инженерия (Engineering), өнер (Art), математика (Mathematics) бағыттарын біріктіретін заманауи тәсіл. Бұл әдіс жаратылыстану пәнін басқа пәндермен байланыстыра отырып, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Бастауыш сыныпта STEAM жобаларын ұйымдастыру арқылы оқушылар белгілі бір проблеманы шешуге арналған модельдер, конструкциялар немесе тәжірибелер жасай алады. Мысалы, «Қарапайым көпір моделі», «Жел диірменін жасау», «Мини-экожүйе құрастыру» сияқты тапсырмалар оқушылардың ғылыми ойлауын дамытып, зерттеуге деген қызығушылығын арттырады.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы оқушыларды алған ақпаратты талдап, салыстырып, дәлелдеп, қорытынды жасауға үйретеді. Жаратылыстану сабақтарында «Венн диаграммасы», «KWL», «Топтастыру», «Болжау», «Иә/Жоқ» кестесі сияқты стратегияларды қолдану оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, проблеманы жан-жақты қарастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, «Жануарлар мен өсімдіктердің айырмашылықтары» тақырыбында Венн диаграммасын құру немесе «Күннің шығуына не әсер етеді?» деген проблемалық сұраққа болжам айту стратегиялары сабақтың тиімділігін арттыра түседі.

Инклюзивті және саралап оқыту тәсілдері. Жаңартылған бағдарламада әр оқушының мүмкіндігі мен қабілетін ескере отырып оқытуға ерекше көңіл бөлінеді. Саралап оқыту тәсілі арқылы мұғалім әр оқушыға оның деңгейіне сай тапсырма береді. Бұл әдіс жаратылыстану пәнін меңгеруде қиындық көретін оқушыларға көмектессе, қабілетті оқушылардың білімін тереңдетуге мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру жағдайында да жаратылыстану сабақтары қолжетімді болуы тиіс. Мұғалім көрнекіліктерді көп қолдану, тапсырмаларды қарапайым әрі түсінікті ету, тәжірибелердің қауіпсіздігін сақтау сияқты талаптарды ескергені жөн.

Топтық және жұптық жұмыс. Заманауи сабақтың тағы бір тиімді әдісі – топтық және жұптық жұмыс ұйымдастыру. Бұл тәсіл оқушылардың бір-бірімен ынтымақтаса жұмыс жасауына, пікір алмасуына, ортақ шешім қабылдауына мүмкіндік береді. Топтық жұмыс арқылы оқушылар табиғат құбылыстарын түсіндіру, тәжірибе жасау, постер құрастыру сияқты тапсырмаларды бірігіп орындайды. Жұптық жұмыста оқушылар бір-біріне түсіндіруге, өз пікірін дәлелдеуге, тыңдауға үйренеді. Бұл дағдылар оқушылардың қатысымдық құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді.

Қорыта айтқанда, бастауыш сыныптарда жаратылыстану пәнін тиімді оқыту үшін мұғалім әртүрлі заманауи педагогикалық технологияларды шебер қолдануы қажет. Зерттеушілік әдіс, тәжірибелік жұмыстар, ойын технологиялары, АКТ құралдары, STEAM тәсілі, сын тұрғысынан ойлау стратегиялары, саралап оқыту сияқты әдістер оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың ғылыми сауаттылығын қалыптастыруға ықпал етеді. Бастауыш мектепте жаратылыстану пәнін сапалы оқыту – болашақта ғылым мен техника саласына қызығушылығы бар, білімді, ойлай білетін тұлғалардың қалыптасуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Махмутов М.И. *Проблемалық оқыту технологиясы*. – Алматы: Білім, 2017.
2. Кобдинова Ж.У. *Бастауыш мектепте оқыту әдістемесі*. – Алматы: Рауан, 2019.
3. Құрманалина Ш., Мұқанова Р. *Инновациялық педагогикалық технологиялар*. – Астана: Атамұра, 2020.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ТИІМДІ ОҚЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Мусабекова Лаура Ерсайыновна

Ағылшын тілі пәні мұғалімі

№17 жалпы орта білім беретін мектебі КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі заманда ағылшын тілі халықаралық байланыс құралы ретінде әлемдік маңызға ие болып отыр. Ғылым мен техника, экономика, мәдениет, цифрлық технология және туризм салаларындағы ақпараттың басым бөлігі ағылшын тілінде берілуі оны жаһандық коммуникация тіліне айналдырды. Сол себепті көптеген мемлекеттер секілді Қазақстанда да ағылшын тілін ерте жастан меңгертудің маңыздылығы артып келеді. Елдегі білім беру жүйесінде үштілділік саясатының қолға алынуы – шетел тілін бастауыш деңгейден бастап оқытудың тиімділігін одан әрі күшейтіп отыр. Бүгінгі оқушы – ертеңгі жаһандық әлемнің азаматы, сондықтан оның көптілді ортада еркін әрекет етуі маңызды саналады. Бастауыш сынып кезеңі – тұлғаның тіл үйренуге деген табиғи қабілеті жоғары, есте сақтау деңгейі жақсы, эмоционалды қызығушылығы мол кезең болып табылады. Бұл жастағы балалар ақпаратты тез қабылдайды, еліктеу арқылы үйренеді, жаңа дыбыстарды жеңіл меңгереді және тілдік құрылымдарды ойын арқылы оңай есте сақтайды. Ғалымдар бала миының фонематикалық есту қабілеті 6–10 жас аралығында ерекше белсенді болатынын дәлелдеген. Сондықтан ағылшын тілін дәл осы уақытта бастау – болашақ тілдік дағдының сапалы қалыптасуына негіз болады. Осы себепті бастауыш жаста ағылшын тілін тиімді оқыту – тілдік құзыреттілікті қалыптастырудың басты кепілі. Тиімді оқыту дегеніміз тек грамматикалық ережелерді түсіндіру немесе сөз жаттатумен шектелмейді. Ол – оқушыны шынайы тілдік ортаға жақындату, коммуникативтік жағдаяттар жасау, өмірлік сұхбатқа үйрету, тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым дағдыларын біртұтас дамыту. Бұл міндеттерді жүзеге асыру үшін мұғалім әртүрлі педагогикалық әдіс-тәсілдерді үйлесімді қолдануы тиіс. Ағылшын тілін бастауыш сыныпта оқытудың тиімді жолдары оқушының жас ерекшелігін ескеруге және сабақ үдерісін ойынмен, көрнекілікпен, тәжірибемен байытуға негізделеді. Баланың қабылдау мүмкіндігі шектеулі, сондықтан әр сабақ эмоционалды жағынан тартымды, әрекетке толы және көрнекілікке негізделген болуы қажет. Сабақта суреттер, карточкалар, интерактивті материалдар, мультфильмдер, әндер, қимылды ойындар сияқты түрлі құралдарды қолдану арқылы мұғалім оқушылардың қызығушылығын үнемі оятып отырады. Сонымен қатар бастауыш кезеңде «оқушы – белсенді қатысушы» қағидасын ұстану аса маңызды. Яғни бала дайын ақпаратты жаттап қоймай, оны тәжірибе арқылы меңгеріп, есте сақтауы керек. Мысалы, рөлдік ойындар арқылы оқушылар «дүкенде сөйлесу», «досымен танысу», «үй жануарларын сипаттау» сияқты қарапайым тілдік жағдаяттарды өздері орындайды. Бұл тәсіл тілдік коммуникацияны табиғиландырып, олардың еркін сөйлеуіне мүмкіндік береді. Оқу үдерісін тиімді ұйымдастыру мұғалімнің сабақ құрылымын дұрыс жоспарлауына, әдістемелік шеберлігіне және оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін терең түсінуіне байланысты. Сондықтан бастауыштағы ағылшын тілі сабағы әрқашан дамытушы, қызықты, эмоционалды жағымды ортада жүргізілуі тиіс. Тіл үйрену процесінің табысты болуы оқушылардың ішкі мотивациясының жоғары болуына тікелей әсер етеді, ал бұл мотивация сабақтың мазмұны мен оның өткізілу әдістеріне тәуелді. Осылайша, бастауыш сыныптарда ағылшын тілін тиімді оқыту – тек білім беру талаптарын орындау емес, сонымен қатар баланың болашақта көптілді ортада еркін әрекет ете алуына жағдай жасау. Ерте жастан дұрыс бағытталған әдістемелік негіз

оқушының тілге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, оған өмір бойы қажет болатын шетел тілін меңгеру дағдыларын қалыптастырады.

Бастауыш жастағы балалардың психологиялық ерекшелігі – еліктеуге бейімділігі, жаңа ақпаратты тез қабылдауы, фонетикалық дағдыларды табиғи түрде меңгеруі. Осы кезеңде тілге деген оң көзқарасты қалыптастыру өте маңызды. Ғалымдардың пікірінше, 6–10 жас аралығы фонетикалық есту қабілетінің ең жоғары деңгейде болатын кезең, сондықтан дұрыс айтылымды ерте үйрету тиімді. Балалар бұл жаста сөздерді жаттау мен қайталауды ойын ретінде қабылдайды, сондықтан сабақтар қызықты әрі мазмұнды ұйымдастырылуы тиіс.

Коммуникативтік әдістің тиімділігі

Ағылшын тілін оқытудың ең заманауи және тиімді тәсілдерінің бірі – коммуникативтік әдіс. Бұл әдіс оқушылардың сөйлеу, тыңдау, түсіну қабілетін дамытуға бағытталған. Сабақ барысында тілдік үлгілерді тек жаттау емес, оларды өмірлік жағдаяттарда қолдану маңызды. Коммуникативтік әдісте:

- диалогтық әңгімелер,
- рөлдік ойындар,
- жағдаяттық тапсырмалар,
- күнделікті қарым-қатынасты имитациялау сияқты тәсілдер кең қолданылады.

Мысалы, «At the shop», «In the classroom», «My family» сияқты тақырыптарда оқушылар шағын диалогтар құрап, өз ойын қарапайым сөйлемдер арқылы жеткізеді. Бұл олардың сөйлеу қорын кеңейтіп, тілге деген сенімділігін арттырады.

Ойын технологияларын қолдану

Бастауыш сынып оқушылары үшін ағылшын тілін үйренудің ең тиімді жолдарының бірі – ойын. Ойын барысында балалар шаршамайды, қызығушылығы жоғары болады және жаңа сөздерді есте сақтауы жеңілдейді. Тіл үйретуде келесі ойын түрлерін қолдануға болады:

- Лексикалық ойындар: «Memory Game», «Bingo», «Flashcards Race».
- Грамматикалық ойындар: «Correct the mistake», «Find the pair».
- Қимылды ойындар: «Simon Says», «Run to the picture».
- Коммуникативтік ойындар: «Role play», «Guess Who?».

Ойындар арқылы балалар жаңа сөздерді қайталайды, сөйлем құрауды үйренеді, сөйлеуге белсенді қатысады. Сонымен қатар топпен және жұппен ойнау олардың қарым-қатынас дағдыларын дамытады.

Қорыта айтқанда, бастауыш сыныптарда ағылшын тілін тиімді оқыту үшін мұғалім әр оқушының жас ерекшелігін, қызығушылығын және қабілетін ескеруі қажет. Коммуникативтік әдіс, ойын технологиялары, көрнекілік, музыкалық материалдар, АКТ, CLIL, топтық жұмыс және саралап оқыту – ағылшын тілін сапалы меңгертудің негізгі жолдары. Сабақ үдерісі қызықты, белсенді, мазмұнды өткен жағдайда оқушылардың тілге деген қызығушылығы артып, тілдік дағдысы қалыптасады. Ерте жастан дұрыс бағытталған оқыту болашақта ағылшын тілін еркін меңгерген, өз ойын жеткізе алатын тұлғаны қалыптастыруға негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2020.
2. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша ағылшын тілі пәні бағдарламасы (Бастауыш сыныптар). – Астана: БІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2021.
3. Қараев Ж. *Интерактивті технологияларды білім беруде қолдану*. – Алматы: Білім, 2019.

ИНФОРМАТИКА ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖӘНЕ СЫНИ ОЙЛАУ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУ

**Толеугожина Гүлнара Зиятқызы
Амангелдинова Гүлзат Қайратқызы
информатика пәнінің мұғалімдері
«№15 жалпы орта білім беретін
мектеп» КММ
Абай облысы, Семей қаласы**

Қазіргі заманда білім беру жүйесі дәстүрлі оқыту үлгілерінен жаңаша, тұлғаға бағытталған, функционалдық сауаттылықты дамытатын білім моделіне бейімделіп келеді. Бұл өзгерістер білім алушылардың тек дайын ақпаратты меңгеруін емес, оны талдап, салыстырып, жаңа идеялар тудыру қабілетін жетілдіруді талап етеді. Осындай дағдылардың ішінде шығармашылық және сыни ойлау ерекше маңызға ие. Информатика пәні – осы екі дағдыны табиғи түрде қалыптастырып, дамытатын ең қолайлы пәндердің бірі. Себебі информатикада мәселені шешу, логикалық байланыстарды анықтау, алгоритм құрастыру, модельдеу, программалау сияқты әрекеттер оқушының ойлау мәдениетін кешенді дамытады.

Шығармашылық ойлау – адамның жаңа идеялар жасау, қалыптан тыс шешімдер ұсыну қабілеті. Информатика сабақтарында шығармашылық ойлау көбіне жобалық жұмыстар, анимация құру, графикалық дизайн, модельдеу, веб-бет жасау, түрлі алгоритмдер құрастыру барысында көрінеді. Шығармашылық тапсырмалар оқушыдан тек техникалық дағдыларды ғана емес, эстетикалық талғамды, қиялды, ақпаратты түрлендіре білу қабілетін талап етеді. Мысалы, графикалық редакторда постер немесе логотип жасау кезінде оқушы түстердің үйлесімін, стильді, композицияны ойластырады. Бұл тапсырма тек компьютерлік құралды меңгеруді емес, шығармашылық шешім қабылдауды дамытады. Программалау сабағында оқушы өзіндік ойын немесе мультфильм жасауға тапсырма алғанда, алдымен сценарий ойлап табуы, кейіпкерлерді құрастыруы, оқиғаның логикалық құрылымын жасап шығуы қажет. Бұл процестің әр кезеңі шығармашылық ойлауды талап етеді.

Сыни ойлау дағдылары және олардың информатикадағы рөлі

Сыни ойлау – ақпаратты талдау, бағалау, салыстыру, дәлелдеу, логикалық қорытынды жасау қабілеті. Информатика сабақтарында бұл дағды әсіресе алгоритмді талдау, кодтағы қателерді табу (дебагтау), ақпараттың сенімділігін анықтау, деректерді сұрыптау және құрылымдау кезінде белсенді дамиды. Мәселен, программалау тілінде берілген есепті шығару үшін оқушы логикалық қателерді іздеп табуы, шешімнің тиімділігін бағалауы, қажет болған жағдайда алгоритмді қайта құруы тиіс. Әр қадамды дәлелдеу және тексеру – сыни ойлаудың негізгі элементтері. Сонымен қатар ақпараттық қауіпсіздік тақырыптарында «фейк ақпарат», «фишинг», «дербес деректерді қорғау» мәселелерін талдау да оқушының ақпаратқа деген сыни көзқарасын қалыптастырады.

Информатика сабағында шығармашылық және сыни ойлауды дамыту әдістері

Информатика пәні көптеген заманауи педагогикалық әдістерді қолдануға өте қолайлы. Солардың ішінде ең тиімділері – жобалық әдіс, проблемалық оқыту, ойын технологиялары, алгоритмдік және дизайн-ойлау тәсілдері.

1. Жобалық оқыту

Жобалық әдісте оқушылар өз қызығушылығы бойынша тақырып таңдап, оны ақпараттық технологияларды қолдана отырып жүзеге асырады. Мысалы, мобильді қосымша жасау, анимациялық бейнеролик дайындау, сайт құру, деректер базасын ұйымдастыру, нақты мәселеге арналған алгоритм әзірлеу. Жоба барысында оқушы шығармашылық идеяларды

жүзеге асырып қана қоймай, ресурстарды жоспарлау, ақпаратты талдау, нәтижені бағалау сияқты сыни ойлау дағдыларын да қолданады.

2. Проблемалық оқыту әдісі

Мұғалім сабақ басында нақты бір мәселе ұсынады: «Бағдарламаның жұмыс уақыты неге баяулайды?», «Пайдаланушы авторизация жүйесіне қай қауіп-қатерлер әсер етеді?», «Мына код неге қате нәтиже береді?» деген сұрақтар оқушыны ойлауға жетелейді. Проблеманы шешу үшін оқушы ақпарат жинайды, талдайды, болжамдар жасайды, эксперимент жүргізеді. Бұл – сыни ойлауды дамытудың ең тиімді жолдарының бірі.

3. Ойын технологиялары

Информатикада оқу ойындары, код жазуға арналған платформалар (Scratch, Code.org, Lightbot), логикалық ойындар, квесттер, сайыстар оқушылардың қызығушылығын арттырады және шығармашылық белсенділігін күшейтеді. Ойын барысында оқушы еркін сынақ жасап, жаңа тәсілдерді байқап көреді, ал бұл шығармашылық ойлауды дамытады.

4. Дизайн-ойлау (design thinking)

Бұл әдіс қолданушының қажеттілігін анықтау, идея генерациялау, прототип жасау және оны сынау кезеңдерінен тұрады. Мысалы, оқушыларға «мектеп кітапханасына арналған электрондық жүйе жаса» деген тапсырма берілсе, олар алдымен пайдаланушылардың қажеттілігін зерттейді, бірнеше ұсыныс жасайды, тиімді нұсқаны таңдайды және модельдейді. Әр кезеңде шығармашылық және сыни ойлау қатар дамиды.

Цифрлық құралдардың мүмкіндігі

Цифрлық білім беру ресурстары оқушылардың ойлау дағдыларын дамытуға үлкен мүмкіндік береді. Scratch, Python, Tinkercad, Canva, Figma, MindMeister секілді платформалар оқушының қиялын еркін іске асыруға жол ашады. Сонымен қатар симуляторлар, виртуалды зертханалар, деректерді визуалдау құралдары проблеманы талдауға, эксперимент жүргізуге мүмкіндік береді. Мұндай цифрлық орта оқушыны дара траектория бойынша жұмыс істеуге жетелейді. Шығармашылық және сыни ойлауды дамытуда мұғалім бағыттаушы, кеңес беруші, орта ұйымдастырушы қызметін атқарады. Ол оқушыларды ашық тапсырмалармен қамтамасыз етуі, олардың қателесуіне мүмкіндік беруі, ойлануға уақыт беруі, идеяларын еркін айтуға жағдай жасауы қажет. Сондай-ақ дұрыс сұрақ қоя білу, тиімді кері байланыс беру, тапсырмаларды саралау – осы дағдыларды дамытудағы маңызды педагогикалық тәсілдер.

Информатика пәні – шығармашылық және сыни ойлауды дамытуға бағытталған ең тиімді пәндердің бірі. Программалау, алгоритмдік ойлау, жобалық жұмыстар, цифрлық дизайн, ақпаратты талдау секілді оқу әрекеттері оқушылардың интеллектуалдық қабілетін жан-жақты қалыптастырады. Шығармашылық ойлау оқушыны жаңа идеялар ұсынуға, өз бетінше өнім жасауға жетелесе, сыни ойлау ақпаратты бағалауға, дәлелді қорытынды жасауға үйретеді. Екі дағдының жастар үшін маңызы зор: олар болашақта күрделі мәселелерді шеше алатын, инновациялық ойлайтын, ақпараттық қоғамда тиімді әрекет ететін тұлға болуға көмектеседі. Сондықтан информатика пәнінің мазмұны мен әдістемесі бүгінгі білім беру жүйесінде оқушылардың шығармашылық және сыни ойлау дағдыларын дамытудың негізгі құралы ретінде ерекше мәнге ие.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдрахманова, А. К. Информатика сабағында шығармашылық және сыни ойлауды дамыту әдістері. Алматы: Білім, 2019. – 128 б.
2. Бегимай, Ж. Т. Педагогикалық технологиялар және ақпараттық-коммуникациялық құралдарды қолдану. Астана: Фолиант, 2020. – 144 б.
4. Мұхамбетқалиева, Г. С. Информатика пәнін оқытуда логикалық және жобалық тапсырмаларды қолдану. Қарағанды: ҚарМУ, 2018. – 96 б.

ТҮРКІ ӨРКЕНИЕТІ МЕН ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫ: ӨЗАРА ЫҚПАЛДАСТЫҚ ТАРИХЫ

Ибрайханова Маржан Коныровна
тарих пәні мұғалімі

«Әлихан Бөкейхан атындағы №39 жалпы орта
білім беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Тарихи эволюция барысында адамзат өркениеттерінің дамуына зор ықпал еткен факторлардың бірі – халықаралық сауда және мәдени байланыс жолдары. Солардың ішіндегі ең ауқымдысы әрі тарихи маңызы тереңі – Еуразия кеңістігін батыс пен шығысты жалғаған Ұлы Жібек жолы. Бұл жол тек экономикалық алмасудың арнасы ғана емес, түрлі халықтардың мәдениеттерінің, діни наным-сенімдерінің, ғылыми жаңалықтарының, саяси идеяларының өзара ықпалдасуына негіз болған алып желі ретінде ерекшеленеді. Ұлы Жібек жолының мыңжылдық тарихында орталық рөл атқарған күштердің қатарында түркі тайпалары мен кейінгі түркі мемлекеттері тұр. Өйткені дәл осы түркі этностары мекендеген аймақ арқылы Шығыс Азиядан Батыс Еуропаға, Оңтүстіктен Сібір даласына дейін созылған керуен жолдары өтті. Сондықтан түркі өркениеті мен Ұлы Жібек жолының байланысы – кешенді, көпқырлы тарихи процесс.

Ең алдымен, түркі халықтары орналасқан географиялық кеңістік Жібек жолының табиғи стратегиялық жүрек бөлігін құрады. Орталық Азияның ұлан-ғайыр далалары мен тау аңғарлары, Сыр бойы мен Жетісу өңірі, Тянь-Шань мен Алтай қойнаулары – барлығы да сауда жолдарының негізгі торабына айналды. Бұл өңірлердің табиғи жағдайлары көшпелі және жартылай отырықшы мәдениеттердің қатар дамуына мүмкіндік берді. Түркілер осы аймақтарда өмір сүріп, саяси үстемдікке ие бола отырып, керуен жолдарының қауіпсіздігі мен тұрақтылығын қамтамасыз етуге шешуші үлес қосты. VII–VIII ғасырлардағы Түрік қағанаты кезеңінде «көк түріктер» Жібек жолы бойындағы негізгі бағыттарды бақылап, Қытай, Иран, Византия сияқты ірі мемлекеттермен дипломатиялық және сауда байланыстарын орнатты. Бұл саяси тұрақтылық керуендердің кедергісіз жүруіне жағдай жасап, экономикалық дамуға серпін берді.

Түркі өркениеті Ұлы Жібек жолына тек әскери-саяси тұрғыдан ғана емес, экономикалық мазмұны бойынша да ықпал етті. Көшпелі мал шаруашылығына негізделген түркі тайпалары жүн, тері, былғары, аң өнімдері сияқты тауарларды шет елдерге экспорттап отырды. Сондай-ақ түркілер темір өңдеуде, қару-жарақ жасауда жоғары деңгейге жетіп, бұл өнімдер де Жібек жолы арқылы алыс аймақтарға тарады. Түркі ұсталарының темір бұйымдары, семсерлері мен сауыт-саймандары Таяу Шығыс пен Қытайға да белгілі болды. Сонымен қатар Жетісу мен Сыр бойындағы қалаларда егіншілік те дамып, астық, жеміс-жидек, қолөнер бұйымдары саудаға түсіп отырды. Отырықшы-тұрақты мәдениет элементтерінің күшеюі Түргеш, Қарлұқ, Қарахан мемлекеттері кезеңінде ерекше байқалды. Бұл дәуірде қалалық мәдениет дамып, Тараз, Отырар, Сауран, Баласағұн, Испиджаб сияқты қалалар халықаралық сауда орталығына айналды.

Жібек жолының мәдени ықпалы да түркі әлеміне терең із қалдырды. Жол бойымен буддизм, манихейлік, зороастризм, кейінірек ислам сияқты діндер тарады. Мәселен, буддизмнің Жетісу мен Шығыс Түркістанға енуі түркі халықтарының көркем өнеріне, сәулетіне, тіпті дүниетанымына әсер етті. Жібек жолы арқылы келген манихейлік пен несториандық христиандық та түркілер арасында уақытша болса да орнықты. Бірақ VIII–X ғасырлардан бастап Орталық Азияда ислам діні үстемдік ала бастады. Қарахан мемлекеті

исламды ресми қабылдаған соң, мұсылман өркениетінің ықпалы артып, түркі мәдениеті жаңа кезеңге өтті. Мұның бәрі Жібек жолының арқасында жүзеге асқан мәдени алмасудың көрінісі. Түркілердің Жібек жолына ықпалының тағы бір маңызды қыры – олардың дипломатиялық байланыстарды дамытудағы рөлі. Түрік қағанаты кезеңінде Батыс Түрік билеушілері Византиямен одақ құрып, Иранға қарсы әскери-саяси блок жасады. Бұл одақтар арқылы Жібек жолындағы сауда бағытын парсылардың бақылауынан босатып, шығыс-батыс арасындағы сауда ағымын күшейтті. Қытай деректерінде түркі билеушілерінің дипломатиялық миссиялары кеңінен көрсетілген. Олар бір жағынан сауда мүддесін қорғап, екінші жағынан мемлекет беделін арттырды. Мұндай дипломатиялық қатынастардың дамуы түркі халықтарының халықаралық аренадағы рөлінің жоғары болғанын дәлелдейді.

Сонымен бірге Жібек жолы түркі өркениетінің әлеуметтік және мәдени құрылымына да ықпал етті. Сауда қалаларының пайда болуы, қалалық буржуазия мен қолөнершілер тобының қалыптасуы, отырықшылық мәдениеттің күшеюі – осының барлығы түркі қоғамының экономикасын әртараптандырып, мәдениетін байытты. Тараз бен Отырардағы кітапханалар, шеберханалар, медреселер, керуен-сарайлар – түркілердің қалалық өркениетінің жоғары дамығанын көрсетеді. Отырар кітапханасының байлығы жайлы ортағасырлық деректер ерекше атап өтеді. Мұндай мәдени орталықтардың қалыптасуы ғылым мен білімнің таралуына жол ашты.

Ұлы Жібек жолы тек материалдық мәдениетті ғана емес, рухани мәдениетті де тасымалдады. Түркі дүниесінің әдебиеті мен ауыз әдебиеті де осы ықпалдастық арқылы жаңа мазмұнға ие болды. Мәселен, Қорқыт ата мұраларында көшпелі өмір салтының мәнімен қатар, исламдық және отырықшылық мәдениеттің де элементтері кездеседі. Жүсіп Баласағұнның «Құтадғу білігі» мен Махмұд Қашқаридың «Диуани лұғат ат-түркі» еңбегі – ислам өркениетінің түркілермен тоғысуының жемісі. Бұл шығармалар Жібек жолы бойындағы рухани алмасудың биік үлгілері саналады.

Жалпы, түркі өркениеті мен Ұлы Жібек жолының өзара ықпалдастығы – тарихи дамудың заңды нәтижесі. Түркілер жол қауіпсіздігін қамтамасыз етіп, саудаға жылдамдық берсе, Жібек жолы түркілердің мәдени, экономикалық және саяси дамуына негіз болды. Екіжақты ықпалдастық нәтижесінде Орталық Азия әлемдік өркениет картасында ерекше орын алды. Түркі мемлекеттері – Шығыс пен Батыстың арасындағы көпір ғана емес, сонымен бірге мәдени синтездің орталығына айналды.

Қорытындылай айтқанда, түркі өркениеті мен Ұлы Жібек жолы – өзара бірін-бірі толықтырып тұрған тарихи феномендер. Түркілер Жібек жолының гүлденуіне жол ашса, жолдың өзі түркі әлемінің рухани және материалдық мәдениетін байытты, дамытты. Бұл ынтымақтастық мыңжылдықтар бойы жалғасып, қазіргі түркі мемлекеттерінің тарихи санасына, мәдени бірегейлігіне, өркениеттік рөліне терең із қалдырды. Бүгінгі Орталық Азияның мәдени-экономикалық мұрасы осы өзара ықпалдастықтың тарихи жалғасы екенін байқауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдрахманов, С. (2010). Орталық Азияда Түркі халықтарының өркениеттік дамуы. Алматы: Ұлттық университет баспасы.
2. Баймұханбетова, Г. (2015). Ұлы Жібек жолының тарихы және мәдени ықпалы. Астана: Лира.Карамзин, Н. М. (1990). История государства Российского. Москва: Современник.
3. 2. Пигулевский, П. Я. (2001). Тюркские государства Средней Азии и их экономика. Санкт-Петербург: Петербургское Востоковедение.
4. Сейфуллина, С. (2008). Түркі халықтарының тарихи мәдени мұрасы. Алматы: Ғылым.
5. Sinor, D. (1990). The Cambridge History of Early Inner Asia. Cambridge: Cambridge University Press.

6. Whitfield, S. (2004). The Silk Road: Trade, Travel, War and Faith. Chicago: University of Chicago Press.

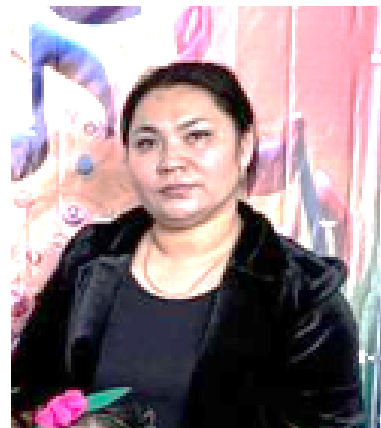
**БАЛАБАҚШАДАҒЫ ХОРЕОГРАФИЯЛЫҚ
ЖАТТЫҒУЛАР АРҚЫЛЫ ДЕНСАУЛЫҚТЫ НЫҒАЙТУ**

Талғатқызы Самал

№11 «Ертөстік» бөбекжайының хореографы

Семей қаласы білім бөлімі

Абай облысы білім басқармасы

Балабақша жасындағы балалардың физикалық дамуы мен жалпы денсаулығы олардың болашақтағы өмір сапасына тікелей әсер етеді. Қазіргі заманауи педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, балалардың денсаулығын нығайтуда хореография сабақтары ерекше рөл атқарады. Хореография, яғни музыкамен үйлескен қозғалыс өнері, балалардың физикалық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың психологиялық және эмоционалдық дамуына да ықпал етеді. Бастауыш жас балалардың организмінде қозғалыс маңызды рөл атқарады. Бұл кезеңде олардың бұлшық еттері, сүйек құрылымы, жүрек-қантамыр жүйесі және тыныс алу мүшелері қарқынды дамиды. Күніне жеткілікті қозғалыс болмаған жағдайда балаларда қозғалыс белсенділігінің төмендігі, бұлшық еттердің әлсіздігі, қимыл икемділігінің болмауы сияқты проблемалар туындауы мүмкін. Хореография сабақтары осы мәселелерді шешуге бағытталған, себебі олар балалардың қозғалыс белсенділігін арттырады, бұлшық ет топтарын теңдестіріп дамытады және жалпы физикалық төзімділікті қалыптастырады. Хореография сабақтарының тағы бір маңызды артықшылығы – моторлық дағдыларды дамыту. Балалардың қимыл-қозғалысы жүйелі және үйлесімді болған жағдайда олардың тепе-теңдігі, икемділігі және координациясы жақсарады. Мысалы, би қозғалыстары кезінде қол мен аяқ қозғалысы, дененің әртүрлі бағытта қозғалуын үйлестіру қажет. Мұндай жаттығулар балаларда қозғалысты дұрыс үйлестіру қабілетін дамытып, болашақта спорттық және шығармашылық қабілеттердің негізін қалайды.

Хореография сабақтары тек физикалық дамуды ғана қамтамасыз етпей, психологиялық дамуға да үлкен ықпал етеді. Музыкаға сәйкес қозғалу балалардың эмоциясын білдіруге, өз көңіл-күйін реттеуге көмектеседі. Зерттеулер көрсеткендей, музыкалық қозғалыс және би арқылы балалардың стресс деңгейі төмендейді, олардың көңіл-күйі жақсарады. Сонымен қатар, топтық хореография сабақтары балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытады: олар бір-бірімен үйлесімді әрекет етуді, топта жұмыс жасауды, бір-біріне көмектесуді үйренеді. Бұл олардың эмоционалды интеллектін арттырады және топтық қарым-қатынасқа икемді болуға мүмкіндік береді. Хореография сабақтарының құрылымы да маңызды рөл атқарады. Әдетте сабақ үш негізгі кезеңнен тұрады: даярлық, негізгі бөлім және салқындату кезеңі. Даярлық кезеңде балалар жеңіл жаттығулар мен сергітетін қозғалыстар арқылы денесін дайындайды. Негізгі бөлімде музыкаға сәйкес күрделі қозғалыстар, би элементтері және комбинациялар орындалады.

Бұл кезең балалардың бұлшық еттерін нығайтып, жүрек соғысын арттырады. Соңғы салқындату кезеңінде жеңіл сергітетін қозғалыстар мен тыныс алу жаттығулары арқылы сабақ аяқталады, бұл балалардың денесін қалпына келтіруге көмектеседі. Хореография сабақтарының тиімділігін арттыру үшін сабақтағы ойын элементтері маңызды. Балалар ойын арқылы тез үйренеді және белсенді қатысады. Мысалы, «айна», «қозғалыс кемесі», «сурет салу биі» сияқты ойындар балалардың қозғалыс үйлесімділігін дамытып қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін де шыңдайды. Ойындар балаларға сабаққа деген қызығушылықты арттырады, мотивациясын жоғалтпауға көмектеседі. Хореография сабақтары балалардың денсаулығын нығайтуда арнайы медициналық аспектілерге де негізделеді. Қозғалыс белсенділігі қан айналымын жақсартады, бұлшық ет пен буындарды нығайтады, тыныс алу жүйесін дамытады. Сонымен қатар, би сабақтары арқылы балаларда дұрыс отырғыш қалып, дене позициясы қалыптасады. Бұл – омыртқа және қаңқа жүйесінің

дұрыс дамуы үшін маңызды. Хореография сабақтары жүрек-қантамыр жүйесіне оң әсерін тигізеді, балалардың жалпы төзімділігін арттырады және физикалық дамуды кешенді қамтамасыз етеді. Балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, хореография сабақтары әртүрлі бағыттарда жүргізілуі мүмкін. Мысалы, балабақша жасындағы балалар үшін қарапайым қозғалыстар мен жеңіл ритмді би элементтері жеткілікті. Ал ересек балалар үшін күрделі комбинациялар мен координацияны талап ететін қозғалыстар қосылады. Мұғалім сабақ барысында балалардың нақты мүмкіндіктерін, қызығушылығын және дене дайындығын ескере отырып, жаттығуларды әр түрлі түрде ұйымдастырады.

Хореография сабақтарының нәтижелілігін арттыруда ата-аналардың да рөлі маңызды. Үйде музыкамен бірге қозғалу, қарапайым би элементтерін қайталау балалардың сабақта алған білімдерін бекітуге көмектеседі. Сонымен қатар, ата-аналар баланың сабаққа деген қызығушылығын қадағалап, оны ынталандыра алады. Бұл балалардың белсенділігін сақтау мен денсаулықты нығайтуда қосымша қолдау болып табылады.

Қорытындылай келсек, балалар денсаулығын нығайтуда хореография сабақтарының рөлі айқын көрінеді. Олар балалардың физикалық белсенділігін арттырып, бұлшық еттер мен буындарды нығайтады, моторлық дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, сабақтар балалардың психологиялық және эмоционалдық дамуына оң әсерін тигізеді, олардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады және шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді. Дұрыс ұйымдастырылған хореография сабақтары балалардың жалпы денсаулығын нығайтып қана қоймай, олардың болашақта спорттық және шығармашылық қабілеттерінің негізін қалайды. Сондықтан балабақша педагогтері үшін хореография сабақтарын жүйелі түрде өткізу – балалардың толыққанды дамуы мен денсаулығын қамтамасыз етудің маңызды құралы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Амангелді, Ж. «Балабақшадағы физикалық тәрбие және балалардың денсаулығы». Алматы: Білім, 2018.
2. Мұхамеджанова, Г. «Бастауыш сынып және балабақша жасындағы балаларға арналған хореография сабақтары». Астана: Рауан, 2020.
3. Қалиева, Л. «Балалар денсаулығын нығайтуда қозғалыс және би жаттығулары». Алматы: Ғылым, 2019.
4. Иванова, Н. «Детская хореография как средство укрепления здоровья дошкольников». Москва: Просвещение, 2017.
5. Сидорова, Е. «Физическое воспитание детей дошкольного возраста через танцевальные упражнения». Санкт-Петербург: Педагогика, 2021.
6. Баймуханбетова, А. «Развитие моторики и координации у детей 5–7 лет через хореографию». Алматы: Феникс, 2022.

ПРИМЕНЕНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ STEM - ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ

Нестёркина Полина Ивановна
учитель биологии, педагог- исследователь
ВКО, район Алтай КГУ «Средняя школа имени
Сагадата Нурмагамбетова города Алтай»

Современное образование требует внедрения инновационных технологий, которые способствуют развитию критического мышления, творческих и исследовательских навыков учащихся. Одним из таких подходов является STEM-образование, которое объединяет Science (Наука), Technology (Технологии), Engineering (Инженерия) и Mathematics (Математика). Применение элементов STEM-технологии на уроках биологии позволяет сделать обучение более интерактивным, увлекательным и эффективным, обеспечивая не только усвоение знаний, но и развитие навыков XXI века, таких как умение работать в команде, анализировать информацию, формулировать гипотезы и

проводить исследования. Одним из ключевых преимуществ STEM-подхода на уроках биологии является интеграция различных предметных областей. Например, при изучении темы «Органы и системы организма человека» учащиеся могут не только изучать анатомические особенности, но и использовать технологические средства — интерактивные 3D-модели, виртуальные лаборатории и программы для моделирования работы органов. Такой подход помогает учащимся визуализировать сложные процессы, проводить виртуальные эксперименты и лучше понимать взаимосвязь структуры и функции биологических систем. Элементы инженерного подхода на уроках биологии проявляются через проектную деятельность. Например, учащиеся могут создавать модели экосистем, разрабатывать макеты водоочистных систем или проектировать собственные мини-огороды, учитывая условия окружающей среды. Такие проекты способствуют развитию инженерного мышления, учат анализировать ресурсы, прогнозировать результаты и находить оптимальные решения. Использование технологий также открывает новые возможности для исследования биологических процессов. В классе могут применяться датчики для измерения температуры, влажности, кислотности почвы, уровня освещенности и других параметров. Данные, полученные в ходе экспериментов, затем анализируются с помощью математических инструментов и программного обеспечения, что развивает у учащихся навыки обработки информации и интерпретации результатов. Применение STEM-подхода способствует развитию исследовательских навыков и критического мышления. Еще один пример, при изучении темы «Экология и охрана окружающей среды» учащиеся могут формулировать исследовательские вопросы: как загрязнение воды влияет на местную флору и фауну, какие меры могут быть эффективными для восстановления экосистемы. Работа в группах над проектами побуждает школьников искать решения, проверять гипотезы и обосновывать свои выводы. Еще одним важным аспектом является междисциплинарность. Биология в STEM-подходе тесно переплетается с математикой, физикой и химией. Например, учащиеся могут использовать статистические методы для анализа роста растений, рассчитывать скорость фотосинтеза, моделировать популяции животных и оценивать воздействие различных факторов на экологические системы. Такой комплексный подход развивает способность видеть взаимосвязи между явлениями, системно мыслить и применять знания на практике. Кроме того, STEM-технологии делают обучение более мотивирующим и персонализированным. Использование интерактивных досок, приложений для

моделирования и онлайн-платформ позволяет учитывать индивидуальные особенности каждого учащегося, поддерживать их интерес и вовлеченность. Например, с помощью виртуальных лабораторий учащиеся могут проводить эксперименты, которые невозможно реализовать в школьной аудитории из-за ограничений оборудования или безопасности. Применение STEM-методов на уроках биологии также развивает навыки коллаборации и коммуникации. Проектные задания предполагают работу в группах, распределение ролей, совместное решение задач и презентацию результатов. Учащиеся учатся аргументировать свои решения, слушать мнения других и принимать коллективные решения, что является важной компетенцией для будущей профессиональной деятельности.

Таким образом, интеграция элементов STEM-технологий в преподавание биологии позволяет сочетать теоретические знания с практическими навыками, формирует исследовательское мышление, развивает критическое и творческое мышление, а также способствует формированию навыков XXI века. Это делает уроки биологии более увлекательными, интерактивными и полезными для комплексного развития личности учащихся[1,7].

Значение STEM-технологий в изучении биологии

Биология как естественная наука требует от учащихся не только запоминания фактов, но и глубокого понимания процессов живой природы. STEM-подход помогает интегрировать биологические знания с технологиями, математикой и инженерными решениями, что способствует формированию целостной картины мира.

Применение STEM-технологий на уроках биологии позволяет:

1. **Развивать исследовательские навыки.** Ученики проводят эксперименты, делают наблюдения и анализируют результаты. Например, можно исследовать рост растений при разных условиях освещения и температуры, записывая данные в электронные таблицы и строя графики.
2. **Формировать критическое мышление.** STEM-задания требуют ставить гипотезы, проверять их и делать выводы на основе анализа данных. Это развивает логическое мышление и умение аргументировать свои решения[2,9].
3. **Интегрировать знания разных дисциплин.** Биологические темы, такие как экология, генетика или анатомия, можно связывать с математикой (обработка данных, графики), инженерией (создание моделей экосистем, биомеханических моделей) и технологиями (использование цифровых лабораторий и симуляторов).

Практические методы применения STEM на уроках биологии

1. Моделирование и 3D-технологии

Современные программы и приложения позволяют создавать трехмерные модели клеток, органов и систем организма. Учащиеся могут вращать, увеличивать и изучать структуры, что делает процесс обучения наглядным. Например, при изучении строения сердца можно использовать 3D-модель, показывающую работу клапанов и кровотоков, что помогает лучше понять функциональные процессы.

2. Лабораторные эксперименты с цифровыми технологиями

Использование сенсоров, датчиков и цифровых микроскопов позволяет учащимся проводить точные измерения и наблюдения. Например, исследование влияния кислотности почвы на рост растений с использованием pH-метров и цифровых таблиц для записи результатов позволяет школьникам видеть прямую связь между экспериментом и биологическими процессами.

3. Проектная деятельность

STEM-проекты дают возможность интегрировать знания на практике. Примеры проектов:

- Создание мини-экосистемы в бутылке для наблюдения круговорота веществ;
- Исследование качества воды в местном водоеме с применением датчиков и анализа химического состава;

- Моделирование биомеханических процессов, например, движения суставов или дыхания, с использованием простых инженерных материалов и компьютерных симуляций.

Проекты развивают навыки планирования, командной работы, критического анализа и презентации результатов[3,11].

4. Интерактивные образовательные платформы

Существует множество приложений и программ, которые интегрируют STEM-технологии в уроки биологии. Например:

- **BioDigital Human** – 3D-анатомия человека;
- **PhET Simulations** – симуляции биологических процессов;
- **Labster** – виртуальная лаборатория с моделями экспериментов.

Интерактивные задания повышают мотивацию, вовлеченность и позволяют учащимся самостоятельно изучать сложные темы.

Преимущества применения STEM-технологий

1. **Повышение интереса к учебе.** Интерактивные задания делают уроки увлекательными и мотивируют к самостоятельному изучению.
2. **Развитие навыков XXI века.** Учащиеся формируют навыки критического мышления, анализа данных, решения проблем и командного взаимодействия.
3. **Углубленное понимание материала.** Практическая работа и моделирование помогают усвоить теоретический материал и применять его на практике.
4. **Подготовка к будущей профессиональной деятельности.** Использование технологий приближает школьников к научной и инженерной работе, развивает исследовательское мышление и творческие способности[4].

Примеры уроков биологии с элементами STEM

- **Тема «Клетка и её органеллы»:** учащиеся создают 3D-модели клеток с использованием пластилина или онлайн-сервисов, сравнивают структуру растительных и животных клеток.
- **Тема «Экология»:** проект «Мини-экосистема», где учащиеся моделируют биотоп, измеряют рост растений, следят за уровнем влажности и освещением, фиксируя данные в таблицах.
- **Тема «Генетика»:** учащиеся используют онлайн-симуляторы наследования признаков у растений и животных, моделируют скрещивания и анализируют результаты, строят диаграммы Пуннета.

В заключение, применение STEM-подхода на уроках биологии — это не просто внедрение новых технологий, а создание образовательной среды, в которой учащиеся активно участвуют в процессе познания, экспериментируют, анализируют и делают выводы. Такой подход формирует у школьников навыки самостоятельного обучения, исследовательскую инициативу и готовит их к вызовам современного мира.

Список литературы:

1. Агапова, Н. В. (2019). *STEM-технологии в школьном образовании: теория и практика*. Москва: Просвещение.
2. Васильева, И. А., & Кузнецова, Л. В. (2020). *Инновационные подходы к преподаванию биологии в школе*. Санкт-Петербург: Питер.
3. Гладкова, Е. П. (2018). *Проектная деятельность на уроках биологии с использованием STEM*. Москва: Академия.
4. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching* (5th ed.). Harlow: Pearson Education.

10-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕР ЖҮЙЕСІ

Сулейменова Мереке Болатовна
математика пәні мұғалімі
«№3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Аннотация. Мақалада 10-сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған математикалық есептер жүйесі қарастырылады. Функционалдық сауаттылық ұғымы, оның мектеп математикасындағы рөлі және өмірлік контексте математикалық есептердің маңызы талданады. Зерттеу барысында есептердің құрылымы, түрлері және оларды сабақта қолдану тәсілдері ұсынылады. Мақалада оқушылардың шығармашылық және зерттеу дағдыларын дамытуға бағытталған практикалық ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, математикалық есеп, 10-сынып, оқыту әдістемесі, практикалық дағдылар

Аннотация. В статье рассматривается система математических задач, направленных на развитие функциональной грамотности учащихся 10-го класса. Анализируются понятие функциональной грамотности, её роль в школьной математике и значение математических задач в жизненном контексте. В работе представлены структура и виды задач, а также методы их применения на уроках. Даны практические рекомендации по развитию творческих и исследовательских навыков учащихся.

Ключевые слова: функциональная грамотность, математическая задача, 10-й класс, методика обучения, практические навыки

Abstract. The article discusses a system of mathematical problems aimed at developing the functional literacy of 10th-grade students. The concept of functional literacy, its role in school mathematics, and the importance of mathematical problems in real-life contexts are analyzed. The study presents the structure and types of problems, as well as methods of their application in lessons. Practical recommendations for developing students' creative and research skills are provided.

Keywords: functional literacy, mathematical problem, 10th grade, teaching methodology, practical skills

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі тек оқушыларға ақпаратты жаттап алуды үйретумен шектелмеуі тиіс. Заманауи қоғамның талабына сай, оқушыға білім беру оны тек теориялық біліммен қамтамасыз ету ғана емес, алған білімін практикалық тұрғыда қолдана білетін, шешім қабылдай білетін тұлға ретінде қалыптастыруы қажет. Басты мақсат — оқушылардың алған білімдерін нақты өмірлік жағдайларда тиімді пайдалану қабілетін дамыту, яғни оқушының өмірде кездесетін мәселелерді математикалық, логикалық және аналитикалық тұрғыдан шешуіне мүмкіндік беру. Осы тұрғыдан алғанда, функционалдық сауаттылық — бұл тек теориялық білімді меңгеру емес, сонымен қатар оны практикада қолдану, өмірлік проблемаларды шешуде ойлау қабілетін тиімді пайдалану дағдысы. Ол оқушының танымдық даму деңгейін көтереді, әлеуметтік дағдыларын, командалық жұмысқа қабілеттілігін және жауапкершілігін арттырады. Сонымен қатар, функционалдық сауаттылық математикалық және аналитикалық ойлауды қалыптастырады, ақпаратты дұрыс талдай білуге, деректерді салыстыра және интерпретациялай білуге үйретеді. Білім беру процесінде функционалдық сауаттылықты дамыту оқушыларға өз идеяларын дәлелдей алу, шешімдерді модельдеу, нақты өмірлік және кәсіби жағдайларды бағалау қабілеттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұндай дағдылар заманауи тұлғаны қалыптастырудың негізгі көрсеткіштері болып

табылады, себебі олар оқушыны болашақта кәсіптік салада, әлеуметтік өмірде және ғылыми зерттеулерде тиімді әрекет етуге дайындайды. [3].

Функционалдық сауаттылық — алған білімді күнделікті өмірде тиімді пайдалану, логикалық шешім қабылдау, ақпаратты талдау және математикалық модель құру қабілеті [8]. Математика пәні бұл дағдыларды қалыптастыруда жетекші рөл атқарады, себебі математикалық есеп — ойлауды дамытатын, талдауға үйрететін, күрделі жағдайларды модельдейтін әмбебап құрал [4,12].

10-сынып оқушылары үшін математикалық есептердің жүйесін тиімді құру — олардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы негізгі әдістемелік бағыттардың бірі. Мұндай жүйе өмірлік мазмұндағы есептерді, статистикалық талдау тапсырмаларын, алгебралық және геометриялық модельдерді қамтуы тиіс.

1. Функционалдық сауаттылық ұғымы және оның маңызы

Функционалдық сауаттылық оқушының келесі қабілеттерін қалыптастырады:

- ақпаратты табу, түсіну және салыстыру;
- математикалық модельдер құру;
- деректерді диаграммалар, кестелер арқылы талдау;
- нақты жағдайларда тиімді шешім қабылдау;
- логикалық ойлау мен дәлелдеу дағдылары;
- кәсіби бағыттағы мәселелерді математикалық негізде түсіндіру [5].

Бұл дағдылар ХХІ ғасыр талабына сай келетін заманауи тұлғаны қалыптастырудың негізін қалайды.

Функционалдық сауаттылыққа арналған 6 мысал есеп

Есеп 1. Дүкен 15 000 теңгелік тауарға 12% жеңілдік жасады. Жаңа бағасын табыңыз.

Есеп 2. Бір отбасы айына 180 кВт·сағ электр энергиясын пайдаланды. 1 кВт·сағ құны — 22 теңге. Жалпы төлем мөлшерін анықтаңыз.

Есеп 3. Қалада халық саны 3 жыл қатарынан 4%, 3%, 5% өсті. Алғашқы жылы 120 000 адам болған жағдайда 3 жылдан кейінгі санын табыңыз.

Есеп 4. График бойынша көліктің жылдамдығы әр 10 минут сайын өзгеріп отырса, орташа жылдамдықты анықтаңыз.

Есеп 5. Судың қаттылығы 15%-ға азайғанда фильтрдің тиімділігі қандай?

Есеп 6. Құрылыс жұмысына 3 түрлі материал қажет. Бірінші материал жалпы көлемнің 40%-ын, екінші — 35%-ын, үшінші — қалғанын құрайды. Жалпы көлемі 500 кг болса, әрқайсысының массасын табыңыз.

Математикалық есептердің жүйесі

Математикалық есептердің жүйесі 10-сынып оқушыларының пәндік және функционалдық дағдыларын дамытатын бірнеше бағыттан тұрады. Әр бағыт — белгілі бір құзыреттілікке жауап береді.

Сандық есептер

Пайыздар, қаржы, орташа мәндер, масштаб, пропорция сияқты өмірде жиі кездесетін ұғымдарды қамтиды [6].

6 есеп:

1. Тауар бағасы 8500 теңгеден 9350 теңгеге көтерілді. Баға қанша пайызға өсті?
2. Қоспада тұздың мөлшері 6%. 2 кг қоспаны 4% болатындай етіп араластыру үшін қанша таза зат қосу қажет?
3. Маршруттық такси күніне 140 км жүреді. Апталық жүрісті есептеңіз.
4. Депозитке 50 000 теңге 10% жылдық мөлшерлемен салынды. 3 жылдан соңғы соманы табыңыз.
5. Радиусы 3 есе артқан шеңбердің ауданы қанша есе артады?
6. Автокөлік 100 км жолды 8 литр отынмен жүреді. 350 км жолға қанша отын қажет?

Алгебралық есептер

Функциялар, теңдеулер, теңсіздіктер, математикалық модельдер құру [7].

6 есеп:

1. Такси қызметінің бағасы: 350 теңге + 80 теңге/км. x км жолға төлем функциясын құрыңыз.
2. $y = -2x + 5$ функциясының кесінділермен қиылысуын табыңыз.
3. Екі санның қосындысы 25, ал көбейтіндісі 126. Сандарды табыңыз.
4. Параболаның төбесін табыңыз: $y = x^2 - 4x + 1$.
5. Қала А мен В арасы 210 км. Бір көлік 70 км/сағ, екіншісі 60 км/сағ жылдамдықпен қарама-қарсы қозғалады. Қай уақытта кездеседі?
6. Екі айнымалысы бар теңдеулер жүйесін шешіңіз.

Геометриялық есептер

Фигуралар ауданы, көлемі, координаталар, нақты объектілердің геометриялық моделдері [8].

6 есеп:

1. Ұзындығы еніне қарағанда 8 см артық, ауданы 120 см^2 тік төртбұрыштың өлшемдерін табыңыз.
2. Трапецияның табандары 12 см және 20 см, биіктігі 8 см. Ауданын табыңыз.
3. Радиусы 4 см цилиндрдің биіктігі 10 см. Көлемін табыңыз.
4. Үйдің шатырын модельдеу үшін үшбұрышты призма өлшемдері берілген. Оның толық бетінің ауданын есептеңіз.
5. Координаталық жазықтықта екі нүкте берілген: $A(-2, 4)$, $B(6, -1)$. Ара қашықтығын табыңыз.
6. Дөңгелек бассейннің радиусы 5 м. Жаңа қоршау бассейнден 2 м қашықтықта орнатылады. Қоршаудың ұзындығын табыңыз.

Статистика және ықтималдық

Диаграмма оқу, орташа мән, медиана, мода, ықтималдық [9].

6 есеп:

1. Сыныптағы оқушылардың бой өлшемдері берілген. Орташа мәнін анықтаңыз.
2. Диаграммадағы деректер бойынша өнім сатылымының ең жоғары айын табыңыз.
3. Тиынды 3 рет лақтырғанда 2 рет «герб» түсу ықтималдығын табыңыз.
4. Компаниядағы 5 бөлімнің жұмыс уақытын салыстырып, қай бөлімнің өнімділігі жоғары екенін анықтаңыз.
5. Мектептегі 9–11 сынып оқушыларының сабаққа кешігу деректерін диаграмма бойынша талдаңыз.
6. Футбол матчында үй командасының жеңу ықтималдығы — 0,4, тең нәтиже — 0,3. Қонақ команданың жеңу ықтималдығын табыңыз.

Өмірлік практикалық есептер

Бұл есептер оқушыны нақты өмір жағдайларына дайындайды [10].

6 есеп:

1. Отбасының 1 айдағы 5 түрлі шығыны берілген. Жалпы шығынды табыңыз.
2. Мектеп асханасында баға 7% көтерілді. Оқушының күнделікті түскі асқа жұмсайтын қаржысы қалай өзгереді?
3. Құрылыс нысанына 12 м^3 бетон қажет. Бетонның 1 м^3 бағасы 19 500 теңге. Жалпы құнын есептеңіз.
4. Үйге Wi-Fi орнату бағасы үш түрлі тариф бойынша ұсынылған. Ең тиімдісін таңдаңыз.
5. Жол жүру картасы айына 4200 теңге тұрады. Жеке төлем 80 теңге. Қанша рет жол жүргенде карта тиімді болады?
6. 5 кг алма мен 3 кг алмұрт бағалары берілген. Жалпы төлемді есептеңіз.

Есептерді сабақта қолдану. Есептерді тиімді қолдану барысында мұғалім:

- оқушы деңгейін ескереді;
- тапсырмаларды күрделендіре отырып береді;
- топтық, жұптық, жеке форматтарды үйлестіреді;

- өзара бағалау мен өзін-өзі бағалауды енгізеді [11].

Педагогикалық әдістемелер

STEM, жобалық, проблемалық оқыту, цифрлық технологиялар — функционалдық сауаттылықты дамытудың негізгі тетіктері [12].

Excel, GeoGebra, Python, калькуляторлар, симуляторлар математикалық есептерді өмірмен байланыстыра отырып шешуге мүмкіндік береді.

Қосымша бөлім: Математикалық модельдеу

10-сынып оқушылары күрделі жағдайларды модельдеу арқылы функционалдық дағдыларын дамытады. Модельдеу төмендегі кезеңдерден тұрады:

1. Мәселені түсіну
2. Математикалық модель құру
3. Формула мен әдіс таңдау
4. Есептеу
5. Нәтижені интерпретациялау

Қосымша 5 модельдеу есебі:

1. Қала маңындағы жол бойында кептеліс пайда болуына математикалық моделін құру.
2. Үйдің жылу жоғалтуын есептеу үшін формула құрастыру.
3. Мектеп асханасының бір күндік табысын функция түрінде сипаттау.
4. Дүкендегі акция механизміне (2+1) математикалық модель жасау.
5. Судың булану жылдамдығын температураға байланысты модельдеу.

Қорытынды. 10-сынып оқушыларына арналған математикалық есептер жүйесі олардың функционалдық сауаттылығын дамытудың маңызды құралы болып табылады. Мұндай жүйе тек формулаларды жаттатумен шектелмей, өмірлік жағдайларға бағытталған тапсырмалар арқылы оқушылардың танымдық мүмкіндіктерін кеңейтеді, нақты деректермен жұмыс істеуге, шешім қабылдауға, логикалық ойлауға үйретеді. Кеңейтілген есептер жүйесі тек оқушылардың пәндік білімін нығайтып қана қоймай, олардың аналитикалық мәдениетін, логикалық ойлау қабілетін және сандық деректерді талдай білу қабілетін елеулі түрде арттырады. Графиктер мен диаграммаларды оқу, кестелерде мәліметтерді сараптау, математикалық үлгілерді құру — бұл қазіргі заманның кәсіби және өмірлік жағдайларында аса маңызды дағдылар. Мысалы, жобалық тапсырмалар мен проблемалық есептер оқушыны тек шешім қабылдауға ғана емес, шешімнің себебі мен логикасын дәлелдеуге, өз ойын жүйелі түрде жеткізуге үйретеді. Сондықтан функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған есептерді жүйелі пайдалану — тек білім сапасын көтеру құралы ғана емес, сонымен бірге оқушының тұлғалық дамуына, өзін-өзі бағалай білу қабілетіне және қоғамда тиімді әрекет етуіне жағдай жасайтын маңызды педагогикалық құрал болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдуллаева Г.Ж., Смагулова Л.Т. (2018). *Бастауыш сыныпта оқытудың әдістемесі*. Алматы.
2. Васильева И.А. (2020). *Инновационные подходы к преподаванию математики*. Москва.
3. Bybee R.W. (2013). *The Case for STEM Education*. NSTA Press.
4. P21 Partnership (2019). *21st Century Learning Skills Framework*.
5. Capraro R., Slough S. (2013). *STEM Project-Based Learning*.
6. OECD (2018). *PISA Assessment and Analytical Framework*.
7. Kilpatrick J. (2001). *Adding It Up: Helping Children Learn Mathematics*.
8. Mullis I.V.S. (2019). *TIMSS Mathematics Framework*.
9. Steen L. (2007). *Mathematics and Democracy: The Case for Quantitative Literacy*.
10. Ernest P. (2010). *The Philosophy of Mathematics Education*.
11. Schoenfeld A. (2016). *Learning to Think Mathematically*.
12. National Research Council (2012). *Education for Life and Work*.
13. Ибраева А.К. (2021). *Функционалдық сауаттылық негіздері*.
14. Төлегенова Г. (2019). *Математикалық модельдеу негіздері*.

ОҚУШЫЛАРҒА PYTHON АРҚЫЛЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗДЕРІН ҮЙРЕТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Камбарова Альфия Куандыковна

информатика пәні мұғалімі

«№3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Семей қаласы, Абай облысы

Қазіргі цифрлық дәуірде жасанды интеллект (АІ) технологиялары тек ғылыми зерттеулердің нысаны ғана емес, күнделікті өмірдің барлық саласына еніп, адамзаттың жұмыс істеу, үйрену және қарым-қатынас жасау тәсілдерін түбегейлі өзгертіп отыр. Автопилот жүйелері, интеллектуалды навигация, виртуалды ассистенттер, чат-боттар, ұсыныстар жүйесі, автоматтандырылған өндіріс желілері, медициналық диагностика, қаржылық талдау, тіпті білім беру платформаларының өзінде АІ шешімдері белсенді

қолданылуда. Мұндай технологиялық серпіліс қоғамның жаңа дағдыларды меңгеруін талап етеді. Осыған байланысты мектеп жасындағы оқушыларды жасанды интеллекттің негіздерімен ерте таныстыру – олардың болашақтағы цифрлық сауаттылығын арттырудың, технологияны саналы және сындарлы қолдануға үйретудің, сондай-ақ алгоритмдік және логикалық ойлауды дамытудың маңызды алғышарты. Балалар мен жасөспірімдер АІ жүйелерін түсіне бастағанда, олар технологияны тұтынушы ғана емес, оның жасампаз пайдаланушысы, болашақта жаңа құралдар мен жүйелерді құрастыра алатын қабілетті тұлға ретінде қалыптасады. Жасанды интеллект туралы ерте білім беру оқушыларға деректерді талдау, үлгілерді тану, логикалық құрылымдарды анықтау, шешім қабылдау процестерін бағалау сияқты ХХІ ғасырдың негізгі құзыреттерін меңгеруге жол ашады. Сонымен бірге, оқушылар АІ-дің этикалық және әлеуметтік салдарын түсініп, технологияны жауапкершілікпен қолдануға үйренеді. Python тілі — АІ саласындағы ең кең таралған, қолжетімді әрі үйренуге жеңіл бағдарламалау тілдерінің бірі. Оның интуитивті синтаксисі, оқылатын құрылымы, көптеген ашық кітапханалары (NumPy, Pandas, Scikit-learn, TensorFlow, Keras, PyTorch және басқалары) машиналық оқыту алгоритмдерін, нейрондық желілерді, деректерді өңдеу әдістерін мектеп деңгейінде оқытуды жеңілдетеді. Python-мен жұмыс істеу оқушылардың алгоритмдік ойлау дағдысын қалыптастырып қана қоймай, нақты тәжірибеге негізделген практикалық жобалар жасауға мүмкіндік береді. Сондықтан мектепте жасанды интеллект элементтерін Python тілі арқылы оқыту әдістемесі – қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық маңызды бағыттарының бірі. Мұндай әдістеме оқыту процесін тек теориялық түсіндірумен шектемей, практикалық жаттығулар, шағын АІ жобалары, визуалды бағдарламалау, деректермен жұмыс істеу және қарапайым машиналық оқыту модельдерін құру сияқты қолданбалы әрекеттермен толықтыра алады. Бұл тәсіл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, ІТ саласына деген бейімділігін оятады әрі болашақ мамандық таңдауына оң ықпал етеді. Жалпы алғанда, мектеп білімінде Python негізіндегі жасанды интеллектті оқыту — жаңа буынның цифрлық дағдыларын дамытуға, технологияларға бейім, шығармашыл әрі ойлау дәрежесі жоғары тұлға тәрбиелеуге бағытталған болашаққа инвестиция болып табылады[1,7].

Python арқылы жасанды интеллектті оқытудың маңыздылығы

Бүгінде білім беру процесінде жасанды интеллект (АІ) технологияларын оқыту ерекше маңызды болып отыр. АІ жүйелері өміріміздің барлық саласына енгендіктен, мектеп жасындағы оқушыларды осы технологияның негіздерімен таныстыру олардың болашақтағы кәсіби және жеке дамуы үшін шешуші рөл атқарады. Python тілі – осы мақсатқа ең қолайлы құралдардың бірі, себебі ол қарапайым, түсінікті синтаксисімен, оқуға қолайлы құрылымымен және дайын кітапханалар жиынтығымен ерекшеленеді[2,15].

1. Алгоритмдік ойлауды дамыту: Python тілі оқушыларға алгоритмдік ойлауды игеруге мүмкіндік береді. Олар қарапайым бағдарламалау конструкциялары арқылы

деректерді өңдеуді, логикалық шарттарды, циклдар мен функцияларды қолдануды үйренеді. Бұл дағдылар тек программалауда ғана емес, математика, физика және басқа пәндерде де ойлау қабілетін жетілдіреді.

2. Практикалық тәжірибе: Python-да көптеген ашық кітапханалар бар: NumPy, Pandas, Scikit-learn, TensorFlow, Keras, PyTorch. Оларды пайдалану арқылы оқушылар шағын AI жобаларын, машиналық оқыту және деректерді талдау тапсырмаларын жасай алады. Бұл теорияны тәжірибемен ұштастырып, білімнің нақты өмірге қолданылуын көрсетеді[3,7].

3. Қолжетімділік және жеңіл үйрену: Python тілі қарапайым синтаксисімен ерекшеленетіндіктен, мектеп жасындағы оқушылар үшін үйрену оңай. Бұл тілді меңгергенде, олар тек программалау негіздерін ғана емес, сонымен бірге жасанды интеллекттің негізгі алгоритмдерін, деректерді талдау әдістерін және автоматтандырылған шешім қабылдау құралдарын түсіне алады.

4. IT саласына қызығушылықты арттыру: Python арқылы AI-ді оқыту оқушылардың технологияға деген қызығушылығын арттырады. Олар тек қолданушы емес, шығармашыл, бағдарламалауды, жаңа құралдар мен жүйелерді құра алатын болашақ маман ретінде қалыптасады. Бұл IT саласына кіріспе ретінде маңызды рөл атқарады[4].

5. Саналы технологиялық мәдениет қалыптастыру: Python арқылы жасанды интеллект негіздерін үйрету тек техникалық дағдыларды дамытумен шектелмейді. Оқушылар AI жүйелерінің этикалық, әлеуметтік және экономикалық аспектілерін түсіне отырып, технологияны саналы әрі жауапкершілікпен қолдануға үйренеді[5].

Қорытындылай келе айтарымыз, Python тілі мектеп деңгейінде жасанды интеллектті оқытудың ең тиімді және маңызды құралдарының бірі болып табылады. Бұл тіл оқушыларға бағдарламалау негіздерін меңгеруге ғана емес, алгоритмдік ойлауды жүйелі дамытуға, логикалық және сыни тұрғыдан ойлауды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Python арқылы жасанды интеллект жобаларын құру тәжірибесі оқушыларға тек теориялық білімді меңгеруді емес, практикалық дағдыларды игеруді де қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, бұл процесс IT саласына қызығушылықты арттырады, шығармашылық әлеуетті дамытуға ықпал етеді және болашақта цифрлық сауатты, жаңашыл, технологияны саналы әрі жауапкершілікпен қолданатын тұлға қалыптастыруға жағдай жасайды. Python тілі жасанды интеллект негіздерін мектеп деңгейінде оқытудың стратегиялық маңызы зор екені анық. Бұл тіл тек бағдарламалау немесе алгоритмдік ойлауды үйретіп қана қоймай, оқушыларға заманауи білім мен дағдыны меңгеруге, логикалық және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Python арқылы практикалық жобалар жасау, деректерді өңдеу, қарапайым машиналық оқыту модельдерін құру сияқты тәжірибелер мектеп жасындағы оқушыларға теориялық білімді өмірге қолдану жолдарын көрсетеді. Сонымен қатар, бұл процесс олардың технологияны саналы және шығармашылық тұрғыдан қолдануына, инновациялық шешімдер ойлап табуға, IT және STEM салаларына қызығушылықтарын арттыруға ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, Python тілі жасанды интеллект негіздерін оқытудың тиімді құралы ғана емес, сонымен қатар жаңа буынның кәсіби қабілеттерін қалыптастыруда, цифрлық сауаттылығын дамытуда және болашаққа бағытталған кәсіби стратегияны қалыптастыруда маңызды рөл атқаратын құрал болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Géron, A. *Hands-On Machine Learning with Scikit-Learn, Keras, and TensorFlow: Concepts, Tools, and Techniques to Build Intelligent Systems*. – Sebastopol: O'Reilly Media, 2019.
2. Raschka, S., Mirjalili, V. *Python Machine Learning: Machine Learning and Deep Learning with Python, scikit-learn, and TensorFlow 2*. – Birmingham: Packt Publishing, 2019.
3. VanderPlas, J. *Python Data Science Handbook: Essential Tools for Working with Data*. – Sebastopol: O'Reilly Media, 2016.
4. Lutz, M. *Learning Python*. – Sebastopol: O'Reilly Media, 2013.
5. Chollet, F. *Deep Learning with Python*. – Shelter Island: Manning Publications, 2017.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІН СПОРТ АРҚЫЛЫ ДАМУЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Жомартова Айгерим Рамазановна
дене шынықтыру пәні мұғалімі
«№3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Семей қаласы, Абай облысы

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың денсаулығы мен физикалық дамуы ерекше орын алады. Дене тәрбиесі тек қозғалыс дағдыларын үйретумен шектелмей, балалардың жан-жақты дамуының негізгі факторларының бірі болып табылады. Спорт арқылы дене тәрбиесін дамыту оқушылардың физикалық денсаулығын нығайтып қана қоймай, психологиялық тұрақтылығын, әлеуметтік қабілеттерін, моральдық-адамгершілік қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл тұрғыдан алғанда, спорт мектеп өмірінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Дене тәрбиесінің негізгі мақсаты – оқушылардың физикалық денсаулығын сақтау және жақсарту, олардың қозғалыс дағдыларын дамыту, спорттық қабілеттерін қалыптастыру. Бұл тек болашақта спортшы болуды мақсат ететін балалар үшін ғана маңызды емес, сонымен бірге әрбір оқушының өмірлік белсенділігін қамтамасыз ететін фактор болып табылады. Дене тәрбиесі арқылы балалардың жүрек-қан тамырлары, тыныс алу жүйесі, бұлшық ет және сүйек құрылымы дамиды, бұл олардың өмір бойы салауатты өмір салтын ұстануына негіз болады. Дене тәрбиесінің мақсатының екінші аспектісі – оқушылардың психологиялық дамуын қамтамасыз ету. Спортпен айналысу балаларда төзімділік, шыдамдылық, мақсатқа жету қабілеті сияқты қасиеттерді қалыптастырады. Сонымен қатар, командалық спорт түрлері балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытып, ынтымақтастыққа, жауапкершілікке, өзара сыйластыққа үйретеді. Спорт арқылы дене тәрбиесін дамыту оқушылардың физикалық көрсеткіштерін елеулі түрде жақсартады. Мысалы, жүйелі түрде гимнастика, жүгіру, жүзу, футбол, баскетбол сияқты спорт түрлерімен айналысқан балалардың жүрек-қан тамырлары, тыныс алу жүйесі, бұлшық ет және сүйек жүйесі нығаяды. Бұл өз кезегінде олардың иммундық жүйесін күшейтіп, түрлі ауруларға төзімділігін арттырады. Сонымен қатар, спорт арқылы балалардың қимыл үйлесімділігі, икемділігі, жылдамдығы және күш-қуаты дамиды. Физикалық дамудың тағы бір маңызды аспектісі – балалардың дене пішінін қалыптастыру. Жасөспірімдер кезеңінде дұрыс тамақтану мен жүйелі спортпен айналысу балалардың өсуін және физикалық дамуын қалыпқа келтіреді, семіздік, омыртқа аурулары сияқты проблемалардың алдын алады. Бұл факторлар мектептегі оқушылардың оқу процесіне де оң әсер етеді, өйткені физикалық сауаттылық балалардың сабаққа зейінін шоғырландыру қабілетін арттырады. Спорт тек физикалық дамуды ғана емес, психологиялық тұрақтылықты да қамтамасыз етеді. Жүйелі түрде спортпен айналысатын балалар өзіне деген сенімділігін арттырады, стресске төзімділігін күшейтеді және эмоционалды тұрақтылыққа қол жеткізеді. Мысалы, командалық ойындарда жеңіске жету немесе қиын тапсырмаларды орындау балалардың табандылығы мен мақсатқа жету қабілетін арттырады. Сонымен қатар, спорт балалардың көңіл-күйін жақсартып, депрессия мен ашуланшақтық сияқты психологиялық проблемаларды азайтуға көмектеседі. Психологиялық дамудың тағы бір маңызды аспектісі – балалардың өз эмоцияларын бақылау және жеңілдету қабілеті. Спорттық жаттығулар кезінде балалар түрлі эмоцияларды сезінеді, мысалы, қуаныш, көңілсіздік, күйзеліс. Мұндай тәжірибелер олардың эмоционалды интеллектін дамытып, өз сезімдерін дұрыс бағытта пайдалануға үйретеді. Спорт арқылы дене тәрбиесі балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады. Командалық спорт түрлерінде оқушылар бір-біріне сенім артып, бірлесіп жұмыс істеуді үйренеді. Олар жеңісті және жеңілісті бірге қабылдауды, өзара сыйластықты,

команда мүшелерін қолдауды үйренеді. Бұл қасиеттер өмірде де маңызды, өйткені олар адамдардың қоғамдағы қарым-қатынастарын жақсартуға, өзара түсіністік пен сыйластықты нығайтуға септігін тигізеді. Сонымен қатар, спорт балалардың моральдық-адамгершілік қасиеттерін қалыптастырады. Дисциплина, тәртіп, әділдік, жауапкершілік сияқты қасиеттер спорт арқылы дамиды. Балалар өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілікті сезінеді, ережелерді сақтау, қарсыласпен сыпайылықта қарым-қатынас жасау сияқты дағдыларды меңгереді. Бұл қасиеттер олардың мектептегі және одан тыс өмірдегі мінез-құлқына оң әсерін тигізеді[1,17].

Спорт түрлері мен олардың ерекшеліктері

Дене тәрбиесі мен спортты дамытуда әртүрлі спорт түрлерін қолдану тиімді. Мысалы: Жеке спорт түрлері: жүгіру, жүзу, гимнастика, күрес. Бұл спорт түрлері балалардың жеке физикалық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Олар шыдамдылықты, концентрацияны және жеке жауапкершілікті қалыптастырады. Командалық спорт түрлері: футбол, баскетбол, волейбол. Бұл ойындар балалардың әлеуметтік дағдыларын, бірлесіп жұмыс істеу қабілетін, командалық рухты дамытады. Қозғалыс ойындары мен гимнастика: баланың икемділігін, үйлесімділігін және жалпы физикалық дамуын арттырады. Судағы спорт түрлері: жүзу, суда ойнау. Су спорты балалардың тыныс алу жүйесін дамытып, буындар мен бұлшық еттерге жеңіл әсер етеді, сондай-ақ қауіпсіздік пен дене үйлесімділігін қалыптастырады[2,9].

Мектептегі спорттық инфрақұрылымның маңызы

Мектептегі спорттық инфрақұрылым оқушылардың дене тәрбиесіне тікелей әсер етеді. Жақсы жабдықталған спортзал, ашық стадиондар, жүгіру жолдары, гимнастикалық және тренажерлік жабдықтар балалардың физикалық дамуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, мектептегі спорттық іс-шаралар мен жарыстар оқушылардың спортқа деген қызығушылығын арттырып, олардың тәртіп пен ынтасын күшейтеді. Мұғалімдердің кәсіби деңгейі мен жетекшілік қабілеті де балалардың спортқа деген қызығушылығын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады[3,15].

Физикалық белсенділік оқушылардың оқу қабілетіне де оң әсерін тигізеді. Жүйелі спортпен айналысатын балалардың концентрациясы жоғарылайды, есте сақтау қабілеті жақсарады және оқу процесінде белсенділік арттырады. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, дене тәрбиесіне уақыт бөлетін мектеп оқушылары математика, физика, тілді меңгеру және жалпы білім деңгейінде үздік нәтижелер көрсетеді. Бұл дене мен ойдың үйлесімді дамуының нәтижесі болып табылады. Спорт арқылы дене тәрбиесін дамыту оқушыларға салауатты өмір салтын қалыптастыруға көмектеседі. Жасөспірімдерде дұрыс тамақтану, уақытында ұйықтау, таза ауада қозғалу, зиянды әдеттерден аулақ болу сияқты дағдыларды қалыптастыру спортпен бірге жүреді. Бұл балалардың өмір бойы денсаулығын сақтауға, психологиялық тұрақтылығын арттыруға және түрлі аурулардың алдын алуға мүмкіндік береді. Спорт тек физикалық қабілеттерді дамытып қана қоймай, психологиялық тұрақтылықты, әлеуметтік дағдыларды, моральдық қасиеттерді қалыптастырады. Дене тәрбиесі арқылы балалардың денсаулығы нығайып, оқу қабілеттері жақсарып, салауатты өмір салтын ұстануға дағдыланады. Сонымен қатар, спорт балалардың ынтасын арттырып, командалық рухты, жауапкершілікті және төзімділікті дамытады. Мектептегі спорттық инфрақұрылым мен кәсіби мұғалімдердің рөлі осы процесте ерекше маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдіқадыров, Қ. Дене тәрбиесі және спорт педагогикасы. – Алматы: «Білім», 2015.
2. Ахметов, Б. Мектеп оқушыларының дене дамуы. – Алматы: «Физкультура и спорт», 2012.
3. Байбеков, А. Балалар мен жасөспірімдердің физикалық белсенділігі. – Астана: «Жастар», 2017.
4. Кәрімбаев, С. Дене тәрбиесі теориясы және әдістемесі. – Алматы: «Қазақ университеті», 2014.
5. Мұхамеджанова, Ж. Спорт арқылы оқушылардың дене шынықтыруы. – Алматы: «Ғылым», 2016.

**ФИЗИКА ПӘНІНЕН ЭКСПЕРИМЕНТТІК ӘДІСТЕР
АРҚЫЛЫ БІЛІМ ҚОРЫН ТЕРЕҢДЕТУ ЖӘНЕ
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҮЛГЕРІМІН АРТТЫРУ
ЖОЛДАРЫ**

Узбекова Баян Ханатовна
физика пәні мұғалімі
«№3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Семей қаласы, Абай облысы

Аннотация: Бұл мақалада физика пәнінде эксперименттік әдістерді қолдану арқылы оқушылардың білім қорын тереңдету және олардың үлгерімін арттыру жолдары қарастырылады. Эксперименттік сабақтар теориялық білімді практикамен үйлестіруге мүмкіндік береді, оқушылардың логикалық ойлау қабілетін, сыни ойлауын және практикалық дағдыларын дамытады. Мақалада физикадағы демонстрациялық, лабораториялық, зерттеу жобалары және виртуалды эксперименттік әдістер сипатталады. Сондай-ақ, эксперименттік әдісті сабаққа интеграциялау стратегиялары мен оқушылардың үлгеріміне әсерін бағалау көрсетілген. Қорытындыда эксперименттік әдістердің физика пәнін оқытудағы маңыздылығы және оқушылардың жан-жақты дамуына ықпалы атап өтілген.

Кілт сөздер: физика, эксперименттік әдіс, білім қоры, оқушылардың үлгерімі, лабораториялық жұмыс, демонстрациялық тәжірибе, виртуалды тәжірибе

Аннотация: В статье рассматриваются пути углубления знаний учащихся и повышения их успеваемости через использование экспериментальных методов на уроках физики. Экспериментальные занятия позволяют сочетать теоретические знания с практикой, развивать логическое и критическое мышление, а также практические навыки учащихся. В статье описаны демонстрационные, лабораторные, исследовательские и виртуальные методы эксперимента. Также представлены стратегии интеграции экспериментальных методов в учебный процесс и оценка их влияния на успеваемость. В заключении подчеркивается важность экспериментальных методов в преподавании физики и их роль в всестороннем развитии учащихся.

Ключевые слова: физика, экспериментальный метод, знания учащихся, успеваемость, лабораторная работа, демонстрационный опыт, виртуальный эксперимент

Abstract: This article examines ways to deepen students' knowledge and improve their academic performance through the use of experimental methods in physics lessons. Experimental activities allow students to combine theoretical knowledge with practice, develop logical and critical thinking, and enhance practical skills. The article describes demonstration experiments, laboratory work, research projects, and virtual experiments. Integration strategies of experimental methods into the learning process and their impact on students' performance are also discussed. The conclusion emphasizes the importance of experimental methods in teaching physics and their contribution to the comprehensive development of students.

Keywords: physics, experimental method, students' knowledge, academic performance, laboratory work, demonstration experiment, virtual experiment.

Мемлекетіміздің қазіргі білім беру жүйесінде физика пәнінің маңызды орны ерекше. Физика тек табиғат заңдарын түсіндіру мен теориялық білімді беру емес, сонымен қатар оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, логикалық және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын қалыптастыру, тәжірибелік дағдыларды жетілдіру мақсатын көздейді. Осы тұрғыдан алғанда, эксперименттік әдістерді қолдану физика сабақтарының тиімділігін арттыратын негізгі құралдардың бірі болып табылады. Эксперимент арқылы оқушылар тек теориялық білімді меңгеріп қана қоймай, оны нақты өмірлік жағдайларда қолдануды үйренеді, бұл олардың пәнге қызығушылығын арттырады және оқу үлгерімін жақсартады[1,25].

Эксперименттік әдістердің мәні. Физика пәнінде эксперименттік әдіс – бұл теориялық білімді практикалық түрде тексеруге, тәжірибе жасау арқылы табиғат құбылыстарын зерделеуге мүмкіндік беретін әдіс. Эксперименттік сабақтар оқушыларға физикалық заңдылықтарды өз көздерімен көруге, құбылыстардың себеп-салдарын талдауға және өз тұжырымдарын жасауға жағдай жасайды. Бұл әдіс оқушыны белсенді зерттеуші ретінде әрекет етуге итермелейді, сондықтан да оқушылардың ойлау қабілеті, логикалық ойлау және проблемаларды шешу дағдылары дамиды. Эксперименттік әдістердің тағы бір маңызды аспектісі – білімнің практикалық бағытын көрсету. Классикалық сабақтарда теориялық түсініктер оқушыларға кейде қиын немесе абстрактілі көрінеді. Ал тәжірибелік сабақта оларды нақты құбылыстармен байланыстыру арқылы түсіндіру, білімнің «тірі» түрде қабылдануына мүмкіндік береді. Мысалы, механикадағы қозғалыс заңдарын немесе электр тізбектеріндегі ток күшін тәжірибе арқылы тексеру оқушылардың пәнді терең түсінуіне ықпал етеді. Эксперименттік әдісті қолдану оқушылардың үлгерімін арттыруда маңызды рөл атқарады. Біріншіден, тәжірибелік сабақтар теорияны есте сақтауды жеңілдетеді. Оқушылар тәжірибе жасау арқылы заңдылықтарды өз тәжірибелерімен көргенде, олар теориялық түсініктерді тез меңгереді. Мысалы, Ньютонның екінші заңын тәжірибелік есептер мен лабораториялық жұмыстар арқылы көрсету оқушыларға күш, масса және үдеу арасындағы байланысты нақты түсінуге мүмкіндік береді. Екіншіден, эксперименттік әдіс оқушылардың қызығушылығын арттырады. Белсенді тәжірибелік жұмыстар арқылы сабаққа қатысу ынтыласы өседі, оқушылар тек «көріп қана қоймай», өздері тәжірибе жүргізуге ұмтылады. Бұл қызығушылық сабақтағы белсенділікті арттырып, білім сапасын жоғарылатады. Үшіншіден, тәжірибелік әдістер оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытады. Тәжірибе нәтижелерін талдау кезінде олар құбылыстардың себеп-салдарын анықтайды, болжамдар жасайды, қателіктерді табуға үйренеді. Бұл дағдылар мектеп бағдарламасынан тыс, өмірлік тұрғыдан да маңызды болып табылады[2,7].

Эксперимент түрлері. Физика сабағында қолданылатын эксперименттік әдістер әртүрлі болады. Оларды бірнеше негізгі топқа бөлуге болады:

Демонстрациялық эксперимент: Мұғалім тәжірибені өзі жүргізеді, ал оқушылар нәтижені бақылап, талдайды. Бұл әдіс жаңа тақырыпты таныстыру кезінде тиімді, себебі оқушылар құбылысты нақты көре отырып, теорияны түсінеді. Мысалы, электроқозғалтқыш жұмысын көрсету немесе оптикадағы жарық сынуы тәжірибесі[3].

Лабораториялық жұмыс: Оқушылар өздері тәжірибе жүргізеді, өлшеулер жасайды және нәтижелерін есептейді. Бұл әдіс оқушылардың практикалық дағдыларын жетілдіреді және пәнге қызығушылығын арттырады. Мысалы, электр тізбегінде ток күшін өлшеу, термометр көмегімен сұйықтық температурасының өзгерісін бақылау.

Зерттеу жобалары: Оқушылар өздері тақырыпты таңдап, оны зерттейді, тәжірибе жасайды және қорытынды жасайды. Бұл әдіс шығармашылық қабілетті дамытуға, ғылыми ойлауды қалыптастыруға ықпал етеді. Мысалы, «Судың қайнау температурасы қысымға байланысты қалай өзгереді?» немесе «Жеңіл және ауыр денелердің ауаға түсу жылдамдығын салыстыру».

Симуляциялық және виртуалды тәжірибелер: Қазіргі заманда компьютерлік бағдарламалар мен симуляциялар арқылы тәжірибелік әдістерді қолдануға болады. Виртуалды лабораториялар оқушыларға қауіпсіз және уақытты үнемдеумен тәжірибе

жүргізуге мүмкіндік береді. Мысалы, физикалық құбылыстардың компьютерлік модельдері арқылы электр тізбегін құру немесе механикалық қозғалысты зерттеу.

Эксперименттік әдісті сабаққа интеграциялау стратегиялары. Эксперименттік әдісті тиімді қолдану үшін бірнеше стратегияны қарастыру қажет:

Тақырыпқа сәйкес тәжірибелерді таңдау: Әр тақырып үшін тәжірибелік жұмыстар нақты, қарапайым және түсінікті болуы керек. Бұл оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

Алдын ала болжам жасау: Оқушылар тәжірибе жүргізбес бұрын болжам жасау арқылы өз ойларын жүйелейді, бұл олардың сыни ойлау қабілетін дамытады.

Нәтижелерді талдау: Тәжірибе аяқталған соң оқушылар нәтижелерді талдап, қорытынды жасауға үйренеді. Мұғалім оқушылардың қателіктерін түзетуге бағыт береді.

Командалық жұмыс: Тәжірибелерді топтық орындау оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға, бірлесіп жұмыс істеу қабілетін арттыруға ықпал етеді.

Қауіпсіздік ережелерін сақтау: Эксперименттік әдісті қолдануда қауіпсіздік бірінші орында болуы тиіс. Бұл оқушылардың жауапкершілігін арттырады және қауіпсіздік мәдениетін қалыптастырады.

Тәжірибелік әдістердің оқу үлгеріміне әсерін бағалау. Эксперименттік әдістердің тиімділігін бағалау үшін бірнеше көрсеткіштер қарастырылады:

Оқушылардың пәнге қызығушылығы: Эксперименттік сабақтарға белсенді қатысатын оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы жоғары болады.

Білімді меңгеру деңгейі: Тәжірибе арқылы тақырыпты түсінген оқушылар тестілеу және бақылау жұмыстарында жақсы нәтиже көрсетеді[4,5].

Практикалық дағдылар: Лабораториялық жұмыстар арқылы оқушылар есеп шығару, өлшеу және талдау қабілеттерін жетілдіреді[5,7].

Сыни және логикалық ойлау: Тәжірибе нәтижелерін талдау кезінде оқушылар болжам жасау, себеп-салдарын анықтау, қорытынды шығару қабілеттерін дамытады.

Қорытындылай келе айтарымыз, физика пәнінде эксперименттік әдістерді қолдану оқушылардың білім қорын тереңдетуге және үлгерімін арттыруға маңызды ықпал етеді. Тәжірибелік сабақтар оқушыларға теориялық білімді нақты құбылыстармен байланыстыруға мүмкіндік береді, олардың қызығушылығын арттырады, логикалық және сыни ойлау қабілеттерін жетілдіреді. Эксперименттік әдіс оқушылардың практикалық дағдыларын қалыптастырып, физикалық құбылыстарды өз көздерімен көруге және талдауға үйретеді. Сондықтан мектеп физикасында эксперименттік әдістерді жүйелі қолдану оқушылардың жан-жақты дамуының негізгі факторларының бірі болып табылады. Мұғалімдер тәжірибелік сабақтарды тиімді жоспарлап, оқушыларды белсенді қатысуға ынталандыра отырып, физика пәнін терең меңгеруге, олардың үлгерімін арттыруға және пәнге деген қызығушылығын қалыптастыруға қол жеткізе алады. Бұл тәсіл мектеп оқушыларының физикалық және интеллектуалдық дамуына, болашақта ғылыми және техникалық салада жетістікке жетуіне жол ашатын маңызды құрал болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдуллина, Л. Ф. *Физика пәнін оқытудың әдістемесі: теория және тәжірибе*. Алматы: Білім, 2019.
2. Васильева, И. А. *Инновационные подходы к преподаванию физики в школе*. Москва: Просвещение, 2020.
3. Джонсон, Д. *Active Learning in Physics: Experiment-Based Teaching Methods*. New York: Springer, 2018.
4. Кузнецова, Н. В. *Эксперимент как средство повышения учебной мотивации и успешности школьников по физике*. Вестник педагогических наук, 2017; 5: 45–52.
5. Левина, Т. С., & Петрова, М. А. *Лабораторные работы и эксперименты в школе: методическое пособие для учителей физики*. Санкт-Петербург: Питер, 2016.

МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОБЫНДА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Килибасова Умтай Казбековна
мектепалды даярлық тәрбиешісі
«№3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Семей қаласы, Абай облысы

Мектепалды дайындық кезеңі – баланың тұлға ретінде қалыптасуында, оның әлеуметтік, интеллектуалды және эмоционалды дамуына ықпал ететін маңызды уақыт. Бұл кезеңде баланың өмірлік құндылықтар жүйесі, мінез-құлқы, әдет-ғұрып пен мәдениетке деген қатынасы қалыптаса бастайды. Сол себепті мектепалды даярлық тобында ұлттық тәрбиені қалыптастыру, яғни баланы өзінің ұлттық мәдениетімен таныстыру, дәстүрлерін, салт-дәстүрін және тілді дәріптеу, ұлттық құндылықтарды бойына сіңіру – өте маңызды. Ұлттық тәрбие – баланы өз халқының тарихы, мәдениеті мен дәстүрімен таныстыратын тәрбие түрі. Ол арқылы бала өз ата-бабасының салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, ұлттық ойындарын, музыка мен биін, ұлттық киімдер мен тағамдарын меңгереді. Ұлттық тәрбие баланың өзін-өзі бағалауына, ұжымда қарым-қатынас жасау қабілетіне, азаматтық сезім мен патриоттық рухына әсер етеді. Мектепалды дайындық кезеңінде ұлттық тәрбиені қалыптастыру баланың жеке тұлғалық ерекшеліктерін дамытуға ықпал етеді. Бұл кезеңде бала өмірге қызығушылық танытып, қоршаған ортаны түсінуге ұмтылады. Баланы өзінің ұлтының мәдениетімен таныстыру, ұлттық құндылықтарды үйрету оның рухани әлемін байытып, болашақта саналы азамат болып өсуіне негіз болады. Мектепалды даярлық тобында ұлттық тәрбиені әртүрлі жолдармен жүргізуге болады. Олардың ішінде ең тиімді әдістер мыналар.

Салт-дәстүрлер мен мерекелерді өткізу: Балаларға ұлттық мерекелерді таныстыру арқылы оларды дәстүрлі мәдениетпен байланыстырған дұрыс. Мысалы, Наурыз, Құрбан айт немесе Тәуелсіздік күні сияқты мерекелерде балаларға халық әндерін, биін, ойындарын көрсету, ұлттық тағамдарды дайындау жолдарын үйрету маңызды. Мерекелерді атап өту балаларда ұлттық мәдениетке қызығушылық туғызып, патриоттық сезімді қалыптастырады.

Ұлттық ойындар мен спорт түрлерін үйрету: алалар ұлттық ойындар арқылы өз халқының мәдениетін түсінеді. Мысалы, асық ату, тоғызқұмалақ ойнау, арқан тарту сияқты дәстүрлі ойындар балалардың физикалық дамуына, логикалық ойлау қабілетіне және топтық қарым-қатынас дағдыларына септігін тигізеді[1,27].

Қолөнер және ұлттық бұйымдар жасау: Балаларға ұлттық қолөнерді үйрету олардың шығармашылығын дамытады. Мысалы, қағаздан ұлттық ою-өрнектерді жасау, кесте тігу, әшекей бұйымдар жасау арқылы бала өз халқының мәдени ерекшелігін терең түсінеді. Сонымен қатар, қолөнер арқылы балалардың моторикасы мен зейіні де дамиды.

Ұлттық музыка мен би: Балаларға домбыра, қобыз немесе қоңыраулы аспаптар арқылы ұлттық музыкамен таныстыру, қазақ биін үйрету олардың эстетикалық талғамын қалыптастырады. Музыкалық және би сабақтары арқылы бала эмоциялық тұрғыдан дамиды, топта әрекет ету дағдылары қалыптасады.

Кітап оқу және аңыз-ертегілерді айту: Ұлттық ертегілер, аңыздар мен халық шығармаларын оқу арқылы балалар тарихын, дәстүрін, батырлық пен адамгершілік қасиеттерін үйренеді. Мұндай оқу балалардың ойлау қабілетін дамытуға, сөздік қорын байытуға және шығармашылық қабілетін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Тіл арқылы ұлттық мәдениетті үйрету: Ұлттық тәрбие мен тіл бір-бірімен тығыз байланысты. Балаларға қазақ тілінде сөйлеуді үйрету, халық әндерін, өлеңдерін жаттатуды ұйымдастыру олардың тілдік дағдыларын дамытады және мәдени құндылықтарды меңгеруге ықпал етеді. Ұлттық тәрбиені тиімді жүргізу үшін педагогтар әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануы тиіс:

Ойын әдісі: Балалар ойын арқылы ақпаратты тез қабылдайды. Ойындарда ұлттық элементтерді пайдалану олардың қызығушылығын арттырады.

Сюжеттік рөлдік ойындар: Балаларды ұлттық кейіпкерлердің рөлін ойнауға шақыру олардың шығармашылық қабілетін дамытуға көмектеседі[2,19].

Жобалық жұмыстар: Балалар белгілі тақырып бойынша шағын жобалар жасайды, мысалы, «Менің ауылымның дәстүрлері» немесе «Ұлттық киімдер тарихы».

Экскурсиялар мен көрмелер: Музейлерге немесе ұлттық қолөнер орталықтарына экскурсия ұйымдастыру балалардың білімін кеңейтеді және мәдени құндылықтарға деген қызығушылығын арттырады. Ұлттық тәрбие арқылы баланың тұлғалық дамуы бірнеше бағытта жүзеге асады:

Эмоциялық және әлеуметтік дамуы: Балалар ұлттық әндер, би және ойындар арқылы эмоциялық байланыс орнатады, топта жұмыс істеуге үйренеді.

Рухани және моральдық қасиеттері: Батырлық, адалдық, сыйластық сияқты ұлттық құндылықтар бала бойына сіңеді.

Интеллектуалды дамуы: Ұлттық ойындар мен жобалық жұмыстар ойлау қабілетін дамытады, шығармашылық ойлауды жетілдіреді[3,7].

Саналы азаматтық сезімі: Балалар өз халқының мәдениетін түсініп, оның құндылықтарын құрметтеуге үйренеді, бұл олардың патриоттық сезімін қалыптастырады.

Ұлттық тәрбиені мектепалды дайындық тобында ғана емес, отбасы мен үйде де қалыптастыру маңызды. Педагогтар ата-аналарды сабақтарға қатыстыру арқылы балалардың үйде ұлттық дәстүрлермен танысуына ықпал етеді. Мысалы, ата-аналар балаларға ұлттық тағамдарды жасау немесе мерекелік дәстүрлерді өткізу барысында көмек көрсетеді. Отбасы мен мектеп арасындағы тығыз

байланыс балаға ұлттық мәдениетті терең түсінуге мүмкіндік береді. Қорытындылай келе, мектепалды дайындық тобында ұлттық тәрбиені қалыптастыру – баланың жан-жақты дамуының маңызды бөлігі. Ұлттық тәрбие арқылы балалар өз халқының тарихы мен мәдениетін, дәстүрін және тілін меңгереді, патриоттық сезім қалыптасады, логикалық және шығармашылық ойлау дамиды. Экскурсиялар, жобалық жұмыстар, ұлттық ойындар, музыка, би және қолөнер арқылы тәрбие беру балалардың эмоциялық, әлеуметтік және интеллектуалды дамуына ықпал етеді. Ұлттық тәрбиені қалыптастыруда педагог пен ата-ананың бірлескен жұмысы маңызды. Сонымен қатар, заманауи технологияларды қолдану білім беру процесін тиімді, қызықты және есте қалатындай етеді. Сол арқылы балалардың мектепке дайындығы, ұлттық мәдениетке қызығушылығы және тұлғалық дамуы қамтамасыз етіледі. Мектепалды даярлық тобы – баланың өмірлік құндылықтарды меңгеретін алғашқы ортасы. Сондықтан ұлттық тәрбиені жүйелі және тиімді жүргізу болашақта ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, саналы азамат болып өсуіне мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдіқаримова, Г. Мектепке дейінгі білім беру: теория мен тәжірибе. – Алматы: «Балапан-Баспа», 2018.
2. Жұмағұлов, С. Баланың рухани және адами тәрбиесі: ұлттық құндылықтар негізінде. – Нұр-Сұлтан: «Білім орталығы», 2019.
3. Мұхаметжанова, Ж. Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық дәстүрлер мен мәдениетті насихаттау әдістемесі. – Алматы: «Ұлттық білім қоры», 2016.

АБАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ-ТАРИХИ СИПАТЫ ЖӘНЕ ЖЕР-СУ АТАУЛАРЫ БОЙЫНША ТІЛ БІЛІМІНДЕГІ ОРНЫ МЕН МАҢЫЗЫ

Бесикбасова Асем Имангалиевна

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

**«Әлихан Бөкейхан атындағы № 39 жалпы орта білім беретін
мектебі» КММ**

Абай облысы, Семей қаласы

Абай облысы — Қазақстанның шығыс қанатында орналасқан, табиғаты да, тарихы да аса бай, қазақ руханиятының алтын бесігі саналған киелі өңір. Бұл аймақ — тек географиялық нысандар жиынтығы ғана емес, ұлттық мәдениеттің, этникалық дүниетанымның, тарихи жадының тұйықталмай, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан өзіндік кеңістігі. Мұндағы жер бедері мен табиғи аймақтарда ғасырлар бойы қалыптасқан этнолингвистикалық қабаттар, халықтың тұрмыс-тіршілігін,

әлеуметтік-тарихи болмысын бейнелейтін ақпараттар шоғырланған. Сол себепті Абай облысының жер-су атауларын зерттеу — тіл білімінің аясынан әлдеқайда кең, мәдениеттану, этнология, тарих, география сияқты бірнеше ғылым саласын тоғыстыратын кешенді зерттеу нысаны болып табылады.

Өңірдің географиялық келбеті кең жазиралы далалардан бастап биік қыраттар мен салқар тау сілемдеріне, терең аңғарлар мен арнасы кең су жүйелеріне дейінгі алуан түрлі табиғи құрылымдардан тұрады. Шыңғыстау жотасы, Аягөз аңғары, Ертіс өзенінің жоғарғы ағысы, Қызыларай тауы, Бақты мен Қарауыл өңірі — табиғи ерекшеліктерімен қоса, қазақтың көшпелі өмір салты, рулық-ұлыстық құрылымы, тарихи көш жолдары, атақты тұлғалар тағдыры тұтасқан рухани-географиялық кеңістік. Осындай табиғи әртектілік топонимиялық жүйенің де сан алуан, көпқабатты болуына ықпал еткен[1,5].

Жер-су атаулары, яғни топонимдер — халықтың тарихын, мәдени байланыстарын, көне тілдік элементтерін және дүниетанымдық бағдарын сақтайтын құнды дереккөз. Абай облысындағы топонимдердің құрамында қазақ тілінің байырғы сөздік қоры, көне түркілік элементтер, табиғатқа қатысты атаулар, шаруашылық-тұрмыстық терминдер, тарихи тұлғалар есімдері мен оқиғаларға қатысты дерекқабаттар көрініс тапқан. Мәселен, Аягөз, Шұбартау, Қарауыл, Жидебай, Түйемойнақ, Қызылқайың, Қарасу, Қойтас сияқты атаулар табиғаттың өзіндік ерекшелігін де, сол ортада қалыптасқан халықтық тәжірибені де тілдік бейнемен көрсетеді. Әсіресе түбір мен қосымша арқылы немесе сөздердің еркін тіркесуі арқылы жасалған қазақи сөзжасам үлгісі топонимдердің ұлттық сипатын айқындайды. Әрбір атаудың артында белгілі бір тарихи, ландшафтық немесе этномәдени мазмұн жатқаны аңғарылады[2,15].

Абай облысындағы топонимдердің ішінен ұлы ойшыл Абай Құнанбайұлының өмірі мен шығармашылық жолымен тікелей байланысты Жидебай, Қарауыл, Бөкенші, Құнанбай қоныстары ерекше орын алады. Бұл атаулар — қарапайым географиялық нүктелер ғана емес, қазақ руханиятының, әдебиетінің, ұлттық ойлау жүйесінің қалыптасуына негіз болған рухани орталықтар. Әрбір атаудың астарында Абай әулетінің тағдыры, қазақ қоғамының сол кезеңдегі тарихи ахуалы, рухани өзгерістер мен ой-сананың жаңғыру үдерістері жатыр. Жидебай — Абайдың шығармашылық ғұмырындағы аса маңызды мекендердің бірі. Бұл жер ақынның философиялық тереңдікке толы туындылары дүниеге келген, қазақ сөз өнерінің жаңа сапалық деңгейге көтерілуіне ықпал еткен киелі орын. Қарауыл өңірі — Абай әулетін ғана емес, бүкіл Арқаны мекен еткен ру-тайпалардың мәдени-ағартушылық орталығы болған аймақ. Осындай топонимдер халықтың рухани-мәдени тұтастығын сақтаушы тарихи кеңістікті айқын көрсетеді[3,9].

Бөкенші мен Құнанбай қоныстары да ерекше тарихи-этнографиялық мәнге ие. Бұл жерлерде қазақтың дәстүрлі билік жүйесінің ерекшеліктері, әулеттік қатынастар, ел басқару мәдениеті айқын көрініс тапқан. Құнанбай есімімен байланысты топонимдер – абыройлы би, көреген ел ағасы, рухани істердің бастамашысы ретінде танылған тұлғаның қазақ тарихындағы орнын дәлелдейтін тілдік айғақтар. Осы киелі өңірлерге қатысты атаулар халықтың тарихи жадының үзілмей жалғасқанын, ұлы тұлғаларға деген құрметтің ұрпақтан-ұрпаққа табысталып отырғанын көрсетеді. Бұл топонимдер тек географиялық белгілер ғана емес, Абай мұрасын ұлықтаудың, ұлттық рухтың тірегін сақтаудың тілдік формасы. Жер атаулары арқылы халық өз өткенін түйсініп, тарихи-рухани сабақтастығын нығайтады. Демек, Абай тұлғасына қатысты топонимдер – қазақ мәдениетінің терең тамырлы рухани кеңістігін айғақтайтын аса құнды лингвомәдени мұра. Топонимдердің лингвистикалық тұрғыдан алатын орны да айрықша. Олар – тарихи-этимологиялық зерттеулердің өзегін құрайтын, диалектология үшін құнды материал болып саналатын, халықтық терминологияны танытатын және этнолингвистикалық модельдер құруға мүмкіндік беретін тіл бірліктері. Абай облысының топонимиялық қабаттарында көне түркі, моңғол, аралас тарихи элементтердің сақталуы – бұл аймақтың мәдени-тарихи байланыстарының тереңдігін көрсетеді. Мысалы, Шыңғыс, Бөкенші, Тоқтамыс секілді атаулар түркі-моңғол өркениетінің ортақ тарихи кеңістігін еске салады. Осындай атаулардың этимологиясын ашу – өңірдің ғана емес, жалпы қазақ халқының тарихи тамырын анықтауға септігін тигізеді[4,7].

Сонымен қатар, жер-су атаулары өңірдің шаруашылық құрылымы, тұрмыс салты, табиғатты пайдалану тәжірибесі жөнінде мол мәлімет береді. Қосбұлақ, Жартасты, Талды, Сарқұдық, Қойтас, Аққұм сияқты атаулар жер бедерінің ерекшелігін ғана емес, сол ортаны игеру тәсілін, халықтың өмірлік қажеттіліктерін де көрсетеді. Бұл атаулар экологиялық таным мен тілдік номинация арасындағы байланысты танытады. Яғни топонимиялық жүйе — табиғат пен адам арасындағы тарихи сабақтастықтың, этнографиялық болмыстың айғағы.

Бұл өңірдің әрбір жер-су атауы – табиғаттың морфологиялық сипатын ғана емес, халықтың ғасырлар бойы жинақтаған тәжірибесін, тұрмыс-тіршілігін, көшпелі өркениеттің өзіндік белгілерін сақтап қалған тілдік ескерткіш. Сондықтан топонимдер – ұлттық жадтың көркем бейнесі, халықтың рухани әлемін айғақтайтын тарихи-этнографиялық ақпараттың бірегей шоғыры. Абай облысының топонимиялық қабаты арқылы аймақтың ежелгі қоныстану тарихын, этникалық құрамның өзгеру эволюциясын, көне түркі және моңғолдық мәдени ықпалдарды, сондай-ақ қазақ қоғамының шаруашылық жүйесі мен әлеуметтік құрылымын тануға болады. Жер-су атаулары – тек номинативтік бірліктер емес, халықтың табиғатты қабылдау тәсілін, оның қасиетті орындар жөніндегі түсінігін, экологиялық танымы мен тарихи санасын айқындайтын күрделі мәдени феномен[5,9].

Қорыта айтқанда, Абай облысының географиялық, тарихи және мәдени ерекшеліктері оның топонимиялық жүйесінде тұтас әрі үйлесімді түрде көрініс тапқан. Осы тұрғыдан алғанда, Абай облысының топонимиясы – ұлттық мұраның ажырамас бөлігі, тарихи-мәдени құндылықтар жүйесінің маңызды элементі, қазақ халқының рухани тарихын танытатын тілдік ескерткіш. Сондықтан бұл топонимдерді қорғау, ғылыми тұрғыдан зерделеу, мектеп және жоғары оқу орындарына арналған оқу-әдістемелік материалдарда кеңінен пайдалану – болашақ ұрпаққа ұлттық сананы, тарихи жадыны, мәдени сабақтастықты аманаттаудың маңызды жолы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қайдар, Ә. Халық даналығы: Қазақ тілінің этнолингвистикалық сөздігі. – Алматы: Дайк-Пресс, 2001.
2. Жанұзақ, Т. Қазақ ономастикасы. – Алматы: Ғылым, 1982.
3. Қойшыбаев, Е. Қазақстан топонимдерінің түсіндірме сөздігі. – Алматы: Мектеп, 1985.
4. Ақынжанов, М. Қазақтың тегі туралы. – Алматы: Санат, 1999.
5. Байбатша, Ә. Қазақ жер-су атауларының тарихы. – Алматы: Арыс, 2006.

ТАҒЫЛЫМДЫҚ ӘДЕБИЕТТІҢ РӨЛІ: АДАМГЕРШІЛІК, РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Карымсакова Факиза Мухаметхановна
қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі
«Әлихан Бөкейхан атындағы № 39 жалпы орта білім
беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Бүгінде білім беру процесі тек қана академиялық білім берумен шектелмейді. Ол балалар мен жастардың тұлғалық дамуына, адамгершілік және рухани құндылықтарды меңгеруіне ерекше мән береді. Осындай маңызды мақсаттарға жетудің тиімді жолдарының бірі — тағылымдық әдебиетті пайдалану. Тағылымдық әдебиет — адам өміріндегі моральдық және этикалық құндылықтарды көрсету арқылы тұлғаның тәрбиесі мен рухани дамуына ықпал ететін әдеби шығармалар жиынтығы. Тағылымдық әдебиет — оқырманға

моральдық сабақ, адамгершілік принциптер мен рухани құндылықтарды үйрететін әдеби шығармалар. Мұндай әдебиет тек қана көркемдік мәні үшін жазылмайды, сонымен қатар оқырманның санасын тәрбиелеуге бағытталған. Оның негізгі мақсаты — адам бойында адалдық, әділдік, махаббат, құрмет, мейірімділік сияқты қасиеттерді дамыту. Балалардың әдебиетпен танысуы олардың ойлау қабілетін, эмоционалды интеллектін, шығармашылық дамуын қамтамасыз етеді. Тағылымдық шығармаларда сипатталған кейіпкерлердің өмірлік тәжірибесі, олардың шешімдері, моральдық таңдаулары оқырманға өмірлік сабақ береді. Мысалы, қазақ әдебиетінде Абай Құнанбаевтың, Мұхтар Әуезовтің шығармалары адамгершілік құндылықтарды дәріптейтін негізгі дереккөз ретінде қызмет етеді[5,7].

Адамгершілік құндылықтарды қалыптастырудағы тағылымдық әдебиеттің рөлі

Адамгершілік — адамның қоғамдағы дұрыс іс-әрекетін, өзара сыйластықты, адалдық пен әділдікті білдіретін қасиеттер жүйесі. Тағылымдық әдебиет осы қасиеттерді балалар мен жастар бойына сіңіруде ерекше рөл атқарады.

1. **Әдептілік пен құрметті қалыптастыру:** Тағылымдық әдебиет арқылы балалар басқа адамдарға құрмет көрсету, қарым-қатынас мәдениетін меңгеру жолдарын үйренеді. Әдеби кейіпкерлердің іс-әрекеті арқылы бала дұрыс пен бұрысты ажыратуды үйренеді. Мысалы, Абайдың әңгімелері мен қара сөздері балаға адалдық, ізгілік, кішіпейілділікті үйретеді.
2. **Мейірімділік пен жанашырлық:** Тағылымдық әдебиет арқылы оқушы қоғамға деген жауапкершілігін, өзгелерге көмектесу, қайырымдылық жасау сияқты қасиеттерін дамытады. Әдеби кейіпкерлердің қиындықты жеңу жолдары, достарына немесе отбасына қолдау көрсету әрекеттері балаларға үлгі болады.
3. **Әділдік пен жауапкершілік сезімі:** Тағылымдық шығармаларда әділдік мәселесі жиі қарастырылады. Кейіпкерлердің өз әрекеттеріне жауапкершілік алу, қателігін түсіну және түзетуі арқылы оқырманға моральдық сабақ беріледі. Бұл балалардың өз шешімдеріне жауапкершілік сезімін қалыптастырады.
4. **Елжандылық және патриотизм:** Ұлттық әдебиетте елін сүйетін, халқына қызмет ететін кейіпкерлердің бейнесі жиі кездеседі. Мұндай кейіпкерлерді оқу арқылы бала өз ұлтына деген сүйіспеншілігін арттырады, ұлттық сана мен патриотизм сезімі қалыптасады[1,15].

Рухани құндылықтарды қалыптастырудағы тағылымдық әдебиеттің маңызы

Рухани құндылықтар – адамның ішкі әлемін, оның сенімі мен моральдық бағдарларын білдіреді. Тағылымдық әдебиет бұл құндылықтарды меңгеруге, жеке тұлғаның рухани дамуына көмектеседі[2,17].

- **Эмоциялық және эстетикалық дамуы:** Тағылымдық әдебиет оқушының эмоциялық тәжірибесін кеңейтеді. Балалар кейіпкерлердің сезімдерін түсіну арқылы өзіндік эмоционалды интеллектін дамытады. Сонымен қатар, әдеби шығармалар арқылы эстетикалық талғам қалыптасады.
- **Мәдениет пен дәстүрге құрмет:** Әдебиет халық мәдениетін, дәстүрлерін және тарихын насихаттайды. Тағылымдық шығармаларды оқу арқылы балалар өз мәдениетін түсінеді, ұлттық салт-дәстүрлерді қадірлейді.
- **Моральдық шешімдер қабылдау:** Кейіпкерлердің өмірлік таңдаулары арқылы оқушы моральдық мәселелерді талдайды, дұрыс шешім қабылдауға үйренеді. Бұл балада өз өмірінде дұрыс әрекет ету қабілетін қалыптастырады.

Тағылымдық әдебиетті мектепте және мектепке дейінгі ұйымдарда пайдалану

Мектепте және мектепке дейінгі ұйымдарда тағылымдық әдебиетті пайдалану арқылы адамгершілік және рухани құндылықтарды қалыптастыру бірнеше жолмен жүзеге асады:

1. **Оқу сағаттары мен әдебиеттік талдау:** Оқушыларға адамгершілікке қатысты тақырыптарды қамтитын шығармаларды талдау. Мысалы, «Абай Құнанбаевтың қара сөздері», Мұхтар Әуезовтің шығармалары, қазақ ертегілері. Оқушы кейіпкерлердің мінез-құлқын, шешімдерін талдайды, өз пікірін білдіреді[4,5].
2. **Рөлдік ойындар мен драматизация:** Әдеби кейіпкерлердің рөлін ойнау арқылы бала эмоционалды түрде тәжірибе алады, моральдық сабақтарды ішкі сезім арқылы меңгереді.
3. **Шығармашылық жұмыстар:** Балаларға тақырып бойынша эссе, өлең, сурет, презентация жасау ұсынылады. Бұл әдіс арқылы олар моральдық және рухани құндылықтарды шығармашылық тұрғыдан меңгереді.
4. **Топтық пікірталастар:** Балалар топта талқылау арқылы әртүрлі моральдық мәселелерді шешу жолдарын іздейді. Бұл олардың қоғамдағы қарым-қатынасын, пікірін білдіруін дамытады.
5. **Мерекелер мен ұлттық дәстүрлерді оқыту:** Ұлттық әдебиет пен дәстүрді үйлестіру арқылы балаларға рухани сабақ беру. Мысалы, мерекелерді өткізу кезінде ұлттық әңгімелер, ертегілер оқу[3,7].

Тағылымдық әдебиеттің жеке тұлғаға әсері

Тағылымдық әдебиет баланың тұлғалық, әлеуметтік, моральдық және рухани дамуына тікелей ықпал етеді:

- **Тұлғалық даму:** Балалар өзіне моральдық бағдар алады, мінез-құлқының қалыптасуына үлес қосады.
- **Әлеуметтік даму:** Оқушы топта қарым-қатынас жасай отырып, әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді.
- **Моральдық және рухани даму:** Адалдық, әділдік, жауапкершілік, қайырымдылық сияқты қасиеттер бойына сіңеді.
- **Эмоциялық даму:** Кейіпкерлердің өмірін түсіну арқылы бала эмоциялық сезімін, эмпатиясын дамытады.

Отбасы және педагогтармен өзара байланыс

Тағылымдық әдебиеттің тәрбиелік әсерін күшейту үшін бала тәрбиесінде отбасы мен педагогтардың рөлі ерекше. Педагогтар мен ата-аналар баланың әдеби шығармаларды оқуын қадағалай отырып, оның алған моральдық сабақтарын күнделікті өмірде қолдануына ықпал етеді. Сонымен қатар, отбасындағы әңгімелер, кітап оқу рәсімдері баланың адамгершілік және рухани құндылықтарын нығайтады.

Қазіргі заманғы технологияларды қолдану

Қазіргі ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы тағылымдық әдебиетті меңгеру тиімді болады:

- **Электронды кітаптар мен аудиокітаптар:** Балаларға қызықты және көрнекі түрде әдебиетпен таныстыру.
- **Интерактивті әдебиеттік платформалар:** Мультимедиа арқылы кейіпкерлердің өмірін көрсету, моральдық таңдауларын талдау.
- **Онлайн талқылаулар мен пікірталастар:** Балалар шығарманы оқыған соң пікірін білдіреді, өз көзқарасын қорғайды.

Тағылымдық әдебиет — адамгершілік және рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастырудағы ең тиімді құралдардың бірі болып саналады. Ол тек қана білім беруге емес, баланың тұлғалық, моральдық, әлеуметтік және рухани дамуына тікелей ықпал етеді. Тағылымдық әдебиет арқылы бала өз халқының мәдениетімен, тарихымен және дәстүрлерімен танысып қана қоймай, қоғамдағы дұрыс мінез-құлық ережелерін, өмірлік маңызды моральдық сабақтарды меңгереді. Мұндай әдебиет кейіпкерлерінің әрекеттері мен шешімдері балаларға өмірлік тәжірибе береді, оларды өз әрекеттеріне жауапкершілікпен қарауға үйретеді, әділдік пен адалдық принциптерін бойына сіңіреді. Мектептер мен мектепке дейінгі ұйымдарда тағылымдық әдебиетті жүйелі қолдану арқылы балалардың эмоционалды интеллекті, шығармашылық қабілеті, өзіне және өзгелерге деген құрметі, сондай-ақ патриоттық сезімі қалыптасады. Бұл әсіресе топтық талқылаулар, рөлдік ойындар, шығармашылық жобалар және әдеби кейіпкерлерді драматизациялау арқылы тиімді жүзеге асады. Осындай іс-әрекеттер барысында балалар тек әдебиетті меңгеріп қана қоймай, өз пікірін айтуға, шешім қабылдауға, сыни тұрғыдан ойлауға үйренеді. Ата-ана мен педагогтардың бірлескен жұмысы да өте маңызды рөл атқарады. Үйде оқылған шығармаларды талқылау, кейіпкерлердің әрекеттерін саралау, өмірлік мәселелерге байланысты мысалдар келтіру баланың адамгершілік және рухани дамуына қосымша серпін береді. Сонымен қатар, отбасы мен мектеп арасындағы өзара байланыс балаларға алған білімін күнделікті өмірде қолдануға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде моральдық тәжірибені нығайтады. Қазіргі замандағы ақпараттық технологияларды пайдалану да тағылымдық әдебиетті оқытуда маңызды құралға айналды. Электронды кітаптар, аудиокітаптар, мультимедиялық презентациялар және онлайн платформалар арқылы балалар әдебиетті қызықты, көрнекі әрі интерактивті түрде меңгереді. Бұл тәсіл шығармалардағы моральдық сабақтарды балалардың есте сақтау қабілетін арттыра отырып, олардың қызығушылығын тудырады және оқу процесін заманауи форматқа бейімдейді. Осылайша, тағылымдық әдебиет — баланың адамгершілік, моральдық және рухани дамуының маңызды құралы, оның болашақта саналы, мәдениетті және рухани бай тұлға болып қалыптасуына ықпал ететін басты педагогикалық ресурс болып табылады. Ол тек білім берудің емес, тәрбие мен тұлғаны дамыту процесінің де ажырамас бөлігі ретінде қарастырылуы тиіс. Баланың ішкі дүниесін байыту, рухани тәжірибесін кеңейту және қоғамға пайдалы азамат болып өсуіне жол ашу жағынан тағылымдық әдебиет — бірегей құрал болып табылады. Сонымен қатар, бұл әдіс ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді насихаттауға, ұрпаққа рухани сабақ беру мен мәдени мұраны сақтау мақсатында да ерекше рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдікаримова, Г. *Мектепке дейінгі білім беру: теория мен тәжірибе*. – Алматы: «Балапан-Баспа», 2018.
2. Жұмағұлов, С. *Баланың рухани және адами тәрбиесі: ұлттық құндылықтар негізінде*. – Нұр-Сұлтан: «Білім орталығы», 2019.
3. Мұхаметжанова, Ж. *Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық дәстүрлер мен мәдениетті насихаттау әдістемесі*. – Алматы: «Ұлттық білім қоры», 2016.
4. Абай Құнанбаев. *Қара сөздер*. – Алматы: «Жалын», 2007.
5. Мұхтар Әуезов. *Абай жолы*. – Алматы: «Атамұра», 2010.

АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ МӘТІНДЕРДІ ОҚУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Тусупова Мария Абылкаевна
ағылшын тілі пәнінің мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласының білім бөлімінің
«№ 8 жалпы орта білім беретін көркемдік-эстетикалық
Білім және тәрбие беру мектеп-кешені» КММ

Оқу сауаттылығы — оқушының тек мәтінді түсінуі ғана емес, ақпаратты талдау, сыни тұрғыдан ойлау және алған білімді өмірлік жағдайда қолдану қабілеті. Ағылшын тілі сияқты шет тілін оқытуда оқу сауаттылығын дамыту маңызды рөл атқарады, өйткені бұл оқушылардың тілдік компетенциясын, сөздік қорын, мәтінді түсіну дағдыларын және сыни ойлау қабілетін қалыптастырады. Оқу сауаттылығының (reading literacy) негізі мағынасы және бағыты — бұл мәтіннен ақпарат алу, оны түсіну, интерпретациялау және бағалау қабілеті. Ағылшын тілінде оқу сауаттылығы тек тілдік дағдыны дамытуға емес, сонымен бірге оқушылардың когнитивтік және аналитикалық қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Жақсы дамыған оқу сауаттылығы оқушыға жаңа сөздерді меңгеруге, мәтіннің негізгі идеясы мен детальдарын ажыратуға, сондай-ақ мәтінді өз сөздерімен қайта баяндауға мүмкіндік береді. Ағылшын тілін оқытуда оқу сауаттылығын арттыру үшін бірнеше тиімді әдістер қолданылады:

1. **Мәтінді алдын ала талдау (pre-reading activities):** Мәтінді оқудан бұрын оқушылардың назарын мәтіннің тақырыбына, суретіне немесе кілт сөздеріне аудару. Бұл әдіс мәтінге қызығушылықты арттырып, оқушылардың түсіну деңгейін көтереді. Мысалы, оқушы тақырып бойынша болжам жасау арқылы мәтіннің негізгі идеясын алдын ала ойластырады.
2. **Сөздік жұмысы (vocabulary work):** Жаңа сөздерді алдын ала таныстыру және олардың мағынасын контекстен шығару. Бұл әдіс сөздік қорды кеңейтіп, мәтіннің жалпы түсінігін жақсартады.
3. **Мәтінді оқып түсіну (while-reading activities):** Оқушылар мәтінді оқып, негізгі ойды анықтау, детальдарды табу, сұрақтарға жауап беру, мәтіннің құрылымын талдау сияқты тапсырмаларды орындайды. Мұнда **skimming** (жылдам оқып, негізгі идеясын анықтау) және **scanning** (нақты ақпаратты іздеу) әдістері кеңінен қолданылады.
4. **Оқудан кейінгі талдау (post-reading activities):** Мәтінді оқып болған соң, оқушыларға мәтін бойынша талқылау, эссе жазу, пікір білдіру, сұрақ-жауап және рөлдік ойындар өткізу ұсынылады. Бұл тәсіл оқушының түсінуін тереңдетіп, алған ақпаратты қолдану қабілетін дамытады[1,5].

Ағылшын мәтіндерімен жұмыс жасауда шығармашылық тәсілдер маңызды. Олар оқушыларға тек мәтінді түсінуге ғана емес, оны өз идеяларымен байланыстыруға мүмкіндік береді.

- **Жобалық жұмыстар:** Мәтінге қатысты жобалар жасау арқылы оқушылар оқу сауаттылығын жетілдіреді. Мысалы, мәтіндегі кейіпкерлердің өмірі немесе оқиғалар желісін бейнелейтін плакаттар немесе презентациялар жасау.
- **Эссе және қысқа жазбалар:** Мәтінді талдай отырып, оқушы өз пікірін жазбаша түрде білдіреді. Бұл әдіс оқушының сыни ойлауын дамытады.
- **Диалогтер мен драматизация:** Мәтіндегі кейіпкерлердің рөлін ойнау, диалог құру арқылы оқушылардың тілдік дағдылары мен оқу түсіну қабілеті нығаяды.

Заманауи білім беру технологиялары ағылшын мәтіндерімен жұмыс жасауда оқу сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді[2,7]

- Электронды кітаптар және аудиокітаптар: Оқушылар мәтінді тыңдау арқылы тыңдалым түсіну (listening comprehension) дағдыларын дамытады және оқу мәтінін толық меңгереді.
- Интерактивті платформалар: Мәтін бойынша тапсырмалар мен тесттер жасауға, мәтіннің негізгі идеясын анықтау немесе сөздік қорды кеңейтуге арналған интерактивті бағдарламалар тиімді.
- Онлайн талқылау форумдары: Оқушылар мәтінді талқылау барысында өз пікірін білдіреді, басқалардың көзқарасын бағалайды.

Оқу сауаттылығын арттыруда мәтін түрлерін таңдау да маңызды. Оқушыларға әртүрлі стильдегі мәтіндер ұсынылуы керек:

- Әңгімелер мен ертегілер: Балаларға қызықты, жеңіл түсінілетін мәтіндер.
- Ғылыми және ақпараттық мәтіндер: Оқушыларды аналитикалық ойлауға және ақпаратты өңдеуге үйретеді[3].
- Сынақ мәтіндер (literary texts): Сыни ойлауды дамытуға, кейіпкерлердің мінез-құлқын талдауға мүмкіндік береді.

Әр мәтінге сәйкес оқу стратегиялары таңдалады:

- Prediction (болжау): Мәтінді оқу алдында оқушы тақырып бойынша болжам жасайды.
- Questioning (сұрақ қою): Оқушы мәтінді оқи отырып, сұрақтар қояды және жауап іздейді.
- Summarizing (қорытынды жасау): Мәтіннің негізгі идеясын қысқаша Қорытындылай келе, ағылшын тіліндегі мәтіндерді оқу арқылы оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту — тілдік, когнитивтік және сыни ойлау дағдыларын бір уақытта қалыптастырудың тиімді жолы болып табылады. Мәтіндер арқылы оқушы жаңа сөздерді меңгереді, мәтіннің негізгі идеясын анықтай алады, өз ойын жүйелі жеткізеді және сыни тұрғыдан ойлауды үйренеді[4].

Ақпараттық технологияларды пайдалану да ағылшын тіліндегі мәтіндермен жұмыс жасауда маңызды рөл атқарады. Электронды және аудиокітаптар мәтінді тыңдау арқылы оқушының тыңдалым түсіну дағдыларын дамытып, мәтінді толық меңгеруіне көмектеседі. Интерактивті платформалар мен онлайн ресурстар арқылы оқушылар мәтін бойынша түрлі тапсырмаларды орындап, сөздік қорын кеңейтіп, мәтіннің негізгі идеяларын анықтай алады. Мұндай технологиялар оқу процесін интерактивті, қызықты әрі тиімді етеді, сонымен қатар оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу материалын меңгеруге мүмкіндік береді. Ағылшын тіліндегі мәтіндер арқылы оқу сауаттылығын дамыту қазіргі заманғы білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл процесс оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіруге, мәтіннің мазмұнын терең түсінуге, ақпаратты сыни тұрғыдан талдауға және бағалауға, сонымен қатар шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Оқушылар мәтін арқылы жаңа сөздер мен грамматикалық құрылымдарды меңгеріп, оларды сөйлеу мен жазба тілінде қолдануға үйренеді. Ағылшын тіліндегі мәтіндермен жүйелі жұмыс жасау оқушыларға сыни тұрғыдан ойлау, логикалық байланыстар орнату және алынған ақпаратты талдай алу қабілетін қалыптастырады. Сонымен қатар, бұл процесс оқушының өзіне деген сенімін арттырады, білімді өмірде тиімді пайдалану қабілетін қалыптастырады және болашақта ақпараттық қоғамда саналы, мәдениетті және білімді тұлға болуына жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Anderson, N. J. Reading comprehension and second language instruction. Boston: Heinle & Heinle, 2003.
2. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. 5th edition. Harlow: Pearson, 2015.
3. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. Ағылшын тілі пәнін оқыту бағдарламасы: 5–11 сыныптар. Нұр-Сұлтан: ҚР БҒМ, 2020.
4. Oxford, R. L. Language Learning Strategies in Independent Settings. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ – ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ОҚУШЫНЫҢ ӘЛЕМДІК ӨРКЕНИЕТКЕ ЖОЛЫ

Амирова Шынар Серикхановна

ағылшын тілі пән мұғалімі

педагог-сарапшы

№3 жалпы орта білім беретін мектеп

Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі жаһандану дәуірінде ақпараттың еркін алмасуы, халықаралық байланыстардың кеңеюі және әлемдік технологиялардың жылдам дамуы әр елден көптілді, білімді, бәсекеге қабілетті жас ұрпақ тәрбиелеуді талап етеді. Әлемдік өркениетпен үйлесімді дамуды мақсат еткен Қазақстан үшін бұл бағыт ерекше маңызға ие. Бүгінгі таңда ағылшын тілі – әлем елдерін біріктіретін, ғылым мен техника, бизнес пен инновация салаларында жетекші орынға ие халықаралық тіл.

Сондықтан қазақстандық оқушылардың ағылшын тілін меңгеруі олардың әлемдік өркениетке жол ашады, жаңа мүмкіндіктерге қол жеткізуіне жағдай жасайды, мәдени және интеллектуалдық деңгейін кеңейтеді. Ағылшын тілінің маңыздылығы, ең алдымен, оның халықаралық қатынас тіліне айналуынан көрінеді. Әлемдегі ғылыми еңбектердің басым бөлігі, жаңа технология жөніндегі ақпараттар, сандық білім беру ресурстары, халықаралық медианың үлкен сегменті ағылшын тілінде жарияланады. Инновациялық серпіліс жасап отырған мемлекеттердің тәжірибесін, білім беру жүйесін, ғылыми жаңалықтарын, ақпараттық технологияларын игеру үшін ағылшын тілін білу — міндетті қажеттілік. Қазіргі жас ұрпақ әлемдегі ең озық білімдер мен идеяларға қол жеткізе алуы үшін ағылшын тілі — шешуші рөл атқарады.

Сонымен қатар, ағылшын тілі – мәдениетаралық коммуникацияның негізгі құралы. Шетелге саяхаттау, әлемдегі түрлі елдердің мәдениетімен танысу, халықаралық жобаларға қатысу, шет мемлекеттердегі жастармен байланыс орнату үшін ағылшын тілін меңгеру қажет. Мұндай байланыстар жас ұрпаққа әлемге кең көзбен қарауды, толеранттылықты, түрлі мәдениеттерді құрметтей білуді үйретеді. Бұл қасиеттер көпұлтты Қазақстан қоғамы үшін де маңызды, себебі өзге халықтардың құндылықтарын түсіну ұлттық бірлікті нығайтуға үлес қосады[1,5].

Қазақстанның білім беру жүйесі соңғы жылдары ағылшын тілін оқытуға ерекше назар аударып келеді. Үштілді білім беру саясаты — осы бағыттағы стратегиялық қадамдардың бірі. Оның мақсаты — қазақ, орыс және ағылшын тілдерін қатар меңгерген, көптілді ортада еркін әрекет ете алатын тұлға қалыптастыру. Бұл саясат қазақстандық оқушылардың әлемдік білім кеңістігіне енуін жеделдетуге бағытталған. Ағылшын тілін ерте жастан оқыту — бастауыш мектептен бастап енгізілуі — балалардың тілдік қабілетін табиғи жолмен дамытуға мүмкіндік береді. Бала жас ерекшелігіне сай, дыбыстарды жақсы қабылдайды, жаңа сөздерді тез үйренеді, сөйлеу дағдысы жеңіл қалыптасады.

Заманауи әдістемелер ағылшын тілін үйренуді бұрынғыдан да тиімді етуде. Коммуникативтік оқыту әдісі оқушыны тілді жай ереже емес, қарым-қатынас құралы ретінде қабылдауға үйретсе, интерактивті сабақтар, мультимедиялық құрылғылар, онлайн платформалар тілді меңгеруді қызықты әрі қолжетімді етеді. Оқушылар рөлдік ойындар, диалогтар, пікірталастар арқылы тілдік ортаны табиғи жағдайға жақын күйде сезінеді. Бұл әдістер баланың сөйлеу, тыңдау, түсіну қабілеттерін дамытады, шығармашылық және сыни ойлауын жетілдіреді[2].

Соңғы жылдары білім мазмұнын жаңартуға байланысты CLIL (Content and Language Integrated Learning) әдісі кеңінен енгізіле бастады. Бұл тәсіл жаратылыстану пәндерін — физика, биология, география, информатика — ағылшын тілінде оқытуға негізделген. Мұндай интеграция оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, тілді өмірлік жағдайға

бейімделген түрде үйренуге мүмкіндік береді. CLIL кең ойлау қабілетін дамытады, оқушыларды халықаралық деңгейдегі академиялық ортаға дайындайды.

Ағылшын тілін меңгерудің тағы бір маңызды қыры — оқушының болашағына әсер етуі. Бүгінде әлемдік жоғары оқу орындары ағылшын тілін білетін талапкерлерге кең мүмкіндіктер ұсынады. Қазақстандық жастар шетелдік гранттар, алмасу бағдарламалары, халықаралық олимпиадалар мен ғылыми жобаларға қатысу арқылы жаһандық білім беру кеңістігіне еркін ене алады. Сонымен бірге, ел ішінде де ағылшын тілін білетін мамандардың сұранысы артып отыр. Мұнай-газ, инженерия, медицина, IT, бизнес, туризм салаларында ағылшын тілін меңгерген кадрлар еңбек нарығында жоғары бағаланады. Яғни ағылшын тілі — болашақ кәсіби табыстың кілті.

Ағылшын тілін үйрену тек білім, ғылым немесе кәсіби даму тұрғысынан ғана емес, жеке тұлғалық тұрғыдан да пайдалы. Тілді меңгеру есте сақтау қабілетін, логикалық ойлау жүйесін, фонематикалық естуді, шығармашылықты дамытады. Жаңа тіл үйрену адамның дүниетанымын кеңейтеді, ол әлемге жаңаша көзқараспен қарауға, өзін жетілдіруге ынталандырады. Бұл қасиеттер ХХІ ғасыр адамына қажетті “soft skills” — коммуникация, бірлесіп жұмыс істеу, ақпаратпен жұмыс істеу, креативтілік — дағдыларды қалыптастырады.

Әрине, ағылшын тілін оқыту сапасы педагог кадрлардың даярлығына тікелей байланысты. Сондықтан мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру, шетелдік тәжірибемен алмасу, жаңа әдістемелерді енгізу — уақыт талабы. Мұғалім тек білім беруші ғана емес, оқушының қызығушылығын оятушы, бағыт беруші, қолдаушы тұлға. Оқушының тіл үйренудегі жетістігі көбіне жаңашыл педагогтың еңбегіне байланысты[3].

Ағылшын тілі — қазақстандық оқушының әлемдік өркениетке ашылар кең жолы. Бұл тіл білімге, ғылымға, мәдениетке, жаңа технологияларға, халықаралық тәжірибеге апаратын көпір іспетті, яғни оқушының интеллектуалдық және кәсіби дамуы үшін негізгі құрал болып табылады. Ағылшын тілін меңгеру арқылы жас ұрпақ әлемдік ақпараттық кеңістікке еркін еніп, жаһандық ғылыми жаңалықтарды, білім беру бағдарламаларын, заманауи технологияларды тиімді пайдалана алады. Сонымен қатар, тіл мәдениетаралық қатынастың басты құралы ретінде әртүрлі халықтардың тарихын, дәстүрін, салт-дәстүрін танып-білуге, олардың мәдени құндылықтарын құрметтеуге мүмкіндік береді.

Ағылшын тілін білетін оқушылар халықаралық жобаларға қатысып, ғылыми зерттеулер жүргізіп, халықаралық олимпиадалар мен конференцияларда өз білімдерін көрсетуге, тәжірибе алмасуға дайын болады. Бұл олардың кәсіби құзыреттілігін арттырып қана қоймай, жеке тұлға ретінде дамуына да ықпал етеді. Сонымен қатар, қазіргі жаһандану дәуірінде еңбек нарығы да ағылшын тілін меңгерген мамандарға сұранысты арттыра түсті. Сондықтан ағылшын тілін оқытуды жетілдіру, оны заман талабына сай жаңарту, оқушыларға заманауи әдіс-тәсілдер мен интерактивті ресурстар арқылы білім беруді қамтамасыз ету — елдің стратегиялық дамуының ажырамас бөлігі болып табылады. Ағылшын тілін еркін меңгерген ұрпақ — Қазақстанның халықаралық аренада беделін арттырып, мәдени және ғылыми жетістіктерін әлемге таныта алатын болашақ көшбасшылары. Тілдік құзыреттілік тек білім саласында ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік, мәдени және кәсіби өмірде де маңызды рөл атқарады. Осы тұрғыдан алғанда, ағылшын тілі оқушы үшін әлемдік өркениетке, жаңа мүмкіндіктер мен табыстарға жол ашатын кілт болып табылады. Демек, ағылшын тілін терең меңгерген жаңа ұрпақ — Қазақстанның жарқын болашағының кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Баймұқанова, С. Бастауыш мектепте шетел тілін оқытудың психологиялық негіздері. — Алматы: Атамұра, 2017.
2. Ағылшын және қазақ тілінің педагогикасы және мектептегі тіл оқыту әдістемесі. — Алматы: Ғылым, 2015.
3. Brown, H.D. Principles of Language Learning and Teaching. — Pearson, 2014.

ОҚУШЫ ҮШІН АҒЫЛШЫН ТІЛІН БІЛУ — ТАБЫСТЫ БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ

Толегенова Баян Азаматовна
ағылшын тілі пән мұғалімі
педагог-модератор
«№3 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Бүгінгі жаһандану дәуірінде тілдік дағдылар тек қосымша білім көзі ғана емес, сонымен қатар адамның кәсіби және әлеуметтік өмірінде табысқа жетуінің маңызды факторы болып отыр. Әсіресе ағылшын тілі — бұл әлемдік коммуникацияның негізгі құралы, ғылым мен технологияның, мәдениет пен бизнес саласының әмбебап тілі. Сондықтан кез келген оқушы үшін ағылшын тілін меңгеру тек мектеп бағдарламасын орындау немесе емтиханнан өту емес, сонымен қатар оның болашақ табысты өмірінің негізі болып саналады. Ағылшын тілін білу оқушыны жаһандық білім кеңістігіне енгізіп, кәсіби мүмкіндіктерін кеңейтеді, мәдениетаралық коммуникацияға дайындайды және тұлғалық дамуына елеулі әсер етеді.

Ағылшын тілін меңгерудің білім беру саласындағы рөлі

Ағылшын тілі оқушыға білім алу мүмкіндігін кеңейтеді. Қазіргі таңда көптеген ғылыми мақалалар, зерттеулер, халықаралық жобалар мен онлайн курстар тек ағылшын тілінде қолжетімді. Бұл дегеніміз, тілдік дағдысыз оқушы заманауи білім ресурстарына толық қол жеткізе алмайды. Мысалы, әлемдегі жетекші ғылыми журналдар — Nature, Science, The Lancet — көбіне ағылшын тілінде шығарылады, ал оларға қол жеткізген оқушы өз саласында жаңа зерттеулермен танысып, ғылыми жаңалықтарды қолдана алады. Сонымен қатар, ағылшын тілін білу халықаралық бағдарламаларға қатысуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде оқушының тәжірибесін кеңейтеді және кәсіби дағдыларын жетілдіреді[1].

Қазіргі білім беру жүйесінде тілдік құзыреттілік тек теориялық біліммен шектелмей, практикалық дағдыларды дамытуға бағытталған. Мысалы, кейбір мектептерде жаңа технологиялар енгізілген, мұнда пәндік білім ағылшын тілінде беріледі. Бұл оқушыға тек тілдік емес, сонымен қатар пәндік дағдыларды да меңгеруге мүмкіндік береді. Интерактивті сабақтар, онлайн жобалар, рөлдік ойындар мен тілдік клубтар арқылы оқушы өз білімін тәжірибеде қолдануды үйренеді, сөйтіп оның сыни ойлау, коммуникация және шығармашылық қабілеттері дамиды[2,17].

Халықаралық мүмкіндіктер және кәсіби даму

Ағылшын тілін меңгеру оқушыға кәсіби мүмкіндіктерді кеңейтеді. Әлемдік нарықта жұмыс істейтін компаниялар көбіне ағылшын тілін білуге талап қояды. Халықаралық жобаларға қатысу, шетелдік әріптестермен ынтымақтастық жасау, конференциялар мен семинарларда сөз сөйлеу — бұның барлығы тілдік дағдыны қажет етеді. Мысалы, халықаралық IT-компанияларда немесе зерттеу орталықтарында жұмыс істеу үшін ағылшын тілін еркін меңгеру міндетті болып табылады. Сонымен қатар, ағылшын тілін білетін оқушы әлемдік тәжірибеден үйреніп, заманауи технологияларды тиімді пайдалана алады, бұл оның кәсіби дамуына айтарлықтай үлес қосады.

Мәдениетаралық коммуникация және әлеуметтік дағдылар

Ағылшын тілін меңгеру оқушының мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыруда да маңызды. Тіл арқылы оқушы басқа елдердің дәстүрі мен мәдениетін түсініп, олардың көзқарасын бағалай алады. Бұл дағды тек білім беру саласында ғана емес, болашақ кәсіби қызметінде де шешуші болып табылады. Мысалы, халықаралық жобаларға қатысқанда, шетелдік әріптестермен қарым-қатынас жасағанда немесе халықаралық конференцияларда сөйлегенде мәдениетаралық түсіністік пен коммуникациялық дағдылар қажет болады. Ағылшын тілі осы қабілеттерді дамытуға мүмкіндік беріп, оқушыны әлеуметтік жағынан да бәсекеге қабілетті тұлғаға айналдырады[3,4].

Сонымен қатар, тілдік дағдылар әлеуметтік интеллектіні дамытады. Оқушы өз ойын нақты жеткізе алады, командада тиімді жұмыс істейді және түрлі көзқарастарды түсініп, бағалай алады. Бұл қазіргі заманғы «soft skills» — коммуникация, бірлесіп жұмыс істеу, креативтілік, сыни ойлау — дағдыларына тікелей сәйкес келеді. Мұндай дағдылар оқушыны кәсіби және жеке өмірде табысқа жетелейді, себебі заманауи еңбек нарығы тек кәсіби білімді ғана емес, сонымен қатар коммуникация мен әлеуметтік қарым-қатынас қабілетін бағалайды.

Тұлғалық даму және жеке қасиеттер

Ағылшын тілін меңгеру оқушының тұлғалық дамуына да оң әсерін тигізеді. Тіл үйрену барысында адам өзін-өзі ұйымдастыра білуді, зейінін шоғырландыруды және өз ойларын логикалық түрде жеткізуді үйренеді. Сонымен қатар, шығармашылық қабілеттері дамиды, себебі тілдік дағдылар жаңа идеяларды ойлауға және оларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Оқушының сыни ойлау қабілеті де артады, өйткені ол ақпаратты тек қабылдап қана қоймай, оны талдауды және өз көзқарасын қалыптастыруды үйренеді.

Ағылшын тілін меңгеру арқылы оқушы өзіне деген сенімділікті арттырады. Халықаралық тәжірибе мен мәдениетаралық қарым-қатынас арқылы ол өз орнын әлемдік қауымдастықта бағалай алады. Бұл сенімділік болашақта кәсіби және әлеуметтік табысқа жету үшін маңызды фактор болып табылады[4,12].

Қазақстандық білім беру жүйесіндегі ағылшын тілінің маңызы

Қазақстанның білім беру саясаты ағылшын тілін оқытуды жетілдіруге ерекше көңіл бөледі. Елдің стратегиялық міндеттерінің бірі — жас ұрпақты әлемдік білім кеңістігіне дайындау, олардың халықаралық коммуникациялық дағдыларын дамыту. Қазақстанда CLIL технологиясы, интерактивті сабақтар, виртуалды халықаралық жобалар, тілдік клубтар сияқты заманауи әдістерді қолдану оқушылардың тілдік және мәдениетаралық құзыреттілігін арттырады. Сонымен қатар, мектептер мен университеттерде ағылшын тілінде пәндерді оқыту оқушылардың кәсіби және ғылыми әлеуетін арттырады, халықаралық тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді. Оқушы үшін ағылшын тілін білу — тек білім алу құралы емес, оның кәсіби, әлеуметтік және мәдени тұрғыдан табысты болашағына апаратын негізгі кепіл. Ағылшын тілін меңгерген жас ұрпақ халықаралық қоғамда өзін сенімді сезінеді, заманауи білім мен технологияны тиімді пайдалана алады және мәдениетаралық коммуникация дағдыларын жетілдіреді. Сондықтан Қазақстанның білім беру жүйесінде ағылшын тілін оқытуды жетілдіру, оқушыларға заманауи әдістермен білім беру, олардың тілдік және мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыру — елдің стратегиялық басымдықтарының бірі болып табылады. Бұл тек жеке тұлғаның ғана емес, бүкіл қоғамның дамуына оң әсерін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан – 2050 стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. – Астана: Баспасөз қызметі, 2012.
2. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Жаңартылған білім мазмұны бойынша оқу бағдарламалары. – Астана, 2020.
3. Жұмабаева, Қ. Шетел тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
4. Littlewood, W. Communicative Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 18. Marsh, D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

БИОЛОГИЯ ПӘНІНІҢ ОҚУШЫЛАР ҮШІН БҮГІНГІ ТАҢДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Тилеуханова Меруерт Тилеухановна
биология және география пәні мұғалімі
№ 17 жалпы орта білім беретін мектеп
Абай облысы, Семей қаласы

Биология – тірі табиғатты, организмдердің құрылымы мен қызметін, олардың өзара байланысы мен эволюциясын зерттейтін ғылым. ХХІ ғасырда биология пәнінің оқушылар үшін маңызы бұрынғыдан да артып отыр. Бұл тек мектеп бағдарламасын меңгеру үшін ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның дүниетанымын кеңейту, экологиялық санасын қалыптастыру және заманауи ғылыми жетістіктерді түсіну үшін қажет. Биология арқылы оқушылар табиғатты жан-жақты түсініп, тіршілік иелерінің бір-бірімен байланысын көре алады. Мысалы, экологиялық сабақтарда өсімдіктер мен жануарлардың өзара әсерін зерттеу арқылы қоршаған ортаны қорғаудың маңыздылығын ұғынады. Сонымен қатар, биология пәні адам денесінің құрылымы мен физиологиясын, әртүрлі аурулар мен олардың алдын алу жолдарын түсінуге мүмкіндік береді. Бұл білім жастардың өз денсаулығын күтуге, дұрыс өмір салтын ұстануға ынталандырады. Заманауи биология білім беру саласында тек теориялық ақпаратты берумен шектелмейді. Оқушылар тәжірибелік жұмыстар, зертханалық тәжірибелер арқылы білімдерін практикада қолдана алады. Мысалы, микроорганизмдерді бақылау, өсімдіктердің өсу процесін зерттеу немесе экологиялық жобаларға қатысу арқылы олар ғылыми зерттеу әдістерін үйренеді, сыни ойлау қабілеттерін дамытады. Бұл тәжірибелік тәсілдер білім алушылардың қызығушылығын арттырып, пәнге деген ынтасын күшейтеді. Биология пәнінің маңызы тек жеке тұлғаның дамуы үшін ғана емес, сонымен қатар қоғам үшін де зор. Экологиялық проблемалар мен климаттық өзгерістерге байланысты қазіргі заманғы білім алушыға табиғатты қорғау, ресурстарды тиімді пайдалану, биологиялық әртүрлілікті сақтау мәселелерін түсіну қажет. Биология пәні осы бағытта негізгі ақпарат көзін қамтамасыз етеді және жас ұрпақты экологиялық мәдениетке тәрбиелейді. Сонымен қатар, биология ғылымындағы соңғы жетістіктерді түсіну ХХІ ғасырдың адамын ғылыми сауатты етіп қалыптастыруға ықпал етеді. Генетика, молекулалық биология, биоинформатика сияқты жаңа салалар оқушыларға тек білім беріп қана қоймай, оларды заманауи ғылымдағы жаңалықтарға қызықтырады. Осы арқылы болашақта ғылым мен технология саласында кәсіби маман ретінде жетілуге жол ашылады. Осы тұрғыдан алғанда, биология пәні мектептегі оқытудың тек академиялық міндеттерін орындап қана қоймай, оқушының дүниетанымын кеңейту, экологиялық санасын қалыптастыру, сыни ойлау мен зерттеушілік дағдыларын дамыту сияқты маңызды әлеуметтік және жеке маңызы бар бағыттарды қамтиды. Биология пәнінің оқушылар үшін маңыздылығы тек білім беру контекстінде ғана емес, олардың өмірлік құзыреттілігін қалыптастыруда да көрініс табады.

Биология оқушыларға қоршаған әлемді түсінуге көмектеседі. Өсімдіктер мен жануарлардың тіршілігі, олардың қоректік байланысы, табиғаттағы экологиялық тепе-теңдік – бұл бәрі адам өмірімен тығыз байланысты. Оқушылар биология арқылы табиғатты қорғау және оған қамқорлық жасау қажеттілігін түсінеді. Мысалы, экологиялық дағдыларды меңгеру арқылы жасөспірімдер қалдықтарды дұрыс басқару, су мен ауа ресурстарын үнемдеу сияқты әрекеттерді үйренеді[1,25].

Биология пәні адамның денсаулығы мен өмір сүру салтына қатысты маңызды ақпарат береді. Анатомия, физиология, қоректану және иммунология бөлімдері оқушыларға өз денесін түсінуге, дұрыс тамақтануға, салауатты өмір салтын ұстануға үйретеді. Бұл әсіресе қазіргі замандағы өмір сапасын жақсартуға, созылмалы ауруларды алдын алуға мүмкіндік береді[2,56].

Биология тек теориялық білім беріп қана қоймай, эксперимент жүргізу, бақылау жасау, қорытынды шығару дағдыларын дамытады. Лабораториялық жұмыс, микроскоппен тәжірибе жасау, зерттеу жобаларын орындау оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін жетілдіреді. Бұл дағдылар болашақта ғылыми немесе кәсіби салада маңызды рөл атқарады.

Заманауи ғылым мен технологияны түсінуге ықпал етеді

Генетика, биотехнология, микробиология және молекулалық биология сияқты салалар қазіргі ғылым мен технологияның алдыңғы қатарында тұр. Бұл салалар адам өміріне, денсаулығына және қоршаған ортаға тікелей әсер ететін жаңа мүмкіндіктерді ашады. Мысалы, генетика адам ДНҚ-сын зерттеуге мүмкіндік беріп, тұқым қуалаушылық заңдылықтарын түсінуге көмектеседі, ал биотехнология өсімдіктер мен жануарларды жетілдіру, дәрі-дәрмектерді жасау және медициналық зерттеулерде кеңінен қолданылады. Оқушылар биологияны терең меңгеру арқылы ДНҚ құрылымы, геномды талдау, клондау, генно-инженерлік өзгерістер және жасушалық деңгейдегі биохимиялық процестер сияқты күрделі құбылыстарды түсінуге қабілетті болады. Бұл білім тек теориялық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар тәжірибелік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, мектепте немесе ғылыми жобаларда жасалатын тәжірибелер арқылы оқушылар генетикалық ақпаратты талдауды, микробиологиялық зерттеулер жүргізуді үйренеді. Сонымен қатар, заманауи биология оқушылардың ғылыми жаңалықтарға қызығушылығын оятады, зерттеушілік ойлау қабілетін дамытады және болашақта ғылыми немесе технологиялық бағыттағы мамандықтарды таңдауда маңызды рөл атқарады. Бұл білім оларды болашақта медициналық, фармацевтикалық, экологиялық немесе агротехникалық салаларда табысты қызмет етуге дайындайды. Биология пәні заманауи ғылым мен технологияны түсінуге көпір болып табылады және оқушыларға тек табиғатты түсіну ғана емес, сонымен қатар кәсіби бағытта дұрыс таңдау жасауға мүмкіндік береді[3,14].

Экологиялық сана мен жауапкершілікті қалыптастырады

Қазіргі кезде экология мәселесі әлемдік деңгейде өзекті болып отыр. Климаттың өзгеруі, ормандардың азаюы, су және топырақ ластануы, биологиялық әртүрліліктің төмендеуі – адамзат алдында тұрған маңызды проблемалардың бірі. Осындай жағдайда биология пәні оқушыларға табиғатты, қоршаған ортаны қорғау және тұрақты даму принциптерін түсінуге мүмкіндік береді. Биология сабақтары арқылы оқушылар экожүйелердің құрылымы мен жұмыс істеу заңдылықтарын, тірі организмдердің бір-бірімен және қоршаған ортамен байланысын зерттейді. Бұл білім жас ұрпақты табиғатқа жауапкершілікпен қарауға, қоршаған ортаға зиян келтірмейтін шешімдер қабылдауға бағыттайды. Мысалы, сабақта өткізілетін практикалық жұмыстар мен жобалар арқылы оқушылар қалдықтарды сұрыптау, су мен энергияны үнемдеу, табиғи ресурстарды тиімді пайдалану сияқты іс-әрекеттерді үйренеді. Сонымен қатар, биология пәні биологиялық әртүрлілікті сақтау маңыздылығын түсіндіреді. Жануарлар мен өсімдіктер түрлерінің жойылуы экожүйенің теңгерімін бұзып, адам өміріне кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан экологиялық білім оқушыларды қоршаған ортаны қорғауға, табиғи ресурстарды сақтау және экологиялық мәселелерді шешуге ынталандырады.

Қорыта айтқанда, биология пәні экологиялық сана мен жауапкершілікті қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл білім жас ұрпаққа табиғатты құрметтеуге, қоршаған ортаға зиян келтірмей әрекет жасауға және экологиялық тұрғыдан саналы шешім қабылдауға үйретеді. Биология пәнінің оқушылар үшін маңыздылығы тек теориялық біліммен шектелмейді. Ол табиғатты түсіну, денсаулықты сақтау, ғылыми ойлауды дамыту, заманауи технологияны меңгеру және экологиялық жауапкершілікке тәрбиелеу сияқты өмірлік маңызды дағдыларды береді. Сондықтан биология білім алушылар үшін тек мектептің бір пәні ғана емес, олардың болашақ өміріне әсер ететін негізгі білім көзі болып табылады. Бүгінгі таңда биологияны дұрыс меңгеру – жас ұрпақтың жан-жақты дамуы мен саналы өмір сүруінің кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ашықов, М. Биология негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 256 б.
2. Қалиев, Е., Сұлтанов, Б. Мектеп биологиясы: Оқу құралы. – Алматы: «Мектеп» баспасы, 2019. – 312 б.
3. Кузнецов, В.А. Современная биология и её роль в образовании. – Москва: Наука, 2018. – 204 с.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФИЗИКА ЕСЕПТЕРІН ШЕШЕ БІЛУ ДАҒДЫСЫН ДАМУЫ ҒАНА

Аубакирова Айнагул Сайыновна

физика пәні мұғалімі

«Ж. Аймауытов атындағы ЖОББМ» КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Физика – табиғаттың негізгі заңдылықтарын, материяның құрылымын, энергия мен қозғалыс заңдарын зерттейтін ғылым. Бұл пәнді меңгеру тек теориялық біліммен шектелмей, есептерді дұрыс шығару дағдыларын дамытуға тікелей байланысты. Есептерді шешу қабілеті оқушылардың логикалық ойлау, талдау, жоспарлау және шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Сондықтан физика есептерін шешу дағдыларын дамыту – білім беру процесінің басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Физика есептері – теориялық білімді практикада қолданудың негізгі құралы. Олар оқушыға заңдарды тек жаттап қана қоймай, нақты жағдайларда пайдалану мүмкіндігін береді. Мысалы, механикадағы қозғалыс заңдары немесе электр тізбектері туралы теориялық білімді есеп шығару арқылы толық түсінуге болады. Есептерді шешу барысында оқушы проблемаға құрылымдық талдау жасайды, берілген шамаларды пайдаланады, формулаларды дұрыс таңдайды және логикалық қорытынды шығарады.

Сондай-ақ, есептерді шығару оқушының математикалық дағдыларын дамытуға ықпал етеді, себебі физика есептері көбінесе арифметикалық, алгебралық және геометриялық амалдарды қажет етеді. Сол себепті есеп шығару процесі тек физика пәнін ғана емес, жалпы ғылыми ойлау қабілетін де жетілдіреді.

Дәстүрлі әдістер мен олардың тиімділігі

Физика есептерін шешуді үйретудің дәстүрлі әдістері көбінесе мұғалімнің түсіндірме сабақтары мен дайын формулаларға сүйенуге негізделеді. Мұндай тәсілде оқушы алдымен теорияны меңгереді, сосын мысал есептер шығарады, содан кейін дербес тапсырмалар орындайды. Дәстүрлі әдістердің артықшылығы – оқушыға есеп шығару алгоритмін қадам-қадаммен түсіндіру, формулаларды дұрыс қолдануды үйрету. Алайда тек дайын мысалдармен шектелу оқушының шығармашылық және аналитикалық ойлау қабілетін толық дамытпайды. Сондықтан дәстүрлі әдістерді интерактивті және инновациялық тәсілдермен үйлестіру қажет.

Интерактивті және белсенді әдістер

Оқушылардың есеп шығару дағдыларын дамытуда интерактивті әдістер маңызды рөл атқарады. Мұғалім топтық жұмыстар, ойын түріндегі жаттығулар, дебат немесе дискуссия арқылы оқушылардың белсенділігін арттыра алады.

Мысалы, «есеп шығару марафоны» немесе «топтық проблемалық тапсырмалар» сабақ барысында оқушылар өзара идея алмастырып, әртүрлі шешім жолдарын талқылайды. Бұл тәсіл оқушылардың тек бір ғана әдісті емес, бірнеше стратегияны қолдануға үйренуіне, логикалық ойлау қабілетін дамытуға және бірлескен әрекет арқылы тәжірибе жинауына мүмкіндік береді.

Модульдік және дифференциаланған оқыту

Есептерді шешу дағдыларын дамытуда оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескеру маңызды. Дифференциаланған тәсіл әр оқушының деңгейіне, біліктілігіне және қызығушылығына сәйкес тапсырмалар беру арқылы жүзеге асады. Мысалы, енді ғана бастаушы оқушыларға қарапайым есептер беріледі, ал жоғары деңгейдегі оқушыларға күрделі есептер мен эксперименттік тапсырмалар ұсынылады. Модульдік оқыту әдісі арқылы сабақ әрбір модуль бойынша құрылып, теория мен есеп шығару дағдылары біртіндеп

дамиды. Бұл тәсіл оқушылардың өз мүмкіндіктерін толық пайдалануына және өзіндік ой-пікір қалыптастыруына септігін тигізеді[1,17].

Цифрлық технологияларды пайдалану

Қазіргі заманда цифрлық технологиялар физика есептерін үйретуде маңызды құралға айналды. Онлайн симуляторлар, виртуалды лабораториялар, мобильді қосымшалар және интерактивті платформалар арқылы оқушылар тәжірибе жасап, есеп шығарудың әртүрлі тәсілдерін зерттей алады. Мысалы, PhET симуляторлары арқылы оқушылар электр тізбектерін құрастырып, қозғалыс заңдарын тәжірибеде тексере алады. Мұндай технологиялар оқушылардың қызығушылығын арттырып, есеп шығару процесін интерактивті және көрнекі етеді. Сонымен қатар, электрондық тесттер мен онлайн жаттығулар арқылы оқушылар өз бетінше практикалық дағдыларын дамыта алады[2,5].

Шығармашылық және проблемалық тапсырмалар

Физика есептерін шешуде шығармашылық тәсілдер де маңызды. Проблемалық есептер немесе зерттеу жобалары оқушыларға стандартты алгоритмнен тыс ойлауға мүмкіндік береді. Мысалы, нақты өмірлік жағдайларға байланысты есептер: «Қалайша велосипедті еңкейтілген жолдан қауіпсіз шығарамыз?» немесе «Электр энергиясын үнемдеу үшін үйдегі құрылғыларды қалай пайдалану қажет?» сияқты сұрақтар оқушылардың практикалық ойлау қабілетін дамытады. Шығармашылық есептер тек формулаларды қолдануға емес, сонымен қатар талдау, бағалау және шешім қабылдау дағдыларын жетілдіруге бағытталған. Бұл оқушылардың физиканы өмірмен байланыстыра білуіне және ғылыми зерттеушілік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді[3,9].

Оқушылардың физика есептерін шеше білу дағдысын дамыту – білім беру процесінің маңызды бөлігі. Дәстүрлі әдістерді интерактивті, шығармашылық, дифференцияланған және цифрлық тәсілдермен үйлестіру оқушылардың логикалық ойлау, талдау, жоспарлау және тәжірибелік қабілеттерін жетілдіреді. Есеп шығару арқылы оқушылар тек теорияны практикада қолдануды үйреніп қана қоймай, ғылыми зерттеу тәсілдерін меңгереді. Олар берілген физикалық құбылысты талдауды, шарттарды дұрыс бағалауды, қажетті формулаларды таңдауды және нәтижені логикалық қорытындылау жолдарын игереді. Мұндай тәжірибе оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін, логика мен жүйелілік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, сонымен қатар проблемаларды шешудің нақты стратегияларын қалыптастырады. Бұл дағдылар болашақта инженерлік, технологиялық, медициналық, ақпараттық немесе зерттеушілік бағыттағы мамандықтарға дайындық кезінде аса маңызды рөл атқарады. Мысалы, инженер болғысы келетін оқушы физикалық есептерді шешу арқылы құрылымдық ойлау, жүйелік талдау және жобалау қабілеттерін дамытады. Ал медициналық бағыттағы мамандықтар үшін оқушы организмнің механикалық, электрлік немесе термодинамикалық процесстерін түсіне білуі қажет. Зерттеушілік немесе ғылыми жұмысқа дайындық барысында да есеп шығару дағдылары эксперименттік нәтижелерді талдау, гипотезаны тексеру және жаңа шешімдер ұсыну қабілеттерін қалыптастырады. Сонымен қатар, физика есептерін шешу оқушылардың жеке тұлғалық дамуына, шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуына және білімге деген қызығушылығын арттыруға тікелей ықпал етеді. Есеп шығару кезінде оқушы тек стандартты формулаларды қолдана бермей, түрлі тәсілдерді сынап, альтернативті шешім жолдарын іздейді. Бұл шығармашылық ойлауды дамытуға, тәуелсіз шешім қабылдауға және зерттеушілік бастамаларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ашиков, М. Физика пәнін оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 280 б.
2. Кузнецов, В.А. Методика преподавания физики в средней школе. – Москва: Просвещение, 2018. – 240 с.
3. Нұрғожин, Е., Сүлейменова, Б. Мектепте физика есептерін шешуді үйрету әдістемесі. – Алматы: «Фолиант», 2021. – 196 б.

БІЛІМ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ АЯСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН КАЛЫПТАСТЫРУ

Аубакирова Аяулым Руслановна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
№27 жалпы орта білім беретін мектеп
Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі қоғамның өзгермелі қажеттіліктеріне сәйкес үнемі жаңартылып отыруды талап етеді. ХХІ ғасырда білім беру тек оқушыға ақпарат берумен шектелмей, оның ойлау қабілеттерін, шығармашылық және сыни талдау дағдыларын дамытуға бағытталуы тиіс. Білім мазмұнын жаңарту процесі оқушылардың тек теориялық білімін емес, сонымен бірге практикалық, танымдық және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сыни ойлау қабілеті – бұл жеке тұлғаның ақпаратты саналы түрде талдай алу, салыстыру, бағалау және қорытынды жасау дағдыларының жиынтығы. Ол оқушылардың жаңа ақпаратты меңгеру процесін тиімдірек ұйымдастыруға, өз пікірін негіздеуге және шешім қабылдау қабілеттерін арттыруға ықпал етеді. Сондықтан білім мазмұнын жаңарту аясында сыни ойлауды дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі болып табылады.

Сыни ойлаудың теориялық негіздері

Сыни ойлау қабілеті психология, педагогика және философия саласында ұзақ уақыт зерттеліп келеді. Д. Блумның таксономиясына сәйкес, сыни ойлау деңгейі тек ақпаратты қабылдаумен шектелмей, оны талдау, бағалау және шығармашылық тұрғыда қолдану қабілетін қамтиды. Сонымен қатар, П. Эннис, Р. Пол және Л. Элдер сияқты зерттеушілер сыни ойлауды «ақпаратты саналы түрде бағалау және проблемаларды шешу үшін дәлелді шешімдер қабылдау қабілеті» ретінде анықтайды.

Сыни ойлау бірнеше негізгі компоненттерден тұрады:

1. Аналитикалық компонент – ақпаратты бөлшектеу, негізгі және қосалқы элементтерді бөліп қарастыру.
2. Бағалау компоненті – алынған ақпаратты объективті түрде бағалау, сенімділігін тексеру.
3. Шығармашылық компонент – жаңа шешімдер ойлап табу, әртүрлі көзқарастарды біріктіру.
4. Рефлексиялық компонент – өз ойлары мен әрекеттерін талдау және қажет болған жағдайда түзету.

Бұл компоненттерді дамыту арқылы оқушылар тек білімді меңгеріп қана қоймай, оны тиімді пайдалана алады және қоғамның өзгермелі талаптарына сай бейімделеді.

Білім мазмұнын жаңартудың мәні мен мақсаты

Білім мазмұнын жаңарту – бұл оқушылардың жеке тұлғалық, әлеуметтік және кәсіби дамуын қамтамасыз ететін білім беру үрдісін жаңғырту. Қазақстан Республикасында білім беру саласын жаңарту бағдарламаларының басты мақсаты – оқушының тек теориялық білімін емес, сонымен бірге сыни ойлау, шығармашылық және ақпараттық дағдыларын дамыту. Жаңартылған білім мазмұнының негізгі ерекшеліктері:

- Тұлғаға бағытталған оқыту – әр оқушының қабілеті мен қызығушылығына сәйкес білім беру.
- Практикалық бағыт – алған білімді нақты өмірде қолдану мүмкіндігі.
- Интерактивті әдістерді қолдану – диалог, пікірталас, жобалық жұмыстар арқылы білімді терең меңгерту.
- Сыни ойлауды дамыту – ақпаратты тек қабылдаумен шектелмей, оны талдау, салыстыру және қорытынды жасау.

Осы ерекшеліктер білім беру процесін оқушылар үшін қызықты әрі тиімді етеді, сондай-ақ олардың ойлау мәдениетін арттырады. Сыни ойлауды қалыптастыру үшін педагогтар әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануы қажет. Олардың ішінде ең тиімділері:

1. Проблемалық оқыту – оқушыларға нақты мәселе беріледі, олар оны шешу үшін ақпарат жинап, талдап, қорытынды шығарады. Мысалы, экологиялық мәселелерді талдау немесе тарихи оқиғаларды салыстыру.
2. Жоба жұмыстары – топпен немесе жеке оқушылар белгілі бір тақырып бойынша жобалар әзірлейді. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін бір уақытта дамытады.
3. Пікірталас және дебаттар – оқушылар өз пікірлерін дәлелдермен қорғайды, қарсы пікірлерді талдайды және өз шешімдерін негіздейді.
4. Кейс-стади әдісі – нақты өмірлік немесе ойдан шығарылған жағдайлар негізінде шешім қабылдау. Бұл әдіс логикалық ойлау және шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіреді.
5. Рефлексия және өзін-өзі бағалау – оқушылар өз оқу әрекеттерін талдап, нәтижелерін бағалайды, бұл сыни ойлауды тереңдетуге мүмкіндік береді.

Әдістерді таңдағанда оқушының жас ерекшелігі, қабілеті және пәндік бағыт ескерілуі қажет. Сондай-ақ, технологиялық құралдарды, мысалы, интерактивті платформаларды, мультимедиа ресурстарын қолдану сыни ойлауды дамытуға қосымша мүмкіндік береді.

Сыни ойлауды дамыту процесінің тиімділігін бағалау маңызды. Бұл үшін педагогтар әртүрлі критерийлер мен құралдарды қолдануы мүмкін:

- Бақылау тапсырмалары – проблемалық тапсырмалар, эссе, жобалық жұмыстар.
- Өзін-өзі бағалау – оқушы өз жұмысын бағалап, жетілдіру жолдарын анықтайды.
- Топтық бағалау – оқушылар бір-бірінің жұмысын талдап, пікірлерін айтады.
- Рефлексивті сұхбаттар – педагог оқушыға бағытталған сұрақтар қойып, ойлау дағдыларын анықтайды.

Бұл тәсілдер оқушының сыни ойлау деңгейін жан-жақты бағалауға мүмкіндік береді және педагогқа оқыту процесін жетілдіруге қажетті ақпарат береді. Педагог сыни ойлауды дамытуда тек ақпарат беруші емес, оқытушы және бағыттаушы рөлін атқарады. Оның міндеттері:

- оқушыларға талдау және салыстыру дағдыларын дамытуға жағдай жасау;
- түрлі көзқарастарды қабылдауға және бағалауға үйрету;
- шығармашылық пен ойлау процесін ынталандыру;
- кері байланыс беру және түзетулер енгізу арқылы оқушылардың дамуын қадағалау.

Сонымен қатар, педагог жаңа технологияларды тиімді пайдалана отырып, сабақтарды интерактивті етіп ұйымдастырады. Бұл оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың сыни ойлау қабілеттерін тереңдетеді. Білім мазмұнын жаңарту аясында оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін қалыптастыру – қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Сыни ойлау қабілеті оқушылардың ақпаратты талдау, бағалау және қорытынды жасау дағдыларын жетілдіруге, шығармашылық және практикалық шешімдер қабылдауына мүмкіндік береді. Сыни ойлауды қалыптастыру барысында педагогтар проблемалық оқыту, жоба жұмыстары, пікірталас және рефлексия сияқты әдістерді тиімді қолдануы қажет. Сонымен қатар, бағалау жүйесі оқушылардың дамуын қадағалауға және олардың қабілеттерін арттыруға бағытталуы тиіс. Нәтижесінде, білім мазмұнын жаңарту арқылы оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамыту олардың интеллектуалдық, әлеуметтік және шығармашылық дамуын қамтамасыз етеді. Бұл өз кезегінде оқушыларды заманауи қоғамдағы күрделі мәселелерді шешуге дайын, белсенді және жауапты тұлға ретінде қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Блум, Б. С., Хилл, Н., Бродвей, Б. Таксономия обучения: Классификация образовательных целей. – М.: Просвещение, 2019.
2. Эннис, Р. Critical Thinking: A Streamlined Conception. – New York: Prentice Hall, 2017.
3. Пол, Р., Элдер, Л. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Pearson, 2019.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ DAҒДЫЛАРЫНА ӘСЕРІН ЗЕРТТЕУ

Кусаинова Айнур Мустафаевна
мектепалды топ тәрбиешісі
«№46 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі ақпараттық қоғамда білім беру саласына еніп жатқан инновациялық технологиялардың ішінде жасанды интеллекттің (ЖИ) орны ерекше. Әсіресе мектепке дейінгі кезеңдегі балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту үрдісінде ЖИ элементтері кеңінен қолданылып, педагогикалық тәжірибеге жаңа серпін беріп отыр. Мектепке дейінгі шақ – тілдің қарқынды дамитын кезеңі, бұл уақытта бала сөздік қорын белсенді толықтырып, сөйлем құрау, қарым-қатынас жасау, өз ойын жеткізу дағдыларын меңгереді. Сондықтан осы жастағы балалардың тілін дамытуда ЖИ технологияларын қолданудың әсерін зерттеу – қазіргі педагогика мен психологияның маңызды бағыттарының бірі. ЖИ технологияларының ең басты ерекшелігі – баланың сөйлеу әрекетін автоматты түрде талдап, оның жеке ерекшеліктеріне бейімделген оқу ортасын ұсына алуында. Балаларға арналған мобильді қосымшалар мен интерактивті платформалар баланың айтқан сөздерін дыбыстық талдаудан өткізіп, оның интонациясын, дыбыстарды айту дәлдігін, сөздердің дұрыс қолданылуын бағалай алады. Мұндай кері байланыс дәстүрлі оқыту тәсілдеріне қарағанда жедел әрі нақты жүзеге асады. Мысалы, логопедиялық бағыттағы бағдарламалар бала «р» дыбысын дұрыс айта алмаса, оны түзетуге арналған жеке жаттығуларды автоматты түрде ұсынады. Бұл тәсіл әрбір балаға дараланған колдау көрсетуге мүмкіндік береді. Балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуда ЖИ элементтері бар интерактивті ойын платформалары ерекше рөл атқарады. Олар ойын түрінде ұсынылғандықтан, бала сөйлеу әрекетіне еркін кіреді, сезімдік-жігерлік жағынан белсенді болады. ЖИ бар ойындар баланың сөйлеуге деген қызығушылығын арттырып, жаңа сөздерді оңай есте сақтауға, оларды түрлі жағдайларда қолдана білуге үйретеді. Сонымен қатар мұндай ойындарда балалар өздері сөйлеген кезде жүйе сол сөйлеуге жауап беріп, диалогтық қарым-қатынас тудырады. Бұл әрекет баланың тілдік белсенділігін, диалогты бастау және жалғастыру дағдыларын дамытады. Жасанды интеллект сөйлеу тілін диагностикалауға да тиімді құрал болып табылады. Бұрын мұндай диагностика тек педагогтың бақылауына, естуіне және субъективті бағасына негізделсе, қазіргі ЖИ жүйелері баланың сөйлеуіндегі қателерді автоматты түрде тіркеп, олардың жиілігін, ерекшелігін сандық түрде көрсетеді. Бұл педагогқа баланың тілдік даму деңгейі туралы нақты әрі дәл ақпарат алуға, жеке даму картасын құруға мүмкіндік береді. Әсіресе сөздік қоры шектеулі немесе дыбыс айтуда тұрақты қиындықтары бар балалармен жұмыс істегенде мұндай диагностика маңызды рөл атқарады. Сонымен бірге ЖИ негізіндегі виртуалды ассистенттер мен сөйлесу платформалары балалардың байланыстырып сөйлеуін дамытуға тиімді. Бұл құралдар балаға суреттер, сюжеттер немесе интерактивті тапсырмалар ұсынып, сол бойынша әңгіме құрастыруды сұрайды. ЖИ оның сөйлеуін мәтінге айналдырып, синтаксистік және семантикалық тұрғыдан талдайды. Осылайша бала өз ойын жүйелі жеткізуді үйренеді. Дегенмен кез келген технология секілді ЖИ-дің де тек артықшылықтары ғана емес, белгілі бір шектеулері бар. Педагогтар мен ата-аналар бұл жүйелердің мүмкіндіктерін дұрыс түсініп, оны мақсатқа сәйкес қолдана білулері қажет. Ең алдымен, жасанды интеллект баланың табиғи дамуын толық алмастыратын құрал емес екенін атап өткен жөн. Бала тілі – тек сөздерді меңгеру емес, ол эмоциямен, қарым-қатынаспен, шынайы өмірлік тәжірибемен тығыз байланысты күрделі процесс. Сондықтан ЖИ балаға тілдік үлгі беріп, сөздік қорын байытқанымен, ол тірі адаммен сөйлескенде пайда болатын эмоционалды байланыс пен

элеуметтік тәжірибені бере алмайды. Кішкентай бала үшін ересек адамның жылы дауысы, мейірімді көзқарасы, қолдау білдіретін ишаралары өте маңызды. Бұлар тіл дамуының ажырамас бөлшегі. Ал ЖИ құралдары мұндай табиғи эмоцияларды шынайы түрде жеткізе алмайды: олар тек сөздердің логикалық ретін, грамматикасын, кейде интонацияны ғана ұсынады. Эмоционалды мазмұн, адами жылулық жетіспей отырады. Сондықтан жасанды интеллект баламен тікелей қарым-қатынас орната алатын мұғалімнің немесе ата-ананың орнын баса алмайды. Ол — тек қосымша әдіс, баланың даму процесін байытуға арналған заманауи көмекші.

Сонымен қатар кез келген цифрлық технология сияқты ЖИ-ді шамадан тыс қолданудың да белгілі бір қауіптері бар. Мектепке дейінгі балалардың ұзақ уақыт экран алдында отыруы олардың көру қабілетіне, зейін деңгейіне, эмоционалды тұрақтылығына кері әсер етуі мүмкін. Ұзақ уақыт бойы қозғалыссыз экранға телміріп отыру жүйке жүйесін шаршатып, белсенді ойынға деген қызығушылықты төмендетеді. Ал белсенді ойын – баланың дамуының негізгі факторы. Сондықтан ЖИ құралдарын қолданған кезде уақыт мөлшері нақты белгіленуі тиіс. Педагог немесе ата-ана баланың экран алдында қанша уақыт өткізгенін бақылап, ЖИ-мен жұмыс дәстүрлі ойындар мен шынайы қарым-қатынасты ығыстырмайтындай етіп ұйымдастыруы қажет.

Жасанды интеллектті тиімді пайдалану үшін педагогтың кәсіби шеберлігі ерекше рөл атқарады. ЖИ қолдану — жай ғана баланы технологиямен таныстыру емес, оны баланың жас ерекшелігіне, даму деңгейіне және жеке қажеттіліктеріне бейімдеу деген сөз. Педагог қандай бағдарламаны қандай мақсатта қолданатынын, оның балаға қандай пайда беретінін немесе керісінше, қандай қиындық тудыруы мүмкін екенін алдын ала ойластырады. Мысалы, сөйлеуде қиналатын балаға дыбыстарды дұрыс айтуға көмектесетін ЖИ бағдарламасы тиімді болуы мүмкін, ал тілінің дамуы қалыпты бала үшін күрделірек сөздік ойындар ұсынылады. Мұнда педагогтың байқампаздығы мен кәсіби шешімі аса маңызды.

ЖИ элементтерін таңдау барысында олардың мазмұны баланың жасына сай болуы да ерекше назарда болуы тиіс. Бағдарламаның күрделілігі баланың мүмкіндіктеріне сәйкес болмаса, ол керісінше, баланың мотивациясын төмендетуі мүмкін. Мәселен, өте қарапайым тапсырмалар баланы жалықтырса, шамадан тыс қиын тапсырмалар оның өзін-өзі бағалауына кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан педагог ЖИ мазмұнын үнемі қадағалап, қажет жағдайда өзгертіп немесе басқа нұсқа таңдап отырғаны жөн.

Жалпы алғанда, жасанды интеллекттің мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдыларын дамытудағы рөлі өте жоғары. Ол баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып оқытуға мүмкіндік береді. ЖИ баланың даму қарқынын бақылай алады, оның жиі қателесетін тұстарын анықтап, дәл сол бағытта қосымша тапсырмалар беруге қабілетті. Мұндай дараланған тәсіл әсіресе балалардың сөйлеу кемшіліктерін түзету барысында өте тиімді. Бұған қоса, жасанды интеллект ойын элементтерін оңай енгізе алады: мультимедиялық бейнелер, дыбыстық эффекттер, интерактивті тапсырмалар бала үшін оқыту процесін қызықты әрі жандандырады. Бұл — баланың оқу мотивациясын арттыратын негізгі факторлардың бірі. Диагностикалық мүмкіндіктері де көңіл бөлуге тұрарлық. ЖИ баланың сөйлеу жылдамдығын, дыбыстау нақтылығын, сөздік қор мөлшерін, грамматикалық құрылымдарды қолдануын жүйелі түрде талдай алады. Бұл деректер педагогқа баланың даму динамикасын объективті бағалауға көмектеседі. Ал дәстүрлі әдістерде мұндай нақты талдау жасау көп уақыт пен күшті талап етеді. ЖИ педагог жұмысының кей бөлігін жеңілдетіп, уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жұбанова Г., Касенова А. Мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту негіздері. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
2. Baxter, P., Belpaeme, T. Social Robots in Early Childhood Education and Language Development. – Cambridge University Press, 2020.
3. Luckin, R. Artificial Intelligence and Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – London: UCL Knowledge Lab, 2018.

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫ: МӘНІ, ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ДАМУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Айшукенова Данагул Ермаковна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
«№35 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі әлемде білім беру сапасы тек ақпаратты қабылдау деңгейімен шектелмейді. Білімділік, оның тиімділігі, оқушының алған мәліметті түсінуі, оны талдай білуі және тәжірибеде қолдана алуымен бағаланады. Осы тұрғыдан алғанда, оқу сауаттылығы – білім мен дамудың басты көрсеткіші ретінде қарастырылады. Ол тек мектептік пәндерді меңгеру емес, жеке тұлғаның ойлау қабілеті мен әлеуметтік өмірде өз орнын табуына ықпал ететін күрделі құбылыс болып табылады. Оқу сауаттылығы – бұл оқушының мәтінді тек көзбен қарап шығу қабілеті емес. Бұл оның мәтіннің мәнін түсінуі, негізгі ойларды бөліп, қорытынды жасай білуі, ақпаратты талдап, өмірде қолдана алуын қамтитын кешенді дағды. Білім беру саласында оқу сауаттылығы – сабақтағы жетістік көрсеткіші ғана емес, сонымен қатар, адамзаттың ақпараттық қоғамда тиімді әрекет етуінің, сыни ойлау қабілетінің маңызды өлшемі болып табылады. Сондықтан әрбір білім беру ұйымы мен педагог бұл бағытта жүйелі жұмыс жүргізуі тиіс. Оқу сауаттылығын бірнеше аспектіден қарастыруға болады. Біріншіден, оқу сауаттылығы – бұл ақпаратты қабылдау, өңдеу және оны мақсатқа сай қолдану дағдыларының жиынтығы. Оқушы мәтінді дұрыс оқып, оның мазмұнын түсініп, негізгі ойларды бөліп, қорытынды жасай білуі қажет. Бұл жерде тек сөздік мағынасына мән беру жеткіліксіз. Мәтіннің құрылымы мен логикалық байланысын, автордың ойлау жүйесін түсіну, сыни тұрғыдан ой қорытындысын жасау да оқу сауаттылығының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Екіншіден, оқу сауаттылығының бірнеше түрі бар. Ғылыми зерттеулерде оны әдетте функционалдық, критикалық, мәдени-эстетикалық оқу сауаттылығы деп бөледі. Функционалдық оқу сауаттылығы – мәтінді күнделікті өмірде қолдана білу қабілеті. Мұнда оқушы хабарламаларды, нұсқаулықтарды, жарнамаларды, ресми құжаттарды немесе басқа да мәтіндерді түсініп, қажетті ақпаратты нақты ала білуі керек. Бұл қабілет ақпараттық қоғамның негізгі қажеттіліктеріне сай келеді және әрбір адамның күнделікті өмірде тиімді әрекет етуіне мүмкіндік береді. Критикалық оқу сауаттылығы – мәтінді сыни тұрғыдан бағалау қабілеті. Мұнда оқушы ақпараттың шынайылығын анықтау, автордың көзқарасын түсіну, деректерді салыстыру және қорытынды жасау дағдыларын меңгереді. Критикалық оқу тек мәтінді оқу емес, ақпаратты талдап, шешім қабылдай алатын тұлға қалыптастыруға бағытталған. Мәдени және эстетикалық оқу сауаттылығы – әдеби және көркем мәтіндерді бағалау қабілеті. Мұнда оқушы шығарманың мазмұнын, эмоционалды мәнін түсініп, эстетикалық талғамын дамытады. Бұл түр оқу мәдениетін қалыптастырып, оқуға деген қызығушылықты арттырады, шығармашылық ойлауды дамытады.

Оқу сауаттылығын дамыту жолдары

Оқу сауаттылығын жетілдіру жолдары бірнеше бағытта жүзеге асады. Алдымен мұғалімнің кәсіби шеберлігі шешуші рөл атқарады. Қазақ тілін оқытуда әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы оқушылардың оқу дағдыларын нығайтуға болады. Мысалы:

Мәтінді талдау әдісі – мәтіндегі негізгі ойларды бөліп көрсету, автор ниетін анықтау, сюжет пен кейіпкерлер арасындағы байланысты түсіндіру.

Сұрақ-жауап әдісі – оқушыларға мазмұн бойынша сұрақтар қою арқылы оларды ойлануға, талдауға және өз пікірін білдіруге үйретеді.

Топтық және жұптық жұмыс – оқушылардың бір-бірімен пікір алмасуы, өз ойларын ортаға салуы және басқа көзқарастарды тыңдауы.

Жобалық әдіс – мәтін мазмұнын негізге ала отырып шығармашылық тапсырмалар орындау, кейіпкерлердің мінез-құлқын талдау немесе оқиғаның жалғасын ойлап шығару.

Сонымен қатар, сөздік қорын дамыту оқу сауаттылығын көтерудің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Жаңа сөздерді меңгеру оқушыларға мәтінді тереңірек түсінуге, өз ойларын нақты әрі дәл жеткізуге мүмкіндік береді. Сөздік қор кеңейген сайын оқушының мәтінді талдау қабілеті, шығармашылық ойлау да дамиды.

Қазіргі заманда оқу сауаттылығын дамытуда ақпараттық технологияларды пайдалану ерекше маңызды. Мультимедиялық құралдар, интерактивті тақталар, онлайн мәтіндер мен электрондық кітаптар оқушыларға оқу процесін қызықты әрі тиімді жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл құралдар тек мәтінді оқуға ғана емес, оны талдауға, суреттеу және сипаттау арқылы ой қорытындысын жасауға да көмектеседі. Сонымен қатар, электрондық тесттер, викториналар және интерактивті тапсырмалар арқылы оқушылардың оқу нәтижелерін бағалау жеңілдейді, мотивацияны арттырады. Оқу сауаттылығы тек мектептік біліммен шектелмейді. Ол жеке тұлғаның жалпы мәдениеті, ойлау қабілеті, сыни тұрғыдан шешім қабылдау мүмкіндігінің көрсеткіші болып табылады. Жоғары оқу сауаттылығы бар адамдар ақпаратты дұрыс қабылдап, оны өмірде тиімді қолдана алады. Бұл қабілет тек білім алу процесінде ғана емес, қоғамдық өмірде, кәсіби салада да маңызды рөл атқарады. Мысалы, жұмыс орнында нақты ақпаратты талдап, дұрыс шешім қабылдау, түрлі көзқарастарды салыстырып қорытынды жасау қабілеті – оқу сауаттылығының тікелей нәтижесі болып табылады. Сондықтан мектепте, университетте және отбасыда оқу сауаттылығын дамытуға ерекше көңіл бөлу қажет. Оқу сауаттылығы – бұл тек мәтінді оқып, оның сөзін түсіну емес, сонымен бірге оны терең талдап, маңызды ақпаратты бөліп алып, ой қорытындысын жасап, алған білімді өмірде тиімді қолдана алу қабілеті. Оқу сауаттылығы жеке адамның интеллектуалды дамуы мен кәсіби біліктілігінің негізін құрайды. Бұл қабілет адамның ақпаратты дұрыс қабылдауына, оны сыни тұрғыдан бағалауына, аргументтерді салыстыра білуіне және өз пікірін дәлелді түрде жеткізуіне мүмкіндік береді.

Оқу сауаттылығы бірнеше түрге бөлінеді:

1. Функционалдық оқу сауаттылығы – күнделікті өмірде, оқу процесінде және кәсіби қызметте ақпаратты дұрыс түсініп, қолдану қабілеті.
2. Критикалық оқу сауаттылығы – мәтіндегі ақпаратты сын тұрғысынан талдау, шынайы дерек пен пікірді ажырата білу, өз қорытындысын негіздеп шығару.
3. Мәдени-эстетикалық оқу сауаттылығы – әдеби шығармаларды, өнер туындыларын, мәдени мәтіндерді түсіну, талдау және олардың адам дамуына қосатын мәнін бағалау.

Оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуда мұғалімнің кәсіби шеберлігі ерекше рөл атқарады. Мұғалімнің кәсіби әдістемесі, сөздік қорын арттыруға бағытталған жұмыс, мәтінді талдау дағдыларын қалыптастыру, ақпараттық технологияларды қолдану оқушының оқу қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Оқу сауаттылығы жеке тұлғаның білім деңгейін көтеріп қана қоймай, оның ойлау қабілетін, сыни тұрғыдан бағалау қабілетін, проблемаларды шешу және өмірде тиімді шешім қабылдау дағдыларын қалыптастырады. Сондықтан мектеп қабырғасынан бастап жүйелі түрде оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуға көңіл бөлу маңызды. Бұл бағытта түрлі әдістер мен технологияларды қолдану арқылы оқушылардың дағдыларын кезең-кезеңімен жетілдіру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Базарбаев, Н. Оқу сауаттылығының теориялық негіздері. – Алматы: «Білім», 2018. – 192 б.
2. Кузнецова, Л. В. Критическое мышление и развитие чтения у школьников. – Москва: Просвещение, 2017. – 224 с.
3. Тұрсынбекова, А. Оқу сауаттылығын дамыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2019. – 160 б.

МАТЕМАТИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАР АРҚЫЛЫ ЛОГИКАНЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Баймышева Лаура Мырзабековна

бастауыш сынып мұғалімі

Абай облысы, Семей қаласы

«№35 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Бастауыш сыныптағы оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамыту – олардың оқу мен өмірде табысты болуына үлкен әсер етеді. Логикалық ойлау – бұл мәселені дұрыс түсіну, қорытынды жасау, себеп-салдарды байқау және дұрыс шешім қабылдау қабілеті. Математика пәні балалардың логикасын дамыту үшін ең тиімді құралдардың бірі болып табылады, өйткені математикалық тапсырмалар арқылы балалар тек есептеуді үйреніп қана қоймай, ойлау, салыстыру, талдау және пайымдау дағдыларын қалыптастырады. Математикалық тапсырмалар логиканы дамытудың бірнеше жолымен ұсынылуы мүмкін. Бірінші жол – сандар мен шамаларды салыстыру. Мысалы, «Қай сан үлкен: 7 немесе 9?» немесе «5 алмадан 2-сі қызыл, қалғандары жасыл, жасыл алма қанша?» деген сияқты сұрақтар балалардың сандық ойлау қабілетін арттырады. Мұндай тапсырмалар тек санауды үйретпей, сонымен қатар балаларға салыстыру, бөлу, топтау сияқты логикалық операцияларды да меңгеруге мүмкіндік береді. Екінші жол – қатардағы сандар мен үлгілерді табу. Мысалы, «1, 2, 3, ..., 5-ке дейінгі сандар қатарын жалғастыр» немесе «●, ▲, ●, ▲, ... келесі фигура қандай?» деген тапсырмалар балалардың логикалық пайымдау қабілетін дамытуға көмектеседі. Мұндай жаттығулар балаларға заңдылықтарды түсінуді, жүйелеуді және себеп-салдарды анықтауды үйретеді. Бұл тапсырмалар логикалық ойлаудың негізгі элементтері болып табылады, өйткені бала ұқсастықтарды табу және жалпылау дағдыларын дамытады. Үшінші жол – мәселелер мен есептерді шешу. Математикалық есептер балаларға ақпаратты талдауды, басты деректерді бөліп алуды және дұрыс қорытынды жасау қабілетін береді. Мысалы, «Базарға 5 алма мен 3 банан әкелінді. Барлығы неше жеміс?» деген есеп тек қосу мен алу дағдыларын дамытпай, сонымен қатар оқушыға ақпаратты дұрыс ұйымдастыруды үйретеді. Одан бөлек, сөздік есептер баланың сөйлеу қабілеті мен логикалық пайымдауын да жетілдіреді. Төртінші жол – шешу жолдарын салыстыру және талдау. Бір есептің бірнеше шешу әдісін көрсету балаларға бір нәрсені әртүрлі қырынан қарауды үйретеді. Мысалы, $8 + 7$ есепті санау кезінде алдымен $8 + 2 = 10$, кейін $10 + 5 = 15$ деген әдісті қолдануға болады. Немесе $7 + 8 = 7 + 7 + 1 = 15$ деп шешуге болады. Мұндай жаттығулар оқушыларға логикалық ойлау, жоспарлау және өз шешімін дәлелдеу дағдыларын қалыптастырады. Бесінші жол – логикалық ойындар мен пазлдар. Математикалық тапсырмаларды ойын арқылы беру балалардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, «Қай тасқа сәйкес сан қойылады?» немесе «Төртбұрыштардың ішінен тек квадратты таңда» деген ойындар оқушының назарын шоғырландыруға, салыстыру және таңдау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Сондай-ақ, ребустар, математикалық лабиринттер, қарапайым есептерді суреттер арқылы шешу логикалық ойлаудың дамуына оң әсер етеді.

Математикалық тапсырмаларды орындау барысында мұғалімнің рөлі өте маңызды. Мұғалім тек есеп шығару жолдарын көрсетуге емес, сонымен қатар оқушының ойлау процесін қадағалап, дұрыс бағытта дамытуға тиіс. Мысалы, оқушы бір есепті шешкенде «Неліктен осылай шештің?» деп сұрақ қойса, бала өз логикалық ойлауын айқын көрсетеді, бұл өз кезегінде пайымдау қабілетін жетілдіреді. Мұғалім әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп, тапсырмаларды күрделілігіне қарай реттеп берсе, оқушылардың логикасы жүйелі түрде дамиды. Сонымен қатар, қайталау және жүйелі жұмыс маңызды. Логикалық ойлау бірден дамымайды, ол тұрақты түрде түрлі деңгейдегі есептерді шешу арқылы қалыптасады. Мысалы, әр сабақта қарапайым есептерден бастап, кейінгі деңгейдегі сөздік есептерге және логикалық жаттығуларға көшкенде, балалардың ойлау қабілеті біртіндеп жетіледі.

Негізінде математикалық тапсырмалар бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау қабілетін қалыптастырудағы маңызды әрі негізгі құралдардың бірі болып табылады. Бұл тапсырмалар тек есеп шығару немесе сандармен жұмыс істеумен шектелмейді, сонымен бірге оқушылардың ойлау құрылымын дамытып, олардың талдау және қорытынды жасау дағдыларын жетілдіруге бағытталған кешенді әдіс ретінде қарастырылады. Мысалы, сандарды салыстыру, үлгілерді табу, әртүрлі есептерді шешу, шешу жолдарын талдау, сондай-ақ ойын түріндегі математикалық тапсырмалар балаларға жүйелі ойлау, логикалық байланыстарды табу және қорытынды жасау қабілеттерін үйретеді. Мұндай әрекеттер оқушылардың мәселені әр қырынан қарауға, болжам жасауға және өз шешімін дәлелдей білуге машықтануына көмектеседі. Математикалық тапсырмаларды тиімді пайдалану барысында мұғалімнің рөлі ерекше маңызды. Мұғалім дұрыс бағыттау, нақты мысалдар арқылы түсіндіру және жүйелі қайталау әдістерін қолдану арқылы оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін кезең-кезеңімен дамыта алады. Мысалы, бір тапсырманы бірнеше жолмен шешу, әр баланың шешу тәсілін салыстыру және талқылау балалардың ойлау мүмкіндіктерін кеңейтеді, олардың сыни ойлау қабілетін шыңдайды. Сонымен қатар, ойын элементтері қосылған есептер оқушылардың қызығушылығын арттырып, математикалық тапсырмаларды тек міндет ретінде емес, қызықты шығармашылық процесс ретінде қабылдауға мүмкіндік береді. Логикалық ойлау қабілеті тек мектептегі оқу нәтижесіне әсер етумен шектелмейді. Ол жеке тұлғаның өмірлік дағдыларына, мәселелерді шешу, дұрыс қорытынды жасау, шешім қабылдау сияқты қабілеттеріне тікелей ықпал етеді. Мысалы, күнделікті өмірде балалар өздерінің алған білімін пайдаланып, логикалық ойлау арқылы дұрыс таңдау жасауға, қиын жағдайларда ойластырып әрекет етуге үйренеді. Осы тұрғыдан алғанда, математикалық тапсырмалар арқылы логиканы дамыту бастауыш сыныпта оқушылардың толыққанды ойлау дағдыларын қалыптастырудың маңызды және тиімді жолы болып табылады.

Сондай-ақ, математикалық тапсырмаларды интегративті түрде қолдану оқушылардың басқа пәндердегі логикалық ойлау қабілетін де дамытады. Мысалы, математикадағы үлгілерді талдау қабілеті қазақ тілі мен әдебиет сабақтарындағы мәтінді түсіну және талдау дағдыларын қолдауға, зерттеу және ғылыми ойлау қабілетін жетілдіруге септігін тигізеді. Бұл тәсіл оқушылардың білімін кешенді түрде дамытып, олардың шығармашылық және аналитикалық ойлауын үйлестіре меңгеруге мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, математикалық тапсырмалар бастауыш сынып оқушылары үшін тек есеп шығару құралы емес, олардың ойлау қабілетін, талдау мен қорытынды жасау дағдыларын дамытудың тиімді әдісі болып табылады. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі, жүйелі бағыт беру, ойын элементтерін енгізу және тапсырмаларды дұрыс құрылымдау балалардың логикалық ойлау қабілетін күннен-күнге жетілдіруге ықпал етеді. Сондықтан, математикалық тапсырмалар арқылы логиканы дамыту – бастауыш сынып оқушыларының толыққанды, жан-жақты дамыған ойлау дағдыларын қалыптастырудың маңызды және қажетті әдісі болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдрахманова, Г. М. Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау қабілетін дамыту. – Алматы: Білім, 2018. – 220 б.
2. Ахметова, С. Т. Математикалық ойлау мен есептік дағдыларды дамыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2019. – 184 б.
3. Бектемісова, Л. С. Бастауыш сыныптарда ойлау дағдыларын қалыптастыру: әдістемелік нұсқау. – Нұр-Сұлтан: Атамұра, 2020. – 200 б.
4. Ермекбаев, Т. М. Математика сабағында ойын элементтерін қолдану. – Алматы: Білім, 2017. – 192 б.
5. Каплунова, Е. В., Петрова, Н. В. Развитие логического мышления у младших школьников. – Москва: Просвещение, 2016. – 216 с.
6. Polya, G. How to Solve It: A New Aspect of Mathematical Method. – Princeton University Press, 2004. – 232 p.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ОҚУ, ОЙЛАУ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Исабекова Дана Амангельдыевна
бастауыш сынып мұғалімі
№41 жалпы орта білім беретін мектеп
Абай облысы, Семей қаласы

Бастауыш сынып кезеңі – жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуының ең маңызды дәуірі. Бұл кезеңде балалар тек жаңа білім алып қана қоймай, өздерінің ойлау қабілеттерін жетілдіреді, шығармашылық қабілеттерін дамытады, сондай-ақ әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады. Жеке тұлғаның дамуы үш негізгі бағытта көрінеді: оқу дағдылары, ойлау дағдылары және әлеуметтік дағдылар. Осы үш компоненттің үйлесімді дамуы болашақта оқушының өмірге бейімделуіне, шығармашылық әлеуетін жүзеге асыруына және қоғамда тиімді әрекет етуіне мүмкіндік береді. Бастауыш сыныпта оқу дағдыларын қалыптастыру – жеке тұлғаның білім алу қабілетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Оқу дағдыларына мәтінді түсіну, ақпаратты жинақтау, есте сақтау, сұраққа жауап беру, өз ойын жүйелі түрде жеткізу сияқты қабілеттер кіреді. Мұғалім бұл дағдыларды дамыту үшін әртүрлі әдістемелік тәсілдерді қолдануы қажет. Мысалы, ойын түрінде оқыту әдісі – оқушының қызығушылығын арттырып, білімді есте сақтау деңгейін жоғарылатады. Сонымен қатар, топтық және жұптық жұмыстар арқылы оқушылар бір-бірінен үйреніп, оқу процесіне белсенді түрде қатысады.

Көрнекілік құралдарын қолдану оқу процесін жеңілдетеді. Суреттер, схемалар, дидактикалық материалдар балаларға жаңа тақырыпты тез меңгеруге көмектеседі. Оқу дағдыларын дамытуда жүйелі түрде рефлексия жүргізу де маңызды. Мысалы, сабақ соңында оқушылар өздеріне не қиын болғанын, қай тақырыптарды жақсы түсінгенін талқылайды. Бұл оқушылардың өз оқу процесін бақылап, өз бетінше ойлану қабілетін жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, заманауи технологияларды пайдалану да оқу дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Интерактивті тақталар, электрондық оқулықтар, білім беру платформалары сабақтарды қызықты әрі тиімді етеді. Бұл әдістер оқушылардың ақпаратпен жұмыс істеу қабілетін, компьютерлік сауаттылығын арттырады және оқу мотивациясын

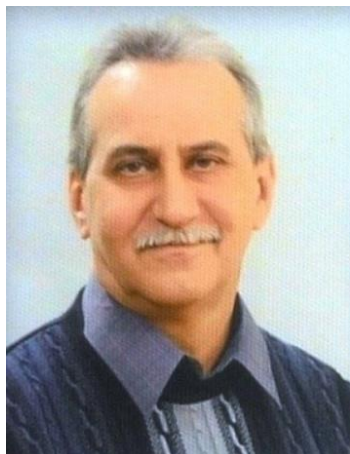
күшейтеді. Бастауыш сыныпта ойлау дағдыларын дамыту – жеке тұлғаның логикалық, аналитикалық, шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін қалыптастыруды қамтиды. Ойлау дағдыларын жетілдіру үшін мұғалім оқушыларға тапсырмаларды тек жауап беруге бағытталған формада емес, ойлануға мәжбүрлейтін формада беруі керек. Мысалы, салыстыру, топтастыру, проблемалық тапсырмалар, логикалық есептер оқушылардың ойлау қабілетін белсенді етеді. Шығармашылық ойлауды дамыту үшін балаларға өз идеяларын еркін жеткізуге мүмкіндік беру қажет. Сурет салу, әңгіме құрастыру, жобалық жұмыстар – шығармашылық қабілетті дамытудың тиімді жолдары болып табылады. Бұл әдістер оқушылардың өз ойларын нақты әрі жүйелі түрде жеткізуге дағдылануға мүмкіндік береді.

Сыни ойлауды қалыптастыру да маңызды аспектілердің бірі. Балаларды ақпаратты талдауға, сұрақтар қоюға, пікірталасқа қатысуға үйрету арқылы олар ақпаратты тек қабылдаушы емес, оны саралай білетін тұлғаға айналады. Мұндай дағдылар тек мектептегі оқу үшін ғана емес, өмірде де қажет. Ойлау дағдыларын қалыптастыруда ойын элементтерін қолдану өте тиімді. Мысалы, "логикалық лабиринттер", "құпия сөздер", "сөзжұмбақтар" сияқты ойындар балалардың ойлау қабілетін дамытып, сабаққа қызығушылықтарын арттырады. Сонымен қатар, әр сабақта шағын зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру да тиімді: оқушылар табиғатты, әлеуметтік ортаны, оқулық материалдарын зерттей отырып, өз қорытындыларын жасайды. Әлеуметтік дағдылар – балалардың өзара қарым-қатынас жасау қабілеті, топ ішінде әрекет етуі, эмоциясын басқаруы және жауапкершілік сезімін қалыптастыруымен байланысты. Бастауыш сыныпта әлеуметтік дағдыларды дамыту оқушылардың эмоционалдық және психологиялық тұрақтылығына, өз-өзіне сенімін арттыруға, достарымен дұрыс қарым-қатынас жасауға көмектеседі. Мұғалім әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру үшін сыныптағы топтық және жұптық жұмыстарды жиі қолдануы қажет. Мысалы, бір тапсырманы бірге орындау кезінде балалар бір-біріне көмектеседі, пікір алмасады, топтық жауапкершілік сезімін дамытады. Сонымен қатар, сабақ барысында балаларға сыйластық, сыпайылық, бір-бірін тыңдау сияқты қасиеттерді үйрету маңызды. Эмоциялық интеллектті дамыту – әлеуметтік дағдылардың тағы бір маңызды компоненті. Оқушыларға өз эмоцияларын түсінуді, басқалардың эмоциясын қабылдауды, қиын жағдайларда эмоцияларын басқаруды үйрету керек. Мұндай дағдылар тек сыныпта ғана емес, өмірде де балаларға пайдалы болады.

Сонымен қатар, мектептік өмірде әртүрлі рөлдік ойындарды қолдану әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектеседі. Мысалы, "дүкенші мен сатып алушы", "мұғалім мен оқушы", "қала тұрғындары" сияқты ойындар балалардың әртүрлі рөлдерді қабылдап, әлеуметтік жағдайларда қалай әрекет ету керектігін үйренуге мүмкіндік береді. Бастауыш сыныпта жеке тұлғаның оқу, ойлау және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруда мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім балалардың әрқайсының ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру процесін ұйымдастырады. Бұл жерде дифференциация әдісі тиімді: әр оқушының қабілетіне, қызығушылығына және даму деңгейіне сәйкес тапсырмалар беру оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ашуға мүмкіндік береді. Мотивацияланған оқушы оқу процесіне белсенді қатысып, жаңа дағдыларды жылдам меңгереді. Мұғалім бұл үшін марапаттау жүйесін, позитивті кері байланыс, қызықты тапсырмалар мен ойындарды қолдана алады. Қазіргі заманғы педагогикалық тәсілдердің бірі – жобалық және зерттеу әдістерін қолдану. Оқушылар шағын жобаларды жүзеге асыра отырып, өз бетімен ақпарат іздеуді, нәтижелерді саралауды, қорытынды жасау қабілеттерін дамытады. Бұл оқу, ойлау және әлеуметтік дағдылардың бір мезгілде дамуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдірахманова, Г. С. Бастауыш сынып оқушыларының оқу және ойлау дағдыларын қалыптастыру. Алматы: Білім, 2018.
2. Ахметова, Ж. Т. Мектептегі әлеуметтік дағдыларды дамыту әдістемесі. Астана: Фолиант, 2019.
3. Нұрғалиева, С. Б. Бастауыш сыныпта жеке тұлғаны дамыту. Алматы: Құралай, 2020.

ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В ШКОЛЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ И ИНТЕРЕСА К УЧЕБЕ

Ваулин Сергей Альбертович
педагог-исследователь, учитель информатики
КГУ «Средняя общеобразовательная школа №10»
отдела образования города Семей
управления образования области Абай

Современное образование невозможно представить без активного использования цифровых технологий. С каждым годом учащиеся проводят всё больше времени с гаджетами, интернетом и различными цифровыми ресурсами. Это естественная тенденция, поскольку современный мир развивается именно в цифровой плоскости. Соответственно, школьное образование должно идти в ногу с технологическим прогрессом, чтобы подготовить учеников к жизни в условиях постоянного информационного потока. Внедрение цифровых инструментов в образовательный процесс не только делает обучение более интерактивным, но и развивает у школьников самостоятельность, критическое мышление и интерес к учебе. Особенно это актуально для учеников среднего звена, таких как учащиеся 7 класса, когда формируются навыки самоорганизации и умение самостоятельно искать и анализировать информацию. Применение цифровых инструментов в школе может быть разнообразным и многогранным. Одним из самых эффективных способов является использование образовательных платформ. Примеры таких платформ включают «ЯКласс», «Учи.ру», «Google Classroom» и «Microsoft Teams». Эти платформы предоставляют ученикам возможность самостоятельно проходить тесты, выполнять задания, отслеживать свой прогресс и получать обратную связь от учителя. Такой подход имеет несколько преимуществ. Во-первых, учащиеся видят свои успехи и могут планировать дальнейшую работу. Во-вторых, учитель получает возможность более точно оценивать уровень знаний каждого ученика и корректировать учебный процесс. В-третьих, использование таких платформ развивает у школьников навыки самостоятельного обучения и самоорганизации, что крайне важно для дальнейшей учебы и жизни.

Помимо платформ, широкое применение находят интерактивные приложения и онлайн-ресурсы. Например, образовательные видеоролики, интерактивные карты, виртуальные лаборатории по химии или физике помогают ученикам лучше усваивать материал. Вместо сухого заучивания теории, школьники могут наблюдать процессы в действии, проводить виртуальные эксперименты и делать собственные выводы. Это способствует развитию не только когнитивных навыков, но и творческого мышления. Например, изучая законы физики через симуляцию экспериментов, ученик может увидеть последствия разных условий на движение объектов, что невозможно полностью продемонстрировать на обычном уроке без специализированного оборудования. Такой подход удерживает внимание учеников, стимулирует их любопытство и мотивирует к учебе, поскольку процесс обучения превращается в увлекательное исследование.

Цифровые технологии также способствуют развитию критического мышления и навыков самостоятельного поиска информации. В современном мире умение находить, анализировать и интерпретировать информацию является ключевым. При выполнении проектов ученики могут использовать онлайн-энциклопедии, научные статьи, интерактивные ресурсы, презентационные программы и базы данных. Роль учителя при этом трансформируется: он перестает быть единственным источником знаний и становится наставником и консультантом, направляющим процесс обучения. Учащиеся учатся задавать правильные вопросы, фильтровать информацию и делать выводы. Этот опыт особенно ценен для формирования компетенций, которые пригодятся им в дальнейшей учебе и профессиональной деятельности. Например, умение самостоятельно проводить исследование

или готовить презентацию — навыки, необходимые не только для школы, но и для будущей карьеры в любой сфере.

Еще одним важным аспектом является то, что цифровые инструменты помогают разнообразить методы преподавания. Традиционный урок обычно строится на объяснении учителя и выполнении письменных заданий. Использование технологий позволяет внедрять комбинированный подход: часть материала школьники изучают самостоятельно на образовательной платформе, часть — на интерактивном уроке с учителем, а домашние задания становятся более творческими и практическими. Например, ученики могут создавать цифровые презентации, видеоролики или интерактивные карты по изучаемой теме. Такой подход не только экономит время, но и повышает вовлечённость учеников, делает обучение более динамичным и адаптированным под индивидуальные потребности учащихся.

Однако необходимо учитывать и потенциальные риски. Чрезмерное использование гаджетов может отвлекать от учебного процесса и вызывать информационную перегрузку. Поэтому важно, чтобы цифровые инструменты использовались грамотно и с педагогическим контролем. Учитель должен тщательно подбирать ресурсы, регулировать время их использования и обучать учеников грамотному обращению с информацией. Важной частью образовательного процесса становится обучение цифровой гигиене, безопасному поиску информации и критической оценке источников. Это позволяет не только эффективно усваивать знания, но и развивать у школьников навыки ответственности и самоконтроля.

Не менее значимым является социальный аспект внедрения технологий. Цифровые инструменты позволяют создавать коллаборативные проекты, где ученики работают в командах, обсуждают идеи и совместно решают задачи. Онлайн-платформы дают возможность обмениваться мнениями и материалами с одноклассниками и учителем в режиме реального времени, что развивает навыки коммуникации и командной работы. Эти компетенции крайне важны в современном мире, где большинство профессиональных и образовательных процессов требуют сотрудничества и коллективного мышления.

Цифровые технологии также открывают доступ к глобальным образовательным ресурсам. Ученики могут изучать материалы из разных стран, знакомиться с чужой культурой и опытом, что расширяет их кругозор и формирует глобальное мышление. Например, можно участвовать в международных онлайн-проектах, проводить видеоконференции с учениками из других школ или создавать совместные презентации. Это

не только развивает интерес к учебе, но и формирует навыки адаптации к многообразию информации и культурной среды. Важно отметить, что цифровые инструменты развивают не только учебные, но и личностные компетенции. Работа с информацией, планирование времени, выполнение заданий в срок, участие в коллективных проектах формируют навыки ответственности, дисциплины и самостоятельности. Ученик учится принимать решения, анализировать результаты и корректировать свои действия. Такой опыт значительно повышает уверенность в собственных силах и готовит школьника к самостоятельной учебной и профессиональной деятельности.

Таким образом, использование цифровых технологий в образовании оказывает комплексное положительное влияние на развитие учащихся. Оно позволяет разнообразить образовательный процесс, сделать его более увлекательным и интерактивным, стимулирует интерес к учебе и развивает навыки самостоятельного поиска информации. Для учеников 7 класса это особенно важно, так как именно в этот период формируются ключевые навыки самоорганизации, критического мышления и самостоятельного обучения. Внедрение цифровых инструментов помогает ученикам не только успешно усваивать учебный материал, но и развивать личностные качества, которые будут полезны в дальнейшей жизни.

В заключение можно подчеркнуть, что цифровые технологии становятся неотъемлемой частью современного образования. Они открывают новые возможности для учителей, позволяя разнообразить методы преподавания и более эффективно управлять учебным процессом. Для школьников же технологии становятся инструментом развития самостоятельности, активного познания и любви к знаниям. Грамотное внедрение цифровых инструментов требует внимательности, планирования и педагогического контроля, но при правильном подходе результаты становятся заметны быстро: учащиеся становятся более мотивированными, уверенными в своих силах, способны самостоятельно организовывать учебную деятельность и успешно справляться с разнообразными задачами как в школе, так и за её пределами. В перспективе цифровизация образования будет лишь усиливаться, открывая новые горизонты для развития образовательного процесса, стимулируя учеников к самостоятельной работе и формируя компетенции, необходимые для жизни в современном мире, насыщенном информацией и технологиями.

Использованная литература:

1. Кузнецова, И. В. (2020). *Цифровизация школьного образования: теория и практика*. Москва: Педагогическое общество.
2. Смирнов, А. П. (2019). Интерактивные технологии в школьном обучении. *Вестник современной педагогики*, 12(4), 45–52.
3. UNESCO. (2021). *Education and digital technology: Global perspectives*. Paris: UNESCO.
4. Иванова, Н. С. (2021). Развитие самостоятельности учащихся с использованием цифровых платформ. *Педагогические науки*, 18(3), 112–120.
5. Министерство образования Российской Федерации. (2020). *Концепция цифрового образования в России*. Москва: Минобрнауки РФ.
7. Бондаренко, Л. И., & Петров, В. Н. (2018). Использование образовательных онлайн-платформ в школе. *Современная школа*, 7(6), 34–41.

ФИЗИЧЕСКАЯ ГЕОГРАФИЯ: ЗАКОНОМЕРНОСТИ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ РЕК И ОЗЁР НА ЗЕМЛЕ

Нуралина Динара Мурзакановна
учитель географии
Средняя школа №11
Область Абай г.Семей

Реки и озёра являются важнейшими компонентами гидрографической сети Земли. Они играют ключевую роль в поддержании экосистем, обеспечении человека водой, орошении земель, судоходстве и промышленности. Однако их распределение по планете неравномерно и подчиняется ряду географических закономерностей, которые обусловлены климатом, рельефом, геологической структурой и другими природными факторами. Изучение этих закономерностей является одной из задач физической географии и помогает понимать природные процессы и рационально использовать водные ресурсы.

Влияние климата на распределение рек и озёр

Одним из главных факторов, определяющих наличие и плотность рек и озёр, является климат. Количество осадков, температура и испаряемость воды напрямую влияют на формирование гидрографической сети. В регионах с высоким количеством осадков, таких как экваториальные и умеренные влажные зоны, плотность речной сети обычно высокая. Например, в бассейне Амазонки и Конго расположено множество рек, которые образуют густую сеть с многочисленными притоками. В пустынных и засушливых регионах плотность рек крайне низкая, а многие русла являются временными или пересыхающими. Так, реки Сахары и Аравийского полуострова часто пересыхают в засушливый сезон. Озёра также зависят от климата: в зонах с обильными осадками образуются большие озёра и многочисленные водоёмы, тогда как в засушливых регионах озёра малые или солёные, как, например, Мертвое море или озёра Центральной Азии.

Влияние рельефа на гидрографическую сеть

Рельеф территории также играет важную роль в распределении рек и озёр. Реки формируются в верховьях, на склонах гор, и стекают в низменности. Горные районы являются источниками многих рек: они аккумулируют снег и дождевую воду, образуя истоки. Например, Гималаи и Альпы — источники крупнейших рек Азии и Европы. В низменных равнинных районах реки становятся извилистыми, медленно текущими и образуют дельты и поймы. Равнинные территории благоприятны для образования озёр, особенно тектонических и ледниковых. Например, Великие озёра в Северной Америке сформировались в результате ледниковой деятельности. Рельеф также определяет направление стока рек. Реки текут от высоких частей материков к низким, обычно в сторону океанов, морей или внутренних бассейнов. Внутренние бассейны, окружённые возвышенностями, приводят к образованию эндрейских рек и озёр, которые не имеют стока в океан, как, например, Каспийское и Аральское моря[1,18].

Геологические закономерности

Геологическая структура Земли влияет на формирование речной и озёрной сети. Тектонические разломы, вулканическая активность и осадочные бассейны создают условия для накопления воды и формирования озёр. Тектонические озёра, такие как Байкал и Танганьика, возникают в глубоких впадинах, образованных разломами земной коры. В районах с карстовыми породами формируются карстовые озёра и провалы, где вода собирается в природных углублениях. Вулканические кратеры часто заполняются водой, образуя кратерные озёра. Природные процессы, связанные с геологией, создают закономерности в распределении водоёмов, определяя их размеры, форму и глубину[2,45].

Влияние ледниковых и эрозионных процессов

Ледниковые процессы в ледниковые эпохи значительно изменили гидрографическую сеть Земли. Ледники вырезали долины, образовали моренные холмы и ледниковые озёра. Классическим примером являются Великие озёра в Канаде и США, а также множество озёр Скандинавии. Эрозионные процессы формируют русла рек и создают поймы, острова, рукава

и дельты. Эти процессы подчиняются природным закономерностям и зависят от силы течения, уклона и типа почвы. На равнинных территориях реки извилисты, а в горных областях — прямолинейны и стремительны[3,14].

Влияние человеческой деятельности

Человеческая деятельность также вносит изменения в распределение и характеристики рек и озёр. Строительство плотин и водохранилищ изменяет естественный сток рек, регулирует уровень воды и создаёт искусственные озёра. Каналы и ирригационные системы перераспределяют воду между бассейнами и способствуют освоению новых территорий. Однако чрезмерное использование водных ресурсов, загрязнение и осушение рек и озёр нарушает естественные закономерности, приводит к деградации экосистем и изменению гидрологического режима. Примером служат Аральское море и некоторые мелкие реки в Центральной Азии, которые практически исчезли из-за чрезмерного отвода воды для сельского хозяйства[4,9].

Закономерности распределения рек и озёр по материкам

На каждом материке наблюдаются свои закономерности. В Африке большинство крупных рек, таких как Нил, Конго и Замбези, имеют регулярный сток благодаря сочетанию экваториального климата и рельефа. В Южной Америке Амазонка формирует самую густую и полноводную речную сеть на планете. В Евразии крупные реки, как Волга, Дунай и Янцзы, текут по равнинным бассейнам, обеспечивая обширные территории водой для сельского хозяйства и промышленности. Озёра также распределены неравномерно. В Северной Америке преобладают ледниковые озёра, в Азии — тектонические и солёные, в Африке — вулканические и тектонические. Эти закономерности отражают сочетание климатических, рельефных и геологических факторов[5,7]. Таким образом, закономерности распределения рек и озёр на планете подчиняются множеству взаимосвязанных природных факторов, среди которых ключевую роль играют климатические условия, особенности рельефа, геологическая структура земной коры, а также ледниковые и эрозионные процессы, формирующие рельеф и водные системы. Климат определяет количество осадков и уровень испарения, что влияет на плотность речной сети и наличие озёр в различных регионах. Рельеф формирует направление стока рек, создаёт условия для образования долин, равнинных и горных озёр, а геологическая структура способствует формированию тектонических и вулканических водоёмов. Не менее важным фактором являются антропогенные воздействия: человеческая деятельность в значительной степени изменяет гидрографическую сеть. Строительство плотин, водохранилищ, каналов и ирригационных систем создаёт искусственные озёра и регулирует естественный сток рек, что позволяет обеспечивать население водой, поддерживать промышленность и сельское хозяйство. Однако чрезмерное вмешательство в природные водные системы может нарушить естественный гидрологический режим, привести к деградации экосистем и ухудшению экологической обстановки. Понимание закономерностей распределения рек и озёр имеет огромное практическое значение. Оно позволяет рационально использовать водные ресурсы, планировать хозяйственную деятельность, предотвращать и минимизировать последствия природных катастроф, а также поддерживать экологическое равновесие в регионах различного природного типа.

Литература:

1. Григорьев, А. В. (2016). Физическая география Земли: Введение в гидрологию. Москва: Геоиздат.
2. Панин, В. И., & Кузнецов, М. С. (2018). Реки и озёра мира: закономерности распределения и использования. Санкт-Петербург: Питер.
3. Малиновский, Л. Н. (2015). Гидрология и водные ресурсы. Москва: Высшая школа.
4. Ландсберг, Л. П. (2017). География рек и озёр: учебное пособие. Новосибирск: Наука.
5. Степанов, Ю. А. (2019). Природные ресурсы и география воды. Москва: Академия.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ GOOGLE EARTH ENGINE И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

Өмірзақ Айдар Нұрланұлы

учитель географии

ГКУ «Средняя школа №4 имени К.Кайсенова»

Алматинская область, город Қонаев

Современное образование требует постоянного обновления подходов и методов обучения. География — одна из тех дисциплин, где цифровые технологии особенно важны, ведь они позволяют наблюдать, анализировать и интерпретировать реальные природные процессы. Сегодня в арсенале учителя есть уникальные инструменты, такие как Google Earth Engine (GEE) и искусственный интеллект (ИИ), открывающие новые возможности для изучения окружающего мира.

Использование данных технологий способствует развитию функциональной грамотности, формированию исследовательских навыков и повышению интереса учащихся к предмету. Работа с реальными спутниковыми данными делает учебный процесс практико-ориентированным и приближённым к реальной научной деятельности.

Google Earth Engine — это мощная облачная платформа для анализа и визуализации спутниковых данных. Она объединяет огромные архивы снимков за десятилетия наблюдений, предоставляя возможность отслеживать изменения в атмосфере, растительности, водных объектах и ландшафтах.

Для школьной практики GEE полезна тем, что позволяет ученикам самостоятельно наблюдать динамику природных явлений и проводить мини-исследования, используя реальные данные.

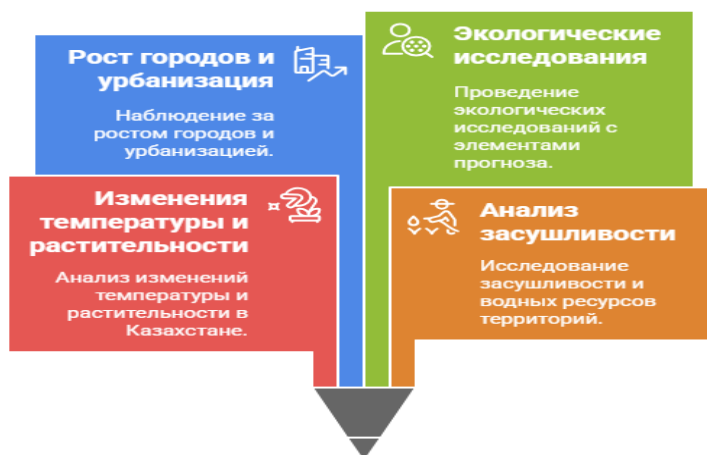

Рисунок-1 Исследование окружающей среды с помощью GEE

Работа с GEE помогает не просто визуализировать материал, но и учит анализировать причины изменений, сопоставлять данные и формировать собственные выводы.

Современные технологии искусственного интеллекта становятся помощниками учителя в подготовке и проведении уроков.

Наиболее активно в учебной практике применяются:

ChatGPT — генерация кода, объяснение алгоритмов, создание заданий и вопросов;

Google Bard — формулировка кратких текстов и справочной информации о природных процессах;

Microsoft Copilot — поддержка при редактировании материалов и создании презентаций;

Telegram-боты — инструмент для быстрой обратной связи, викторин и автоматических заданий.

Использование таких цифровых ассистентов значительно упрощает процесс подготовки к урокам и повышает их эффективность.

Например, учитель может обратиться к ChatGPT с запросом:

«Создай код для Google Earth Engine, который отобразит растительность Казахстана летом 2023 года по индексу NDVI».

Через несколько секунд ИИ выдаст готовый фрагмент кода, который можно вставить в GEE и получить визуально наглядную карту.

Ниже приведён пример кода, который был создан при помощи ChatGPT и использован для визуализации растительного покрова Казахстана:

```
javascript Копировать код

// NDVI Казахстан, лето 2023
var dataset = ee.ImageCollection('MODIS/061/MOD13A2')
  .filterDate('2023-06-01', '2023-08-31')
  .select('NDVI');
var ndvi = dataset.mean().clip(
  ee.FeatureCollection('FAO/GAUL_SIMPLIFIED_500m/2015/level0')
  .filter(ee.Filter.eq('ADM0_NAME', 'Kazakhstan'))
);
var vis = {min: 0, max: 9000, palette: ['brown', 'yellow', 'green']};
Map.centerObject(ndvi, 5);
Map.addLayer(ndvi, vis, 'NDVI Казахстан 2023');
```

Рисунок-2 Пример кода для Google Earth Engine

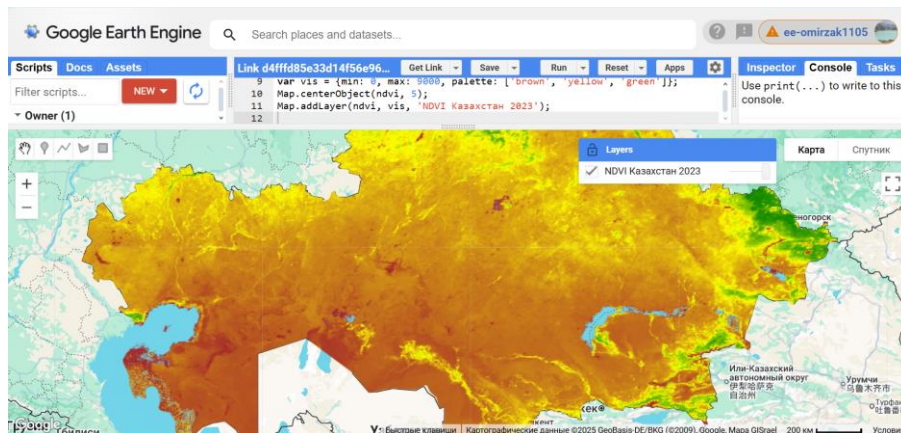

Рисунок-3 Визуализации растительного покрова Казахстана

Результатом выполнения данного кода является интерактивная карта, где зелёные участки показывают густую растительность, жёлтые — степные территории, а коричневые — засушливые регионы. Такая визуализация позволяет ученикам самостоятельно анализировать климатические особенности и делать выводы о природных зонах страны.

Интеграция Google Earth Engine и искусственного интеллекта в учебный процесс позволяет существенно повысить качество преподавания географии.

Учащиеся:

- работают с реальными спутниковыми данными, формируя аналитическое мышление;
- осваивают навыки цифровой грамотности;
- учатся делать научно обоснованные выводы и аргументировать результаты;
- развивают исследовательские и проектные компетенции.

Использование ИИ делает обучение более интерактивным и персонализированным. Учитель получает возможность создавать авторские материалы, адаптировать уровень сложности заданий и предлагать индивидуальные маршруты обучения.

Цифровизация образования открывает перед преподавателями географии совершенно новые перспективы и возможности, значительно расширяя арсенал педагогических инструментов. Современные технологии, такие как Google Earth Engine, ГИС-системы и инструменты искусственного интеллекта, позволяют не просто демонстрировать карту или объяснять материал, а создавать полноценные исследовательские проекты прямо на уроке. Ученики могут анализировать реальные географические данные, отслеживать изменения климата, изучать динамику ландшафтов, моделировать экологические процессы и даже прогнозировать последствия человеческой деятельности для окружающей среды.

Такой подход значительно меняет традиционную роль учителя: преподаватель становится не только источником информации, но и наставником и координатором исследовательской работы учеников. При этом учащиеся приобретают навыки самостоятельного анализа, критического мышления и системного подхода к изучению природных и социальных явлений. Возможность работать с реальными данными повышает мотивацию и интерес школьников к предмету, стимулирует творческое мышление и способствует формированию практических компетенций, востребованных в современном мире.

Кроме того, цифровизация открывает возможности для индивидуализации обучения. Ученики могут выбирать собственные направления исследований, работать в группах над проектами, обмениваться результатами через образовательные платформы и получать обратную связь от учителя в режиме онлайн. Такой интерактивный и исследовательский формат позволяет глубже понять сложные географические закономерности, связи человека и природы, а также осознанно подходить к вопросам экологии и рационального использования ресурсов.

В перспективе именно сочетание современных технологий анализа данных, геоинформационных систем и педагогического творчества станет ключевым фактором в формировании современного поколения. Это поколение будет компетентным, способным самостоятельно искать и оценивать информацию, критически мыслить, принимать экологически ответственные решения и применять знания на практике. Таким образом, интеграция цифровых технологий в процесс преподавания географии не только повышает эффективность образовательного процесса, но и способствует воспитанию осознанного, экологически грамотного и социально активного молодого поколения.

Список использованной литературы:

1. Министерство просвещения Республики Казахстан. Цифровизация образования: современные подходы и практика внедрения. — Нур-Султан, 2023.
2. Кайдаров, Е.Б., Ахметова, Л.Т. Использование ГИС-технологий в преподавании географии. — Алматы: Қазақ университеті, 2022.
3. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Guidance for Policymakers. — Paris: UNESCO, 2021.
4. Google Earth Engine. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://earthengine.google.com>.
5. NASA MODIS Land Products. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://modis.gsfc.nasa.gov/data>.
6. OpenAI ChatGPT. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://chat.openai.com>.

ИНТЕГРАЦИЯ ART-ТЕХНОЛОГИЙ И НЕТРАДИЦИОННЫХ МЕТОДОВ ЖИВОПИСИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Шакирова Карлыгаш Болатовна

Педагог-исследователь

КГУ «Центр научно-практического образования и туризма»

Область Абай, город Семей

Современное художественное образование развивается в условиях активного внедрения инновационных технологий. Одним из наиболее перспективных направлений является интеграция Art-технологий и нетрадиционных методов живописи. Этот подход позволяет расширить возможности художественного образования, стимулировать творческое мышление учащихся, развивать их эмоциональную сферу и формировать ключевые компетенции XXI века. Нетрадиционные методы живописи включают широкий спектр техник, которые выходят за рамки классического рисования кистью и карандашом. К ним относятся рисование пальцами, губкой, ватными палочками, нанесение краски с помощью трафаретов, коллаж, рисование с элементами текстурирования и смешанных материалов. Такие техники способствуют развитию моторики, сенсорного восприятия и эмоционального самовыражения учащихся. Они дают свободу творчества, стимулируют исследовательскую активность и позволяют каждому ученику реализовать свои идеи в уникальной форме. Art-технологии представляют собой совокупность современных цифровых и мультимедийных инструментов, которые помогают создавать, трансформировать и визуализировать художественные проекты. Среди них: интерактивные планшеты и графические редакторы, программы для 3D-моделирования, приложения дополненной и виртуальной реальности, мультимедийные презентации, анимация и цифровая живопись. Внедрение Art-технологий в образовательный процесс открывает новые горизонты для восприятия искусства, позволяет соединить традиционные и современные формы художественной деятельности, а также формирует навыки работы с современными цифровыми инструментами. Интеграция Art-технологий и нетрадиционных методов живописи в художественном образовании имеет несколько ключевых преимуществ. Во-первых, она повышает мотивацию учащихся. Использование новых технологий и нестандартных методов работы вызывает интерес, стимулирует активность и желание участвовать в процессе творчества. Учащиеся становятся не пассивными потребителями знаний, а активными участниками образовательного процесса. Во-вторых, такая интеграция способствует развитию креативности и критического мышления. Нетрадиционные техники живописи позволяют экспериментировать с формой, цветом, материалами и пространственными решениями, а Art-технологии дают возможность расширить границы эксперимента за счет цифровых инструментов, визуализации и моделирования. В результате учащиеся учатся искать нестандартные решения, планировать и реализовывать свои идеи, анализировать результаты своей работы и работы одноклассников. В-третьих, интеграция Art-технологий и нетрадиционных методов живописи способствует развитию междисциплинарных связей. Например, создание цифрового коллажа или анимации может включать элементы истории искусства, информатики, дизайна и литературы. Это позволяет формировать у учащихся целостное представление о мире искусства и развивать универсальные компетенции, такие как работа в команде, проектное мышление и навыки презентации. Методика интеграции этих подходов может включать несколько этапов. На первом этапе происходит ознакомление с инструментами и техниками: учащиеся изучают возможности нетрадиционных методов живописи и цифровых инструментов, пробуют различные материалы и программы, получают базовые навыки работы. На втором этапе организуются творческие эксперименты и проекты, где учащиеся применяют полученные

знания в конкретных заданиях. На третьем этапе проводится рефлексия и анализ результатов, обсуждение работ, обмен опытом и демонстрация итоговых проектов.

Примеры успешной интеграции Art-технологий и нетрадиционных методов живописи включают создание интерактивных выставок, цифровых арт-проектов, мультимедийных презентаций художественных работ, виртуальных галерей, анимационных сюжетов, коллажей с использованием фотографии и рисунка. Такие проекты позволяют учащимся видеть результат своей работы в разных форматах, сравнивать традиционные и цифровые методы, оценивать эстетическую ценность и оригинальность решений. Важным аспектом является также индивидуализация обучения. Art-технологии позволяют адаптировать задания под уровень каждого учащегося, учитывать его интересы, способности и творческий потенциал. Нетрадиционные методы живописи, в свою очередь, дают возможность каждому ученику реализовать свою уникальную идею и самовыразиться через искусство. Комбинация этих подходов обеспечивает максимально эффективное вовлечение каждого участника процесса. Интеграция Art-технологий и нетрадиционных методов живописи также имеет большое значение для формирования эстетической культуры и эмоционального интеллекта. Учащиеся учатся выражать свои чувства и мысли через художественные образы, развивают восприятие цвета, формы, композиции, учатся оценивать и интерпретировать работы других, формируют собственный художественный вкус. Цифровые технологии при этом расширяют

возможности для визуализации, а интерактивные форматы помогают глубже погружаться в процесс творчества. Он развивает ключевые компетенции:

коммуникативные, информационные, социальные и личностные. В результате учащиеся не только осваивают художественные навыки, но и приобретают умения, востребованные в современном обществе, такие как работа с информацией, критическое мышление, способность к инновационной деятельности и командной работе. Таким образом, интеграция Art-технологий и нетрадиционных методов живописи представляет собой современный и эффективный подход в художественном образовании. Она позволяет объединить традиционное художественное обучение с инновационными цифровыми инструментами, стимулирует творческую активность учащихся, способствует развитию креативности, критического мышления и эмоциональной сферы. Такой подход формирует у учащихся не только художественные навыки, но и универсальные компетенции XXI века, повышает мотивацию к обучению и создает условия для самореализации каждого ребенка.

информацией, критическое мышление, способность к инновационной деятельности и командной работе. Таким образом, интеграция Art-технологий и нетрадиционных методов живописи представляет собой современный и эффективный подход в художественном образовании. Она позволяет объединить традиционное художественное обучение с инновационными цифровыми инструментами, стимулирует творческую активность учащихся, способствует развитию креативности, критического мышления и эмоциональной сферы. Такой подход формирует у учащихся не только художественные навыки, но и универсальные компетенции XXI века, повышает мотивацию к обучению и создает условия для самореализации каждого ребенка.

В заключение можно отметить, что успешная интеграция Art-технологий и нетрадиционных методов живописи требует системного подхода, подготовки педагогов, использования современных материалов и программного обеспечения, а также постоянного совершенствования методик обучения. Такой комплексный подход делает художественное образование более современным, интересным и эффективным, обеспечивая всестороннее развитие личности и формирование у учащихся готовности к успешной профессиональной и личной жизни.

Использованная литература:

1. Лазарева, Е.В. Нетрадиционные техники рисования в художественном образовании. Москва: Просвещение, 2020.
2. Иванова, Т.А. Art-технологии в школе: теория и практика. Санкт-Петербург: БХВ-Петербург, 2021.
3. Петров, С.Н. Инновационные подходы в преподавании изобразительного искусства. Казань: Казанский университет, 2019.

ПУТЬ К НОТНОЙ ГРАМОТЕ. ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ ГРАМОТЕ ДЕТЕЙ ПОДГОТОВИТЕЛЬНОГО И ПЕРВОГО КЛАССОВ ДМШ И ДШИ

Лилия Артемовна Марушак

педагог дополнительного образования

педагог-исследователь

преподаватель фортепиано, балалайки, гитары

концертмейстер «ДМШ 1» г. Семей

Концепция музыкального образования в РК предполагает создание системы массового (общего) музыкального воспитания и образования. Основу концепции составляет идея о том, что всякий человек, получающий общее образование в школе или вне ее, не сможет и не должен миновать его музыкальной стороны, если хочет добиться восторженного саморазвития.

Дошкольное детство – пора наиболее оптимального приобщения ребенка к миру прекрасного. Музыка необходимо учить детей, начиная с раннего возраста. Параллельно с развитием общей музыкальности, детей также необходимо учить нотной грамоте, так как современное общество должно стремиться к тому, чтобы наряду с другими умениями и навыками, знание музыкальной грамоты и владение каким-либо музыкальным инструментом (фортепиано, баян, домбра, балалайка, певческий голос и т. п.) стало необходимым условием для развития ребенка.

Изучение нотной грамоты – процесс сложный и трудный для освоения детьми подготовительного и первого классов. Именно поэтому многие педагоги музыкальных школ занимаются разработкой различных методических пособий и учебников, помогающих сделать этот процесс легче и интереснее. Ребенок ожидает удовольствия от занятий музыкой, но он не согласен достигать результата ценой длительной и однообразной работы. Избавить его от ощущения однообразия, сделать так, чтобы труд доставлял радость, а время урока проходило незаметно – важнейшая задача в педагогической работе именно начального периода обучения. Наряду с приобретением первых навыков игры на каком-либо музыкальном инструменте, необходимо осваивать и нотную грамоту, являющуюся своего рода музыкальным фундаментом.

Опыт работы с детьми дошкольного и младшего школьного возраста убедил в необходимости разработки пособия для педагогов по обучению детей музыкальной грамоте. Так появилась «Музыкальная грамота для детей». Данное пособие предназначено для детей 5-7 летнего возраста в качестве дополнения к уже имеющимся учебникам и пособиям для лучшего освоения музыкальной грамоты на уроках специальности. Оно составлено с учетом психологических особенностей детей дошкольного возраста и является одновременно рабочей тетрадью учащегося. Пособие состоит из **4 разделов**. Каждый раздел содержит несколько глав.

В конце каждого раздела содержатся задания, которые можно выделить в несколько групп. Задания первой группы развивают музыкально-ассоциативные представления и образное мышление ребенка. Другая группа заданий – прописи и раскраски, развивающие мелкую моторику рук. Вопросы для устных ответов способствуют развитию мышления и правильному построению речи. Упражнения на графическое прочтение нотной записи позволяют ребенку лучше ориентироваться на фортепианной клавиатуре и развивать навык чтения нот с листа. Для пробуждения у детей интереса к обучению в работе присутствует игровой момент в виде ребусов, загадок в картинках. Отдельной группой выделены задания, на развитие чувства ритма.

В силу того, что ребенок ритмически организованную, рифмованную речь воспринимает и запоминает проще, объяснение материала изложено в стихотворной форме.

Содержание **I раздела** книги соответствует так называемому вводному или донотному периоду занятий. Во время которого педагог, как правило, старается привлечь ребенка к музыке с целью обогащения и развития его музыкальных впечатлений.

Здесь идет речь о звуках музыкальных и немзыкальных (шумовых), которых в природе существует бесконечное множество. Уже в конце первой главы ребенку предлагается выполнить первое задание: глядя на картинку, представить звук и отнести его к шумовым или музыкальным. В этом же разделе ребенок познакомится с тембром.

Перед первым прикосновением к клавише рояля (фортепиано), ребенок знакомится с клавиатурой. Зучение клавиатур лучше начинать, зрительно ориентируясь на черные клавиши. Две рядом стоящие клавиши – это «окошко», три – «балкончик». Это один домик, в котором живут семь нот. А как он называется и сколько таких домиков есть на клавиатуре? Обо всем этом ребенок узнает, прочитав главу и выполнив интересные творческие задания. Нужно послушать, какими

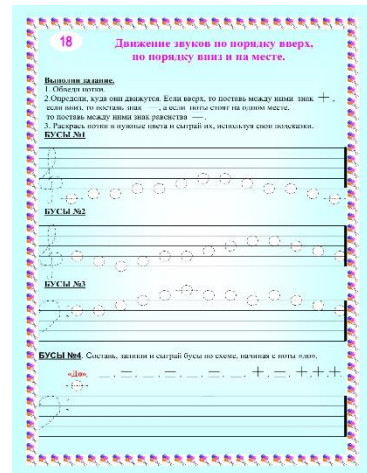
голосами поют звуки в каждом таком домике, представить, какое животное могло бы в нем поселиться и раскрасить крышу домика и подхлдящий звуку цвет. Так от ассоциативных представлений: толстый – тонкий, грубый – нежный, темный – светлый, ребенок постепенно переходит к понятиям высокий – низкий и знакомится регистрами.

Длительность этого периода работы, до введения элементов нотной грамоты весьма условна. Она зависит от возраста и способностей ученика.

Содержание **II раздела** «Музыкальной грамоты для детей» включает в себя непосредственно знакомство с нотной грамотой, нотами как таковыми и их звуковысотным соотношением. Здесь рассказывается о том, для чего нужен нотный стан и какими ключами его можно открыть, у какой нотки хранится скрипичный ключ, а у какой басовый. Как правильно расселить нотки на линейках и в «окошках», что делать, если не всем ноткам хватает места на нотном стане. После того, как ребенок усвоит сам принцип последовательной нотной записи: на линейке, в «окошке», на линейке и т. д., ему нужно объяснить, что такой последовательный ряд звуков называется Звукоряд.

С каждой нотой звукоряда ребенка знакомит короткий стишок, а следом идет задание отыскать эту ноту в ряду друих нот и раскрасить ее одним из цветов радуги. Ни в коем случае не надо торопиться и знакомить со всем нотами сразу, а тем более добиваться, чтобы ребенок заучивал где, на какой линейке (или между какими) находится та или иная нота. Для начала достаточно запомнить, где пишется нота «до» в скрипичном и басовом ключах.

Для того, чтобы научить легко читать с листа, (а эта проблема всегда актуальна), нужно с первых уроков учить ребенка видеть нотный текст вперед, анализировать его, то есть «видеть графически». Необходимо добиться прямой связи: вижу ноту – нажимаю клавишу, не вспоминая, как называется эта нота, научить видеть общий рисунок движения нот в их взаимосвязи. Усвоить понятие «движение по порядку вверх», «по порядку вниз», «движение на месте» помогут упражнения «Бусы», визуальнo напоминающие ниточку бусинок. Начинать лучше с восходящего в скрипичном ключе и нисходящего в басовом ключе звукоряда от звука «до» первой октавы.

III раздел призван познакомить ребенка с длительностями нот и пауз, с метроритмической организацией в музыке и знаками альтерации. Это самый большой по объему раздел. Здесь ребенок столкнется с более сложными заданиями логического характера, в которых применены элементы развивающего обучения.

При объяснении темы «Длительности нот» можно привычно делить яблоко на части или апельсин на дольки, а можно представить общепринятую схему длительностей на длинной полоске бумаги, изображающей звуковую дорожку.

Нарисуйте целую ноту, далее одновременно выполняйте тройное действие: ведите карандашом по полоске бумаги, голосом тяните звук и отстукивайте пульс ногой.

Затем сложите полоску пополам и повторите те же действия. Полоска стала в два раза короче, соответственно и длина звука уменьшилась вдвое.

Такой способ, на мой взгляд, наиболее нагляден и понятен детям, так как длину звука проще сравнить с длиной полоски бумаги, нежели с частью яблока.

Отдельной группой выделены задания на развитие чувства ритма.

IV раздел дает первоначальное представление о ладе и его свойствах. Темы глав этого раздела – Лад, Тоника, Тональность, Мажор, Минор и др. В конце каждой главы также даются задания, способствующие развитию у ребенка ладового чувства, которое является основой общей музыкальности человека. В конце раздела включены творческие задания по подбору на слух аккомпанемента к детским песням на основе основных трезвучий лада.

Необходимо отметить, что овладение известным теоретическим багажом не может здесь ни количественно, ни качественно являться основной частью педагогического процесса. Только занятия на инструменте и исполнение пьес, могут подготовить ученика к полному восприятию и усвоению теоретических знаний. Именно такая форма занятий: сначала практическая деятельность, а потом в помощь, в дополнение к практике – теория, может стать почвой для всестороннего развития ребенка, формирования его мышления и музыкального восприятия.

«Давайте вложим в руки детям, восприимчивым к музыке, тот ключик, при помощи которого они могут вступить в волшебный сад музыки, чтобы приумножить смысл всей их жизни». Эти слова Золтана Кодая могут служить опорой и стимулом в кропотливой работе для всех тех музыкальных педагогов, чьей задачей «является не только преподавание способным и одаренным детям, но и кажущееся менее успешным «массовое музыкальное воспитание».

Литература

Крюкова В. В. Музыкальная педагогика. – Ростов н/Д: «Феникс», 2002.

Любомудрова Н. А. Методика обучения игре на фортепиано: учеб. Пособие. – М.: Музыка 1982

Смирнова Т.И. Allegro. Фортепиано. Интенсивный курс. – М., 2002.

Сугоняева Е. Э. Музыкальные занятия с малышами. Методическое пособие для преподавателей ДМШ. – Ростов н/Д: «Феникс», 2002.

STEM ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ

Нуримханова Енлик Семейгазыевна
педагог-сарапшы
математика пәні мұғалімі
педагогика ғылымдарының магистрі
«№51 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушыны дайын білімді қабылдаушы ғана емес, өздігінен ойлай білетін, зерттеушілік қабілеті бар, алған білімін шынайы өмірмен байланыстыра алатын тұлға етіп қалыптастыру. Бұл бағыттағы басты міндеттердің бірі – оқушыларды пәнді тек теориялық тұрғыда меңгеруге емес, оны практикалық тұрғыда қолдана білетіндей етіп тәрбиелеу. Осы тұрғыдан алғанда, әлемдік білім кеңістігінде кеңінен таралып жатқан STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics – Ғылым, Технология, Инженерия, Математика) технологиясы математиканы оқытуда жаңашыл әрі нәтижелі бағыт болып табылады. STEM-білім оқушылардың ғылыми зерттеушілік қабілетін дамытып қана қоймай, математикалық ұғымдардың өмірмен байланысын арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, геометриялық фигураларды тек қағаз бетінде емес, инженерлік модельдеу арқылы тұрғызу, алгоритмдерді тек теориялық тұрғыда емес, робототехника немесе бағдарламалау арқылы іске асыру оқушылардың ойлау қабілетін, логикалық және функционалдық сауаттылығын арттырады. Қазақстанда да білім беру үдерісін жаңғырту мақсатында STEM бағытын мектеп практикасында қолдану белсенді жүзеге асуда. Әсіресе математика сабақтарында STEM жобалары, инженерлік модельдеу, робототехника элементтері, тәжірибеге негізделген есептер оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың функционалдық сауаттылығын дамытуға да айтарлықтай әсер етеді. Мұндай жобалар арқылы оқушылар теорияны практикамен байланыстыра отырып, өздерінің шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін жетілдіреді. Сонымен қатар, STEM технологиясы оқыту процесін интербелсенді және қызықты етіп жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, компьютерлік модельдеу немесе виртуалды эксперименттер арқылы оқушы күрделі математикалық ұғымдарды жеңіл меңгереді, шешім қабылдауда логикалық ойлауын дамытады және проблемаларды шешу қабілетін жетілдіреді. Бұл әдістердің бәрі оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың функционалды сауаттылығын қалыптастыруға ықпал етеді.

Бұл мақалада STEM технологиясының мазмұны, оның математика сабақтарындағы рөлі, тиімділігі, әдістемелік тәсілдері және нақты мысалдары жан-жақты қарастырылады. Зерттеу барысында STEM-тәсілдерінің оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырудағы рөлі, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мүмкіндіктері және оқу материалын өмірмен байланыстырудағы маңыздылығы терең талданады[1,9].

STEM технологиясының мәні және ерекшеліктері

STEM – бұл ғылым, технология, инженерия және математика пәндерін кіріктіріп оқытуға негізделген білім беру моделі. Оның басты ерекшелігі – пән материалын жеке-жеке емес, кешенді түрде, өмірдегі нақты мәселелерді шешу барысында меңгерту.

Негізгі принциптері:

1. Интеграция

Пәндердің шекарасы алынып тасталып, бір тақырып төңірегінде кешенді тапсырмалар беріледі. Мысалы, математикалық есептерді физика эксперименттерімен немесе инженерлік жобалармен байланыстыру[2,7].

2. Практикалық бағыттылық

Әрбір білім дағдысы тәжірибе барысында, инженерлік немесе зертханалық жұмыстарда қолданылады. Бұл оқушыларға тек теорияны емес, оны іс жүзінде қолдануды үйретеді.

3. Жобалық және зерттеу әдістері

Оқушылар нақты проблеманы шешуге бағытталған жобаларды әзірлейді, математикалық модельдер жасайды. Мысалы, өз қалауларына сәйкес дрон траекториясын есептеу немесе құрылыс макетін жобалау.

4. Креативті және сыни ойлау

Оқушы дайын алгоритмдерді қайталамай, шешімнің жаңа жолдарын ұсынады. Бұл оқушылардың логикалық ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытады.

5. Инженерлік дизайн-ойлау

Қандай да бір өнімді немесе модельді (макет, құрылғы, график, есептеу жүйесі) жобалау арқылы теорияны практикада іске асырады[3,18].

Математика – STEM жүйесінің өзегі. Себебі кез келген инженерлік шешім, ғылыми зерттеу немесе технологиялық процесс математикалық ұғымдар мен есептеулерге негізделеді. Математика сабақтарында STEM технологиясын енгізу арқылы:

- абстрактілі ұғымдар нақты өмірлік жағдайлармен байланысады;
- оқушылар формулаларды механикалық жаттаудан аулақ болып, мәнін түсіне бастайды;
- практикалық есептер арқылы математикалық модельдеу дағдылары қалыптасады;
- логикалық, аналитикалық ойлау қабілеті күшейеді;
- оқушылар цифрлық ресурстарды тиімді пайдаланып, инженерлік жобалар құруға дағдыланады[4,23].

Мысалы, геометрияда үйдің макетін жасау кезінде үш өлшемді денелердің қасиеттерін меңгеру немесе тригонометрияда дронның биіктігін есептеу – математика мен инженерияны нақты байланыстыратын тапсырмалар.

PISA форматындағы математикалық тапсырмалар оқушылардың өмірлік жағдайларды шешу қабілетін тексереді. STEM әдісі дәл осы талапқа сәйкес келеді. Оқушы кез келген математикалық білімді тәжірибеде қолдануды үйренеді. Мысалы:

- дүкендегі жеңілдік пайызын есептеу;
- құрылыс алаңында бұрыштарды өлшеу;
- жол қозғалысында қашықтықты анықтау;
- қарапайым механизмдер арқылы күш, уақыт, шығын есептеу.

Бұл тәсіл оқушылардың өмірмен байланыс орнатуына көмектеседі және пәннің практикалық мәнін арттырады.

STEM сабақтарының ерекшелігі мен тиімділігі өте зор. STEM сабақтарында оқушылар тәжірибе жасап, модельдер құрастырып, инженерлік есептерді шешеді. Мұндай жұмыс форматы математика пәнін тартымды етеді. Оқушылар:

- топпен жұмыс істейді;
- шығармашылықпен айналысады;
- өз жобасын қорғайды;
- нәтижесін көріп отырады.

Математикалық ұғымдарды зерттеу әдісі арқылы түсіну – STEM-нің басты артықшылығы. Оқушылар:

- болжам жасайды;
- эксперимент жүргізеді (мысалы, функция графигінің өзгерісін зерттеу);
- нәтижені талдайды;
- математикалық модель құрып, оны дәлелдейді.

STEM технологиясы арқылы оқушылар:

- коммуникация,
- коллаборация,

- сыни ойлау,
- креативтілік,
- цифрлық сауаттылық,
- инженерлік ойлау

сияқты негізгі құзыреттерді меңгереді. Бұл дағдылар қазіргі заманда кез келген мамандық үшін маңызды болып табылады. Оқушылар күрделі математикалық процестерді визуалды түрде көре алады. Бұл тәсіл олардың теориялық материалды терең түсінуіне көмектеседі, сондай-ақ математикалық ұғымдарды логикалық тұрғыдан байланыстыру қабілетін дамытады. Мысалы, геометриялық фигуралардың үш өлшемді моделін құру немесе графиктер мен диаграммаларды визуалды түрде көрсету арқылы оқушылар формулаларды, теңдеулерді және функцияларды нақты өмірлік контексте көріп, түсіне алады. Мұндай визуализация теорияны практикамен ұштастыруға мүмкіндік береді, сондықтан оқушылар тек ережелерді жаттап қана қоймай, оларды нақты өмірлік жағдайларда қолдануды үйренеді. STEM технологиясы математиканы оқытуда жаңашыл, практикалық және тиімді әдіс болып табылады. Ол оқушылардың тек теориялық білімін арттырумен шектелмей, сонымен қатар олардың өмірлік дағдыларын, сыни және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады. STEM жобалары оқушыларды зерттеуге ынталандырады, проблемаларды шешу дағдыларын жетілдіреді, логикалық ойлау қабілетін арттырады. Сонымен қатар, мұндай технологиялар математиканы тек мектеп пәні ретінде емес, өмірде қолданылатын құрал ретінде қабылдауға мүмкіндік береді. Қазақстандағы мектептерде STEM жобаларын енгізу арқылы оқушылар функционалдық сауаттылыққа, логикалық және аналитикалық ойлауға үйренеді. Мысалы, тәжірибеге негізделген есептер мен инженерлік жобалар оқушыларға теорияны практикамен байланыстыруға көмектеседі, олардың математикалық дағдыларын нақты өмірлік міндеттерді шешу барысында қолдануға үйретеді. Сонымен бірге, робототехника элементтері, бағдарламалау және виртуалды модельдеу сияқты цифрлық құралдарды пайдалану оқушылардың заманауи технологиялармен жұмыс істеу қабілетін арттырады. Цифрлық құралдар мен инженерлік жобаларды сабаққа енгізу оқушыларды өздігінен ойлайтын, шығармашылық қабілеті дамыған тұлға ретінде қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл оларға тек мектеп бағдарламасындағы тапсырмаларды орындап қана қоймай, өмірлік проблемаларды шешуге, инновациялық идеяларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, STEM технологиялары оқушылардың топта жұмыс істеу, пікір алмасу және жобалық тапсырмаларды бірге орындау дағдыларын дамытады, бұл болашақта олардың кәсіби және әлеуметтік қабілеттерін жетілдіруге септігін тигізеді. Осылайша, STEM технологияларын қолдану математиканы оқытуда тек жаңа әдіс ғана емес, сонымен қатар оқушылардың сыни ойлау, шығармашылық қабілет және функционалдық сауаттылық сияқты кешенді дағдыларын дамытуға бағытталған кешенді тәсіл болып табылады. Мұндай оқыту тәсілі оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады, оларды зерттеуге, тәжірибе жасауға және өз білімдерін өмірде қолдануға ынталандырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. *Математика пәні бойынша жалпы орта білім берудің мемлекеттік бағдарламасы*. Алматы, 2020.
2. Назарбаев Зияткерлік мектептері. *STEM-білім беру тәжірибесі: Математика және инженерлік жобалар*. Астана, 2019.
3. Beers, S. Z. *21st Century Skills: Preparing Students for Their Future*. STEM Education, 2011.
4. Honey, M., Pearson, G., Schweingruber, H. *STEM Integration in K-12 Education: Status, Prospects, and an Agenda for Research*. National Academies Press, 2014.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ИГРЕ НА ФОРТЕПИАНО В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Шадрина Лариса Викторовна
преподаватель фортепиано
КГКП Детская школа искусств
г. Семей, область Абай

В современном мире цифровизация образования становится одним из ключевых факторов, влияющих на все сферы обучения, включая музыкальное образование. Обучение игре на фортепиано традиционно рассматривалось как процесс, требующий непосредственного контакта ученика с преподавателем, личного контроля за техникой исполнения и внимательного наблюдения за музыкальным развитием. Однако в последние годы активное развитие информационно-коммуникационных технологий открыло новые возможности, позволяя значительно расширить доступ к музыкальному образованию, сделать его более интерактивным, индивидуализированным и удобным для учащихся различного возраста и уровня подготовки. Цифровизация музыкального образования включает в себя использование различных программных средств, онлайн-платформ, специализированных приложений и интерактивных инструментов, которые помогают учащимся осваивать музыкальные произведения, совершенствовать технику игры и развивать музыкальный слух. Например, современные приложения могут автоматически анализировать исполнение ученика, выявлять ошибки в ритме, темпе и динамике, а также предоставлять подробные рекомендации для их исправления. Такой подход позволяет получать обратную связь в режиме реального времени, что значительно ускоряет процесс обучения и делает его более продуктивным. Одним из современных методов является использование виртуальных клавиатур и цифровых фортепиано, оснащённых сенсорами и встроенными обучающими программами. Эти устройства способны воспроизводить музыкальные произведения, демонстрировать правильные движения пальцев и давать рекомендации по постановке рук. Учащийся может отрабатывать сложные фрагменты музыкальных произведений, получая подробные инструкции и корректировку ошибок, даже если преподаватель находится на расстоянии. Особенно актуально это в условиях дистанционного обучения, когда личный контакт между учеником и педагогом ограничен, но желание развиваться и осваивать новый материал остаётся высоким. Интерактивные онлайн-платформы также занимают важное место в современном обучении. На таких платформах учащиеся получают доступ к разнообразным учебным материалам, видеоурокам, мастер-классам профессиональных пианистов и могут участвовать в виртуальных конкурсах и концертах. Это не только стимулирует мотивацию, но и создаёт ощущение принадлежности к музыкальному сообществу, помогает развивать навыки публичного исполнения и уверенность на сцене. Для преподавателей онлайн-платформы предоставляют возможность отслеживать прогресс каждого ученика, формировать индивидуальные планы занятий и давать персонализированные рекомендации, что делает процесс обучения более целенаправленным и эффективным.

Не менее значимой составляющей является мультимедийное сопровождение занятий. Видеоуроки, анимационные схемы клавиатуры, визуализация ритмических рисунков и динамических оттенков помогают учащимся лучше усваивать материал и развивать слуховое восприятие музыки. Такие методы особенно эффективны для детей младшего возраста, поскольку визуальные элементы удерживают внимание, делают процесс обучения более увлекательным и способствуют формированию положительного эмоционального отношения к музыке. Более того, мультимедийные технологии развивают самостоятельность учащихся: они могут заниматься в удобное для себя время, повторять сложные фрагменты и самостоятельно отслеживать прогресс, что крайне важно в условиях плотного учебного графика.

Интеграция искусственного интеллекта (ИИ) в музыкальное образование открывает ещё более широкие возможности. Современные программы на основе ИИ способны анализировать стиль исполнения, предлагать упражнения для улучшения техники, подбирать репертуар в зависимости от уровня подготовки ученика и его музыкальных предпочтений. Искусственный интеллект может выступать в роли виртуального наставника, корректируя ошибки, мотивируя ученика к дальнейшему совершенствованию и предоставляя рекомендации, основанные на индивидуальных особенностях обучаемого. Такой подход позволяет сочетать персональные потребности учащегося с систематическим развитием навыков, что делает процесс обучения более гибким, интересным и результативным. Однако цифровизация не заменяет полностью традиционные методы обучения. Контакт с преподавателем остаётся необходимым элементом музыкального развития, особенно когда речь идёт о постановке техники, интерпретации произведений и эмоциональном выражении музыки. Личное взаимодействие позволяет преподавателю наблюдать за физической постановкой рук, дыханием, напряжением мышц и эмоциональной вовлечённостью ученика, чего невозможно достичь исключительно с помощью цифровых средств. Поэтому современные методы обучения игре на фортепиано предполагают гармоничную интеграцию традиционных и цифровых подходов. Преподаватель может использовать цифровые инструменты для домашней практики, анализа ошибок и поддержки мотивации, а личные занятия позволяют работать над нюансами исполнения и эмоциональной выразительностью произведений.

Современные методы также направлены на развитие креативности и самостоятельности учащихся. Использование цифровых технологий позволяет экспериментировать с аранжировками, создавать собственные музыкальные композиции и записывать их для последующего анализа. Это формирует у учеников уверенность в своих способностях, развивает музыкальное мышление и стимулирует интерес к изучению фортепиано. Кроме того, обучение через цифровые платформы способствует развитию навыков самоорганизации, планирования занятий и целеустремлённости, что важно не только в музыкальном, но и в общем образовательном процессе.

Современные методы обучения игре на фортепиано способствуют также демократизации музыкального образования. Доступ к онлайн-урокам и цифровым инструментам позволяет учащимся из различных регионов и социальных слоёв получать качественное музыкальное образование, расширяя возможности для талантливых детей и подростков. В условиях глобализации это особенно актуально: цифровые платформы позволяют объединять учеников и педагогов из разных стран, обмениваться опытом, вдохновляться международными стандартами и расширять культурный кругозор.

Таким образом, цифровизация образования открывает новые горизонты для обучения игре на фортепиано. Современные методы включают использование виртуальных инструментов, интерактивных платформ, мультимедийных материалов и искусственного интеллекта, что позволяет повысить эффективность занятий, развивать музыкальные способности и стимулировать творческое мышление. При этом сохранение традиционного контакта с преподавателем остаётся важным элементом, обеспечивающим эмоциональную выразительность и индивидуальный подход к каждому ученику. Комплексное использование этих методов создаёт оптимальные условия для всестороннего развития музыкальных навыков, формирования творческого мышления и подготовки будущих профессиональных музыкантов.

Использованная литература

1. Айдарова, Л. И. *Психология музыкального развития: Теория и практика*. — Москва: Музыка, 2018.
2. Барабанщиков, В. Г. *Педагогика фортепианного мастерства*. — Санкт-Петербург: Композитор, 2017.
3. Васильев, А. Н. *Современные технологии в музыкальном образовании*. — Новосибирск: Наука, 2020.

АБАЙДЫҢ ҚАРА СӨЗДЕРІ. БІРІНШІ СӨЗ

Бұл жасқа келгенше жақсы өткіздік пе, жаман өткіздік пе, әйтеуір бірталай өмірімізді өткіздік: алыстық, жұлыстық, айтыстық, тартыстық - әурешілікті көре-көре келдік. Енді жер ортасы жасқа келдік қажыдық, жалықтық; қылып жүрген ісіміздің баянсызын, байлаусызын көрдік, бәрі қоршылық екенін білдік. Ал, енді қалған өмірімізді қайтіп, не қылып өткіземіз? Соны таба алмай өзім де қайранмын.

Ел бағу? Жоқ, елге бағым жоқ. Бағусыз дертке ұшырайын деген кісі бақпаса, не албыртқан, көңілі басылмаған жастар бағамын демесе, бізді Құдай сақтасын!

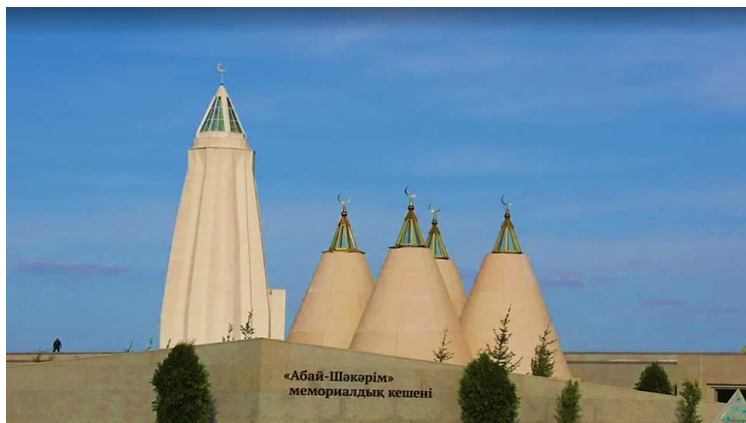
Мал бағу? Жоқ, баға алмаймын. Балалар өздеріне керегінше өздері бағар. Енді қартайғанда қызығын өзің түгел көре алмайтұғын, ұры, залым, тілемсектердің азығын бағып беремін деп, қалған аз ғана өмірімді қор қылар жайым жоқ.

Ғылым бағу? Жоқ, ғылым бағарға да ғылым сөзін сөйлесер адам жоқ. Білгенінді кімге үйретерсің, білмегенінді кімнен сұрарсың? Елсіз-күнсізде кездемені жайып салып, қолына кезін алып отырғанның не пайдасы бар? Мұңдасып шер тарқатысар кісі болмаған соң, ғылым өзі - бір тез қартайтатұғын күйік.

Софылық қылып, дін бағу? Жоқ, ол да болмайды, оған да тыныштық керек. Не көңілде, не көрген күнінде бір тыныштық жоқ, осы елге, осы жерде не қылған софылық?

Балаларды бағу? Жоқ, баға алмаймын. Бағар едім, қалайша бағудың мәнісін де білмеймін, не болсын деп бағам, қай елге қосайын, қай харекетке қосайын? Балаларымның өзіне ілгері өмірінің, білімінің пайдасын тыныштықпенен керерлік орын тапқаным жоқ, қайда бар, не қыл дерімді біле алмай отырмын, не бол деп бағам? Оны да ермек қыла алмадым.

Ақыры ойладым: осы ойыма келген нәрселерді қағазға жаза берейін, ақ қағаз бен қара сияны ермек қылайын, кімде-кім ішінен керекті сөз тапса, жазып алсын, я оқысын, керегі жоқ десе, өз сөзім өзімдікі дедім де, ақыры осыған байладым, енді мұнан басқа ешбір жұмысым жоқ

Ескерту: Журналда жарияланған материалдарды басқа жаққа сілтемесіз көшіріп салуға болмайды.

Материалы, опубликованные в журнале, нельзя размещать в других источниках без указания ссылки.

Materials published in the journal may not be reposted elsewhere without proper citation.